

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนา
บนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง

The Practical Guideline and the Development Process
of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer
Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai
Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติ
พันธุ์บนพื้นที่สูง

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guideline and the
Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Group

โดย

ดร.สุนทรี สุริยะรังษี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761218

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนา

บนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง

The Practical Guideline and the Development Process
of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer
Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai
Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติ
พันธุ์บนพื้นที่สูง

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guideline and the
Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Group

โดย

ดร.สุนทรี สุริยะรังษี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761218

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub Research Project 3

The Practical Guideline and the Development Process
of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer
Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai
Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang

Research plan

The Buddhist Monk Developer Network: The Practical Guideline and the
Life Quality Development Process of the Highland Ethnic Group

By

Dr. Soontree Suriyarungsri

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761218

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง
ผู้วิจัย:	นางสาวสุนทรี สุริยะรังษี
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานการแก้ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา และ ๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โดยใช้แบบสอบถามเชิงลึกกับกลุ่มพระบัณฑิตอาสาและกลุ่มผู้นำชุมชน ในพื้นที่ ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ผลสรุปได้ ดังนี้

๑. ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน นั้น มีแนวคิดในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้ในการทำเกษตรวิสาหกิจและหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้มากที่สุดกรรมเรื่องขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ , สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗

๒. จากการติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง คนบนพื้นที่สูงมีปัญหาในด้านขาดความรู้ในการทำเกษตรแบบวิสาหกิจ, ขาดความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์, ขาดพันธ์พืชในการเพาะปลูก, ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านเกษตร และที่สำคัญมีความเชื่อดั้งเดิมของตนในการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพราะเห็นว่าได้ผลผลิตที่น้อยและไม่งาม พระพัฒนาบนพื้นที่สูงได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดย ๑.ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิสาหกิจและการทำปุ๋ยอินทรีย์ ๒.หาแหล่งพันธ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้ให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก ๓.สรรหางบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน ๔.ให้ความรู้ในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ย

อินทรี ๕.ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำงานเขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ และ ๖.ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำ

๓. แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย พบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ทางการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมในให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. องค์ความรู้ที่ได้รับในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในเรื่องกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่จะทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆ ด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญุตตา) ในการบริโภคดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: เกษตร, เครือข่าย, การพัฒนา, เกษตรวิถีพุทธ

Research Title: The Practical Guideline and the Development Process of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang

Researcher: Miss Soontree Suriyarungsri

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

Fiscal Year: 2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research is of four objectives: 1) to investigate the practical guidelines for applying Buddhist principles in increasing Buddhist agricultural income that are suitable for ethnic groups on the highland run by the Buddhist Monk Developer Network, 2) to follow up the operation of the problem solving in agriculture of highland of highland ethnic groups in the prototype area of Wiang Pa Pao District, Mae Suai District Muang District in Chiang Rai Province, 3) to analyze the practical way of the Buddhist Monk Developer Network and the process of increasing the income of the ethnic group in the prototype area and 4) to synthesize the knowledge of the prototype area to increase the income of the Buddhist way agricultural of the highlander ethnic group. Collection of data in the area was done by using the in-depth interview with the group of volunteer graduated monks and community leaders in the three districts: Wiang Pa Pao District, Mae Suai District and Muang District in Chiang Rai Province.

1. The results revealed that there were 7 Buddhist monasteries of volunteer graduated monks and 7 community leaders totally 14 persons have applied the Buddhist principles for increasing their income of Buddhist agricultural way. They have applied and practiced the Buddhist principles as Khanti: patience, Sati: mindfulness, Sacca: truth, Samaggi: concord, Iddhipada or the Four Paths of Accomplishment,

Brahmavihara: sublime states of mind, Sangahavatthu: bases of social solidarity, Ariyasacca: The Four Noble Truths and Sappurisa-dhamma: qualities of a good man.

2. From monitoring the implementation of the problem solving in agriculture of highland ethnic groups, it was found that They lack many supporting factors such as knowledge on the Buddhism based-agriculture, how to make organic fertilizer, plants in cultivation, budget to support in agriculture and more importantly, they believe that the transition to organic fertilizers will result in reduced yields, slow-growing and unhealthy crops. However, the Highland Buddhist Monk Developer have solved the following problems: 1) provided knowledge on the Buddhist agriculture and organic fertilizer, 2) finding economic crops for cultivation to suit the soil, 3) recruiting budgets from government and private agencies, 4) providing knowledge on the benefits and disadvantage of using chemical fertilizer and organic fertilizers, 5) requesting cooperation from people in the community to comply with forest regulations in the use of arable land, forest and watershed conservation areas, 6) Funding for the supply of water tanks.

3. The process of increasing the income of the Buddhist way of agriculture in the highland ethnic groups in three the prototype areas – Wiang Pa Pao, Mae Suai and Muang in Chiang Rai province, Buddhist monk developer have undertaken various aspects, namely promoting agricultural knowledge, promoting morality, promoting career, promoting people in the community to develop themselves, promoting the maintenance of natural resources and the environment.

4. In addition, the knowledge gained in the model area on an increasing income process of Buddhist way agriculture, it was found that the Buddhist monk developer need develop their own potential in seeking knowledge and working processes in order to create income for the community on the highland to live based on the "Middle Way", know how to consume and use objects with modesty. In the end, they should teach the highlanders to learn about giving and sharing, and these will lead to a truly happiness.

Keywords: Agriculture, Network, Development, Buddhist way of agriculture

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษา การวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง”

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จด้วยดี โดยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์และได้คำแนะนำจากบุคคลหลายท่าน กราบขอบพระคุณพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ให้การสนับสนุนการวิจัย และพระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผน ผู้ให้คำปรึกษา ขอขอบคุณ ร.ศ.ดร.ปรุทมม์ บุญศรีตัน และ ร.ศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ คณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญที่ให้ความกรุณาตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย และที่สำคัญขอกราบขอบพระคุณพระบัณฑิตอาสาในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูปเป็นอย่างสูง ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี และผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูล

คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง” คงจะเป็นแนวคิดและแนวทางในการนำไปพัฒนาโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ต่อไป

ดร.สุนทรี สุริยะรังษี

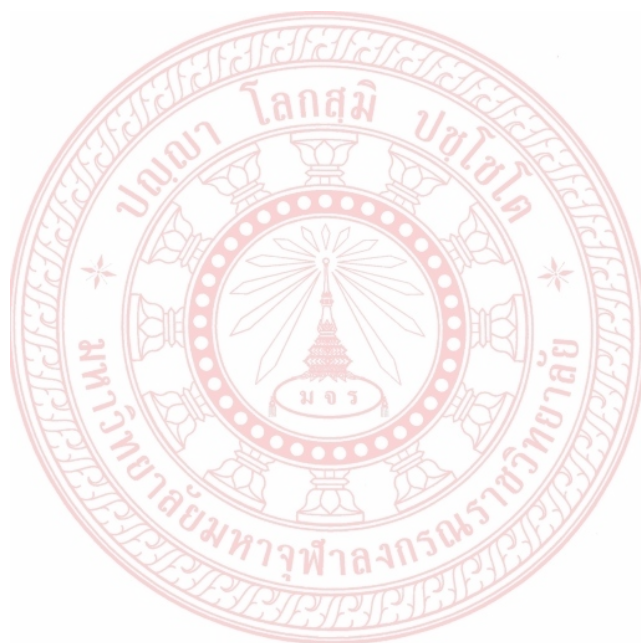
๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีการปฏิบัติงานเครือข่ายบัณฑิตอาสาในภาคเหนือ.....	๗
๒.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking).....	๗
๒.๒ แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Development and Community Theory).....	๒๘
๒.๓ แนวคิดคุณภาพชีวิต (Quality of Life).....	๓๗
๒.๔ แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่หรือแนวคิดทฤษฎีใหม่.....	๔๓
๒.๔ แนวคิดการทำงานเกษตรอินทรีย์และทำการเกษตรแนวพุทธ.....	๔๗
๒.๕ ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน	๕๘
๒.๖ เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๔
๓.๒ พื้นที่การวิจัยและประชากร.....	๗๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๘

บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๐
๔.๑ แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้ เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่าย นักพัฒนา.....	๘๐
๔.๒ ผลการดำเนินงานสถานการณ์ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา.....	๘๔
๔.๓ วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกร วิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา.....	๙๐
๔.๔ สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกร วิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา.....	๙๒
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ.....	๙๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๙๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
บรรณานุกรม.....	๑๐๒
ภาคผนวก.....	๑๐๖
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๐๗
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๒
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางไว้ กิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๒๔
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	๑๒๗
ภาคผนวก จ รูปภาพการดำเนินการวิจัย.....	๑๓๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการ.....	๑๔๒
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ในพระสุตตันตปิฎก ดังนี้
ในงานวิจัยครั้งนี้ อ้าง เล่ม / ข้อ / และหน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/
๒๘/๓๗ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๒๘ หน้า ๓๗.

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิวารค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปรปณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย สหายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิคาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี ได้เข้ามามีบทบาทในการรักษาและเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในระหว่างการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงทางการเมือง ด้วยเหตุนี้เกษตรกรของประเทศจึงมีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้นทุกวิถีทาง สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจึงถูกเกษตรกรนำมาใช้โดยไม่จำกัดขอบเขต ทั้งในรูปของปริมาณ การใช้การซื้อหาที่ทำได้อย่างเสรี การนำสารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืชมาใช้ นั่น หากมีการใช้อย่างไม่ถูกต้องแล้ว จะก่อให้เกิดโทษต่อผู้ใช้ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม โดยพบว่ามีผู้ป่วยอันเกิดจากการแพ้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลงศัตรูพืช โดยเฉพาะเกษตรกร มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งต้นน้ำมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ประกอบกับยังมีป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์

กลุ่มชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวไร่หรือข้าวตอย ข้าวโพด พืชผักดั้งเดิม และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่ เป็นต้น ต่อมา เมื่อมีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผลไม้เมืองหนาว ไม้ดอก ไม้ประดับ ยาสูบ เป็นต้น พืชไร่ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ พืชสวน เช่น มะเขือเทศ ขิง พืชเศรษฐกิจ เช่น ชา กาแฟ ทำให้กลุ่มชนบนพื้นที่สูงได้เปลี่ยนแปลงการเกษตรจากอดีตที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติไปสู่การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและป้องกันโรคพืชเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและความถี่แทนวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ แหล่งต้นน้ำลำธารและสภาพดินที่เสื่อมโทรมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้ใช้ รวมไปถึงระบบนิเวศของพืชพันธุ์ตามธรรมชาติและสัตว์ป่าด้วย โดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกพืชบนพื้นที่สูงส่วนหนึ่งในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ยังมีปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ยอดดอยสูง ทั้ง ต.วาวี ต.ท่าก้อ และ ต.ศรีถ้อย เพื่อการขยายพื้นที่บุกรุกเข้าไปทำแปลงปลูกข้าวโพด ชา กาแฟ นอกจากป่าในพื้นที่หลายตำบลจะถูกบุกรุกด้วยการแผ้วถาง และจุดไฟเผาป่าแล้ว ยังมีการนำสารเคมี สารพิษ โดยเฉพาะยาฆ่าหญ้า มาราดเพื่อกำจัดวัชพืชหรือพืชคลุมดินไม่ให้เจริญเติบโต สารเคมีเหล่านี้นอกจากจะติดหรือซึมซับลงไปในหน้าดินแล้ว ยังทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็น ชา กาแฟ หรือข้าวโพด ล้วนแต่มีสารพิษปนเปื้อนข้างใน เมื่อถูกนำมาจำหน่ายสู่ผู้บริโภค ย่อมทำให้เกิดอันตรายและรับสารพิษเข้าสู่ร่างกายโดยไม่รู้ตัว

การสื่อสารที่ทันสมัย การคมนาคมสะดวกรวดเร็ว ชีวิตของผู้คนในสังคมมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาดังกล่าวไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบด้านลบในประเด็นอื่นๆ ได้ กลายเป็นต้นเหตุทำให้ประเทศชาติประสบกับปัญหาอื่น ที่ตามมาอีกมากมาย อาทิเช่น ปัญหาวิกฤติการทางเศรษฐกิจและการเงิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม เป็นต้น ที่สำคัญการมีค่านิยมที่หลงใหลในความทันสมัยกลับเป็นสิ่งร้ายที่ส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุ ส่งผลให้เกิดการเอาเปรียบเพื่อความอยู่รอดของตนและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม สังคมไทยปัจจุบันจึงจัดได้ว่าอยู่ในภาวะวิกฤต ด้วยสาเหตุจากความไม่สมดุลของการพัฒนาที่ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืน กล่าวคือ มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาทางวัตถุโดยละเลยการพัฒนาทางจิตใจไปควบคู่กัน และการที่คนในสังคมต้องตกเป็นทาสของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ก่อให้เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม การหย่อนยานทางศีลธรรมและจริยธรรม การขาดระเบียบวินัย ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีเริ่มจางหายไปพร้อมกับการค่อยๆ ล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นในที่สุด

เป็นที่ชัดเจนว่าจุดอ่อนของการพัฒนาตามแนวทางโลกตะวันตกที่ผ่านมาคือ จากความมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาทางจิตใจทำให้ศักยภาพของชุมชนในชนบทไร้ความสามารถในการพึ่งตนเอง ผนวกกับการให้ความสำคัญในเรื่องทุนหรือเงินที่กลายเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของการพัฒนาเพียงปัจจัยเดียว ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้วต้นทุนสำหรับการพัฒนานั้นมีปัจจัยอื่นอีกมากมาย เช่น ทุนทางทรัพยากรทางธรรมชาติ ทุนในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ฯลฯ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นภูมิปัญญาอันสูงสุดของมนุษย์ อีกทั้งพระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งคนไทยมีความมั่นคงในการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด สำหรับสังคมไทยพระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ และยังเป็นแหล่งคำสอน แหล่งการเรียนรู้ของประชาชนชาวไทยเกือบทั้งประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในด้านวัฒนธรรม และด้านนามธรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มียุทธศิลป์ครอบคลุมวิถีชีวิตของคนในสังคมมากที่สุด โดยเป็นแบบแผนหรือมาตรฐานในการดำเนินชีวิตให้กับพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนา นอกจากนี้ยังเป็นสภาวะแวดล้อมอันกว้างใหญ่ที่ปกแผ่ครอบคลุมการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยปรัชญาทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยตัวเอง เพียร หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พัฒนาตนเอง โดยไม่ต้องอ้อนวอนขอจากพระเจ้าเป็นเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สอนให้รู้จักการพึ่งพาตนเอง ที่สำคัญคือ แก่นแท้ของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์โดยวิธีการพัฒนาตนเองด้วยปัญญาอันยิ่ง สอนให้อยู่กับ

ความทุกข์จนรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงได้ด้วยสติปัญญา เช่นเดียวกับพระศาสดาที่ทรงหลุดพ้นด้วยกำลังสติปัญญาและความเพียรของพระองค์เอง^๑

จากผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กรอบความทันสมัยรวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่กระจาย แม้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าวได้ แต่ชาวบ้านกลับได้แสดงให้เห็นถึงระบบการพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการกับปัญหาอุปสรรคและดำรงชีพให้อยู่รอดได้ภายใต้แนวทางการพึ่งตนเอง (self-reliance) และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นชุมชนดังกล่าวได้สร้างรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ไม่เพียงแต่เน้นการเพิ่มรายได้ แต่ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค และหนี้สิน ทำให้เกิดการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม^๒

จังหวัดเชียงรายจึงจัดโครงการพื้นที่ต้นแบบด้านสุขภาวะจังหวัดเชียงราย เมืองเกษตรสีเขียว อาหารปลอดภัยใน “โครงการบูรณาการอาหารปลอดภัย เชียงรายเป็นสุข” เนื่องจากเชียงรายเป็นเมืองท่องเที่ยว และเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญกับการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหัวใจหลักของการสร้างเมืองเกษตรสีเขียวและอาหารปลอดภัย หรือ Chiangrai Green Network มี ๕ องค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ Green Community, Green Service, Green

Health, Green Plus และ Green Heart โดยนำการเกษตรเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาระบบความปลอดภัยด้านอาหารตลอดห่วงโซ่อาหารระบบคุณภาพร้านอาหารมาตรฐานสากล (TRQS) และแผนการตลาด G NETWORK MARKETING นอกจากผลผลิตที่ได้จะปลอดภัย ช่วยสร้างรายได้เพิ่มให้กับเกษตรกรจากการขายผลผลิต แล้วยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายจากการเจ็บป่วยซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการใช้สารเคมีได้อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาบนพื้นที่สูง ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (one) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและ

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕-๑๘.

^๒สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒-๒๕.

วัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. ได้รับความรู้ในแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาว่ามีกระบวนการอย่างไร

๒. การติดตามผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา มีวิธีการอย่างไร

๓. ผลวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนาเป็นอย่างไร

๔. ได้รับองค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑. ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการดำเนินการแต่แรกในการลงทุนในการทำวิจัยเรื่องนี้ ได้ระบุพื้นที่ไว้ทั้งหมด ๔ อำเภอ ได้แก่

๑.๑ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง

๑.๒ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ

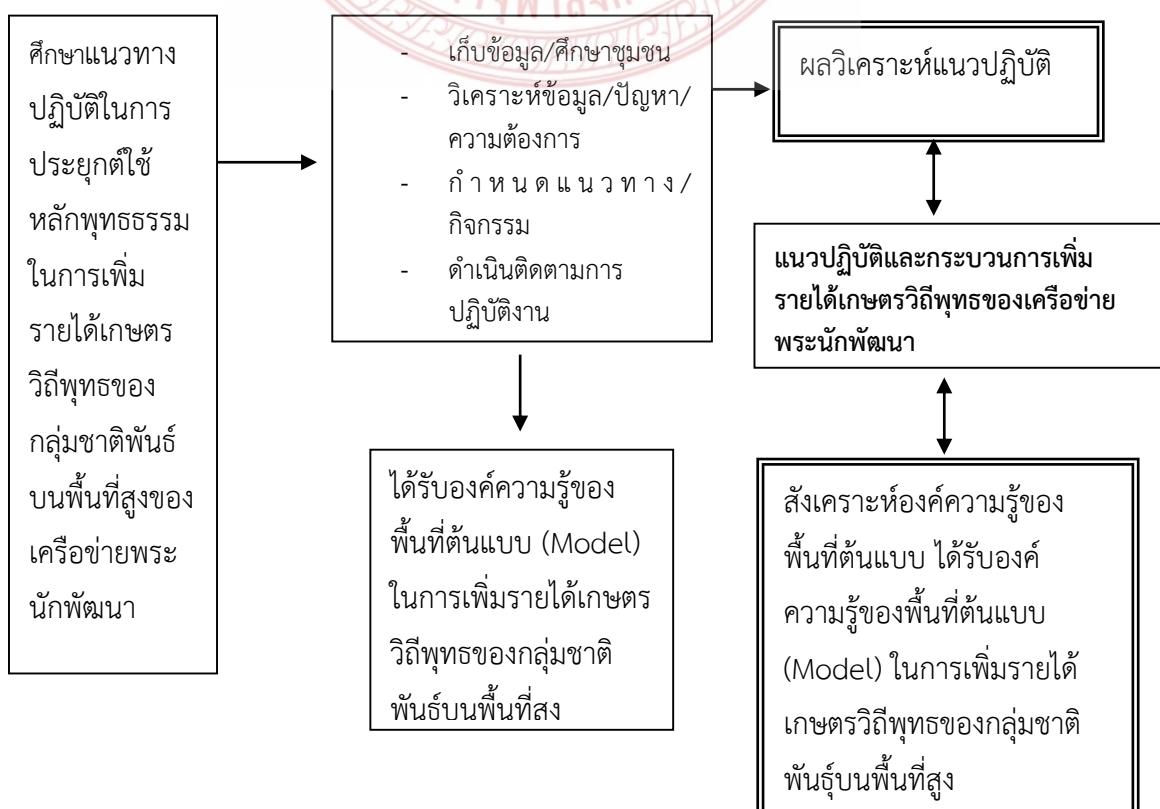
๑.๓ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

๑.๔ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ทางโครงการพระธรรมจาริกขออาศรมของพระบัณฑิตอาสาไปบริหารจัดการเอง จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้

ดังนั้น จึงเหลือพื้นที่ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยในจังหวัดเชียงรายเพียง ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวยและอำเภอเมืองเชียงราย รวมทั้งหมด ๗ อาศรม

๓. ขอบเขตด้านประชากร เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ใน ๓ อำเภอ ได้แก่ กลุ่มพระบัณฑิตอาสา ๗ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ, อาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ , อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู และกลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย, กำนัน , ผู้ใหญ่บ้าน , คณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ รวมทั้งหมด ๑๔ รูป/คน

๑.๕ กรอบแนวคิด

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เกษตรกร หมายถึง การเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ของเครือข่ายหมู่บ้าน อาศรมพระบัณฑิตอาสา ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝัก แหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี, อาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี อาศรมบ้านห้วยसानลือชอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสาร ร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในที่นี้หมายถึงกลุ่มพระบัณฑิตในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนา ชาวเขา มจร. วิทยาเขตเชียงใหม่ ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรม บ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี, อาศรมบ้านปาง กิว ต.วาปี, อาศรมบ้านห้วยसानลือชอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือการทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้น ในการทำ การเกษตรของกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสา ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต. เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี, อาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี, อาศรมบ้านห้วยसानลือชอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

เกษตรกรวิถีพุทธ หมายถึง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการทำ การเกษตรของของเครือข่ายหมู่บ้านอาศรมพระบัณฑิตอาสา ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง คือ อาศรม ห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกา ล่า ต.วาปี, อาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี, อาศรมบ้านห้วยसानลือชอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. มีองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่ม รายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการ พัฒนาแก่พระสงฆ์นักพัฒนา

๒. มีองค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูงในด้านการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมาใช้ในการประกอบในการประมวลหาความรู้ประกอบแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking)
- ๒.๒ แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Development and Community Theory)
- ๒.๓ แนวคิดคุณภาพชีวิต (Quality of Life)
- ๒.๔ แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่หรือแนวคิดทฤษฎีใหม่
- ๒.๕ แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์และการทำเกษตรแนวพุทธ
- ๒.๖ ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน
- ๒.๗ เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking)

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมน้อยกว่าแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารจัดการแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีกต่อไป อำนาจแนวคิดไม่อาจนำองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอนให้เป็น “เครือข่าย” ประการที่สองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์กรต่างๆสามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่าย และองค์กรต่างๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก^๑

๒.๑.๑ ความหมายของเครือข่าย

คำว่า “เครือข่าย” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Network” มีความหมาย ดังนี้

^๑ เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓-๓๔.

Mitchell ได้ให้ความหมายว่า เครือข่ายหมายถึง ความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ ที่อยู่รอบข้างลักษณะของความสัมพันธ์นี้สามารถนำมาอธิบายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่อยู่ในเครือข่ายนั้นได้เครือข่ายจึงเป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในสังคม^๒

Starkey ได้ให้ความหมายของคำว่า “เครือข่าย” ดังนี้ (Network) คือการรวมกลุ่มของปัจเจกชน หรือองค์การ โดยสมัครใจ โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในขณะที่แต่ละองค์การก็มีการจัดการของตนเองอย่างเต็มที่ กล่าวคือเครือข่ายไม่ได้มีผลต่อการปกคองตนเอง (Autonomy) และอิสระ (Interdependence) ของสมาชิก^๓

นฤมล นิราทร กล่าวถึงเครือข่ายว่า การทำงานที่รูปแบบการประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์การที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกันจึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน^๔

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลองค์การหน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน^๕

เสรี พงศ์พิศ ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์การ สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน^๖

สนธยา พลศรี ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่ายกลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกัน

^๒Mitchell, J.C.S. *Networks in Urban Situation*, Manchester: Manchester University Press,1968, P.2.

^๓Starkey, Paul. *Networking for Development*, London: IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development),1997 .P.14.

^๔ นฤมล นิราทร.การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๓, หน้า ๔๓.

^๕เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์.การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา,๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^๖เสรี พงศ์พิศ.เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์,๒๕๔๘), หน้า ๘.

โดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทากิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือวัตถุประสงค์ หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^๗

พระมหาสุทิตย์ อาภากร ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่าหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลปัจเจกบุคคลกับกลุ่มกลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่ายโดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันซึ่งมีความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย^๘

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์การที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกัน และเชื่อมโยงขยายผลการดำเนินงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มหรือองค์การอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่ออาจทำได้ทั้งที่ผ่านศูนย์กลางแม่ข่ายหรือแกนนำ หรืออาจจะไม่มีแม่ข่ายหรือแกนนำแต่จะทำการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งจะมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบโครงสร้างที่คนหรือองค์การสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระโดยที่อาจมีรูปแบบการร่วมตัวแบบหลวมๆ เฉพาะกิจ ตามความจำเป็นหรือเป็นโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ชัดเจน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน

๒.๑.๒ องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายต่างๆ มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย ๗ อย่างด้วยกัน คือ^๙

๑) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน

^๗สนธยา พลศรี.เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร:โอเอสพรีนติ้ง เฮ้าส์ ๑๖๒,๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗.

^๘พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ้น).เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร:โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข,๒๕๔๗), หน้า ๖.

^๙กลุ่มงานอาจารย์ทำงาน: ข้าราชการการศึกษา [ออนไลน์]: แหล่งที่มา http://www.med.md.kku.ac.th/site_data/mykku_med/.../Networking.doc [๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑]

สมาชิกในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็น เครือข่าย อาทิเช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน ประสบกับปัญหาอย่าง เดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิด ความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้น ด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะ แต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้มิได้ หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการ สร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึง ปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้น ความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๑) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน

วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้ และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้ กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความ คิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์ หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะมีเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่าย กระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็น จะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย ให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

๓) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน

คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงินเป็น ความต้องการ (need) ของมนุษย์ในเชิงปัจเจก (อ่านเรื่องแรงจูงใจในตอนท้าย) อาทิเช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

สมาชิกของเครือข่ายเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ต่างก็มีความต้องการเป็นของตัวเอง (human needs) ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็น แรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึง ผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้อง

ขอ ลักษณะของ ผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็น แรงจูงใจให้เขาเข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งใน เครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ใน สิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็ง ของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของ เครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) คือความสัมพันธ์แนวนอน มากกว่า ความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านายลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทาง ปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายโดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามา ประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้าง ความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วทำให้ได้ผล ลิฟต์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($๑+๑ > ๒$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

๖) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน

เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่าง สมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การ ทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าเขาหุ้นส่วน คนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการ ดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดย อัตโนมัติน

๗) มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ใน ถุง แต่ละก้อนก็อยู่ในถุงอย่างเป็นอิสระ ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรม

ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะ พูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่ง กันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนา ร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (reciprocal exchange) มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็ จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

๒.๑.๓ การก่อเกิดเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างกัน แบ่งชนิดของเครือข่าย ออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ^{๑๐}

๑) เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ

เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหา เดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ) เครือข่าย เช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชน หรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิก เพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็ พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มักจะเข้มแข็ง ยั่งยืน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

๒) เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วน ใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้อยู่ของรัฐบาลกระตุ้นให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคี หรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ได้อาศัยพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความ

^{๑๐}กลุ่มงานอาจารย์ทำงาน: ข้าราชการศึกษา [ออนไลน์]: แหล่งที่มา

http://www.med.md.kku.ac.th/site_data/mykku_med/.../Networking.doc [๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑]

เข้าใจ หรือมุมมองในการ จัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงาน เฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการ ชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่าง สมาชิกจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษา สถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลง เมื่อเปรียบเทียบกับระยะ ก่อตั้ง

๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ

เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้ง โดยตรงแต่มี กระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วย วัตถุประสงค์กว้างๆ ในการ สนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีก ลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะ เป็นการได้รับฟัง หรือการไปได้เห็นการ ดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มา แล้วเกิดความคิดที่จะ รวมตัวกัน สร้างพันธสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและ พัฒนาตนเอง เครือข่ายที่ว่านี้แม้จะไม่ได้เกิด จากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจ จริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อ ได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่าย ที่เข้มแข็งทำนอง เดียวกันกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่าย ผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

ธนา ประมุขกุล^{๑๑} กล่าวถึงการเกิดขึ้นของเครือข่ายไว้ว่าเครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มี จุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการต่างๆ โดยเกิดขึ้นได้ใน ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เครือข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนที่ความคิดเห็นตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาแบบเดียวกัน มารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยน ความคิด ประสบการณ์ และอาจรวมไปถึงการร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าเครือข่ายใน ลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่หรือชุมชนที่มีวัฒนธรรม ความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน เข้ามารวมตัวกันเป็น กลุ่มหรือชมรม ตัวอย่างของเครือข่ายลักษณะนี้ ได้แก่ เครือข่ายอินแปงที่จังหวัดสกลนคร เป็น เครือข่ายที่เริ่มต้นจากครอบครัวเพียงไม่กี่ครอบครัวในการมุ่งปลดภาระหนี้สินจนกระทั่งปัจจุบัน เครือข่ายนี้ได้ขยายออกไปสู่หลายอำเภอในจังหวัดใกล้เคียงและเครือข่ายยังได้ขยายวัตถุประสงค์ ของเครือข่ายเพิ่มขึ้นจากเดิมอีกหลายประการ

^{๑๑}ธนา ประมุข, เครือข่าย. วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. ๒๔ (๓) (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

๒) เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายแบบนี้ส่วนมากมักจะมีความเกี่ยวข้องกันนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐ ซึ่งจะนำไปตามแนวคิดแบบเดิมๆ ที่อาศัยกลไกของรัฐผลักดันให้เกิดการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในเวลาอันรวดเร็ว โดยภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด หรือความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะเพียงชั่วคราวหรือเป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปเป็นที่สุดท้าย เครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้แต่แนวโน้มเครือข่ายแบบนี้มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของเครือข่ายเมื่อเริ่มก่อตั้ง

๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการกำเนิดเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่มและมิได้ถูกจัดตั้งโดยตรง แต่จะนำไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานโดยเริ่มจากการที่กลุ่มบุคคล องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันไปพลางก่อนโดยอาจจะยังไม่ได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใดๆ ที่ชัดเจนนักหรือในอีกลักษณะหนึ่งอาจเกิดจากการถูกจุดประกายความคิดจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟังหรือการได้เห็นเครือข่ายอื่นๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาเองบ้าง เครือข่ายที่วานี้แม้ว่าจะมิได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรก แต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี และได้รับการกระตุ้นก็สามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกทำให้เครือข่ายสามารถพัฒนาตนเองต่อไปจนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งได้เช่นเดียวกับเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกับเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นกัน เครือข่ายวิวัฒนาการที่กำลังพัฒนาตนเองอยู่ในขณะนี้ เช่น เครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

สนธยา พลศรี^{๑๒} ได้สรุปว่าเครือข่ายแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุ ปัจจัยสนับสนุน และการก่อรูปเครือข่ายที่แตกต่างกันออกไป สาเหตุของการเกิดเครือข่าย มีดังต่อไปนี้

๑) การเกิดโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดเครือข่ายขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัว และเครือข่ายตีความสัมพันธ์ของครูอาจารย์ และลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว เมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายด้วย

^{๑๒}สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร:โอเอสพรีนติ้ง เฮ้าส์. ๑๖๒, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕๗.

๒) เกิดจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่ผลจากการเกิดปัญหา หรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการรวมพลังกัน สมาชิกส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน อาชีพเดียวกัน หรือเกี่ยวข้องกัน ดำรงชีวิตร่วมกัน หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นต้น การเกิดของเครือข่ายอาจจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์แสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่ายที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบไม่ซับซ้อน หรือเป็นแนวราบที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำ เป็นต้น

๓) การเกิดโดยวิวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิกเช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มารวมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานานในลักษณะของกลุ่ม และองค์การ แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟ พัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

๔) การเกิดโดยการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้ง และให้การสนับสนุนเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำ รัฐบาล ภาคเอกชน และองค์การพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายของกระทรวงต่างๆ เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน)^{๑๓} ได้กล่าวเกี่ยวกับการก่อตัวของเครือข่ายว่าในการการก่อตัว หรือการเกิดขึ้นของเครือข่ายนั้นมีการก่อตัวที่หลากหลายทั้งเกิดขึ้นด้วยการจัดตั้งของภาคส่วนต่างๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติจากการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดขึ้นเพราะสถานการณ์ก่อให้เกิดขบวนการเครือข่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงการก่อตัวของเครือข่ายดังกล่าว ในสังคมไทยโดยจำแนกออกเป็น ๓ ด้านตามลักษณะการก่อตัว ได้แก่

๑) เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ การก่อตัวของเครือข่ายในลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่ภาครัฐ หรือหน่วยงานบางแห่งต้องการส่งเสริมหรือเข้าไปจัดตั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับขบวนการพัฒนาตามแนวนโยบายของภาครัฐ และเพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนในการพึ่งพาตนเอง เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยเครือข่ายเหล่านี้ อาจแบ่งประเภทของการจัดตั้งได้อีก 2 ประเภท คือ เครือข่ายที่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายสหกรณ์ออมทรัพย์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาไท ฯลฯ และเครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายชมรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของ

^{๑๓}พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. (กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งนี้ จะมีลักษณะกิจกรรม และกระบวนการทำงานที่เป็นทางการ มีระบบระเบียบ และมีโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง ที่เป็นไปตามกระแสของแหล่งทุน และนโยบายของหน่วยงานนั้นๆ

๒) เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสมานฉันท์ การร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่างๆ ที่มองเห็นความจำเป็นในการเรียนรู้ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แล้วมารวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ ตลอดจนจนถึงการพึ่งพาอาศัย โดยเป็นเครือข่ายที่มีการสื่อสาร และความผูกพันที่มีชีวิตชีวา มีกระบวนการที่ประสานสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการอย่างแท้จริงของสมาชิกมีแนวทางการดำเนินการที่เป็นอิสระจากการครอบงำของฝ่ายต่างๆ และจะเกิดขึ้นในชุมชนปฏิบัติการที่ใช้ความสมานฉันท์ และการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อน อยู่ในแนวราบบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย มีความยืดหยุ่น และมีความสอดคล้องกับบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม

๓) เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ และประเด็นปัญหาที่ทุกฝ่ายเห็นว่า จำเป็นต้องใช้ความเป็นเครือข่ายในการแก้ไขปัญหา และสร้างพลังในการเรียนรู้ หรือการต่อรอง เพื่อให้เกิดการพัฒนากิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ จะเกิดขึ้นหลังจากที่สถานการณ์นั้นเกิดความสูงงอมอย่างเต็มที่ และมีผู้ประสานงานเพื่อให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เช่น เครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายในลักษณะนี้ จะมีการรวมพลังอย่างแน่นหนาบบนพื้นฐานของการต่อสู้ และการเรียกร้องเพื่อปกป้อง และรักษาสีทิตของตนเองในการพัฒนา และมีการปรับบทบาทต่อการพัฒนาในแง่มุมที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์และบริบททางสังคม

๒.๑.๔ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

เครือข่ายมีรูปแบบมากมาย โดยการจำแนกโดยใช้คุณลักษณะของสมาชิก พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างของเครือข่ายเป็นเกณฑ์ มีรายละเอียด ดังนี้^{๑๔}

คุณลักษณะของสมาชิก

เครือข่ายอาจจำแนกตามประเภทของสมาชิก เช่น ชาวนา นักวิจัย หรือวิศวกร บางคนรวมคนที่ ทำงานในระดับเดียวกันเป็นประเภทเดียวกันหรือเน้นเครือข่ายแนวราบ เช่น เครือข่ายชาวนา (ประกอบด้วย คนที่เป็นชาวนาเท่านั้น) บางคนก็รวมคนที่ทำงานสาขาเดียวกันแต่ต่างระดับ

^{๑๔} ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา. [ออนไลน์]: แหล่งที่มา (<http://www.comcreate.net/northphc/files/net.doc> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑])

กันเข้าด้วยกัน หรือเน้นเครือข่าย แนวตั้ง เช่น ชาวนา นักวิจัยด้านการเกษตร หน่วยงานกำหนดนโยบายการเกษตร และหน่วยงานระหว่าง ประเทศที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นต้น บางเครือข่ายมีสมาชิกแบบบุคคล แต่บางแห่งก็มีสมาชิกเป็น องค์กรหรือสถาบัน และบางแห่งมีปะปนกัน

๑) พื้นที่ทางภูมิศาสตร์

เป็นการจำแนกเป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในพื้นที่หนึ่ง บางแห่งก็เป็นเครือข่ายระดับประเทศ บางแห่ง เป็นเครือข่ายระดับภูมิภาค บางเครือข่ายก็เป็นเครือข่ายระดับชุมชนลุ่มน้ำ เช่น เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เป็นต้น หรืออาจแบ่งตามเขตที่มีระบบนิเวศทางการเกษตรเหมือนกัน เช่น เครือข่ายข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ แห้งแล้ง (Arid Lands Information Network)

๒) กิจกรรมหลักและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย

เครือข่ายจำนวนมากตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิก และการแบ่งปัน ข้อมูลข่าวสารเป็นวัตถุประสงค์หลักของเครือข่าย บางเครือข่ายตั้งขึ้นเพื่อความร่วมมือในการวิจัยศึกษา ฝึกอบรม หรือตลาด บางเครือข่ายมุ่งเพื่อแลกเปลี่ยนเครื่องมือในการประกอบอาชีพ (เช่น เครือข่าย เครื่องจักรกลทางการเกษตร) บางเครือข่ายมุ่งเป็นกลุ่มพลังกระตุ้นความตระหนักของสังคม และเข้าไป มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของสมาชิก เครือข่ายหลายแห่งมีวัตถุประสงค์ หลายด้าน ทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทั้งร่วมมือกันในการจัดการฝึกอบรมและวิจัย รวมทั้งผลักดันนโยบาย

๓) โครงสร้างของเครือข่าย

บางเครือข่ายมีรูปแบบเป็นทางการและรวบอำนาจ โดยมีการส่งข่าวถึงกันผ่านองค์กรแกนที่เป็น ศูนย์กลาง เครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง แต่บางแห่งก็รวมเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ และกระจายอำนาจ โดย เน้นการติดต่อกันโดยตรงระหว่างสมาชิก เครือข่ายไม่เป็นทางการมักจะเกิดขึ้นจากระดับรากหญ้า หรือในองค์กร ที่ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจขององค์กรระดับล่าง แต่ก็ มีแนวโน้มที่พัฒนาเป็นเครือข่ายที่รวมศูนย์มากขึ้น

สนธยา พลศรี ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันทั่วไป คือ^{๑๕}

๑) แบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน โดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัว และขยายตัวของสมาชิกจากความซับซ้อนน้อยแล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

^{๑๕}สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร:โอเอสพริ้นติ้ง เฮ้าส์. ๑๖๒,๒๕๕๐), หน้า ๒๒๙-๒๔๒.

๑) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกเพียงระดับเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมากนัก

๒) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความซับซ้อนที่หลายระดับ

๒) การแบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิก แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายแนวนอน (Horizontal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่ง และหน้าที่ที่ตัดเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่

๒) เครือข่ายแนวตั้ง (Vertical Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะแตกต่างกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกันออกไป เช่นสมาชิกแกนนำ สมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

๓) การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิก เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการมารวมกันเป็นเครือข่ายของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ

๑) เครือข่ายระดับบุคคลเป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มารวมกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เป็นต้น

๒) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์การ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์การไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมชนสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่างๆ เครือข่ายมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๓) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์การ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ กับกลุ่มหรือองค์การ ซึ่งเป็นคนละระดับกัน

๔) เครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาดต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกันหรือต่างขนาดก็ได้

๕) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

๔) การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิกว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็นแบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลางเป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกเป็นลูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น คຸรຸສກຳ สັນນິບາตສหกรณัแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๒) เครือข่ายกระจายศูนย์ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง หรือประสานงานเครือข่าย

๓) เครือข่ายผสม เป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างทั้งรูปแบบรวมศูนย์ และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิก แต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้โดยตรงอีกด้วย

๔) เครือข่ายเชิงซ้อนเป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถติดต่อประสานงานร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์

๕) การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลางเป็นการแบ่งประเภทของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่าย แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายใกล้ชิด (Intimate Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น

๒) เครือข่ายรอง (Effective Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติพี่น้องลำดับห่างๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่ว ๆ ไป เป็นต้น

๓) เครือข่ายขยาย(Extended Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

๖) การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของสมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม (Total Network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกเป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองต่างๆมากกว่า ๗๐,๐๐๐ กองทุน ชุมชนุ่สหกรณัการเกษตรแห่งประเทศไทยซึ่งสมาชิกประกอบด้วยสหกรณัการเกษตรทุกอำเภอ เป็นตัน

๒) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย (Sub Network) เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้าน

รวมกันเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของแต่ละตำบล รวมกันเป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ เป็นต้น

๗) การแบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของที่มาหรือแหล่งเกิดของเครือข่ายเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายธรรมชาติเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เนื่องจากมีปัจจัยบางอย่างสนับสนุน เช่น เครือญาติเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกัน ร่วมถิ่นกำเนิดเดียวกัน ประสบปัญหาเหมือนกัน เป็นต้น

๒) เครือข่ายจัดตั้งเป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อการเพิ่มพูนรายได้ เพื่อรวมพลังของคนในชุมชน เพื่อความมั่นคงของชุมชนหรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

๘) การแบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความเหมือน หรือความคล้ายคลึงกันของสมาชิก และความแตกต่างกันของสมาชิกแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคล กลุ่มหรือองค์การที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดต่างๆสมาพันธ์ครูแห่งประเทศไทย สมิชชาคนจนภาคอีสาน สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านแห่งประเทศไทย เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้ เป็นต้น

๒) เครือข่ายต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มารวมกันเป็นเครือข่ายเนื่องจากมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายประชารัฐจังหวัดต่างๆ ประชาคมจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

๙) การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาล เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายภาครัฐ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง หรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล เช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่ายอื่นๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรมและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล

๒) เครือข่ายภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาล เช่น สโมสรออนไลน์แห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย สมาคมพ่อค้าจังหวัดต่างๆ

๓) เครือข่ายองค์การพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่ายที่เกิดจากองค์การพัฒนาเอกชน (Non Government Organization=N.G.O.) ซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการ

พัฒนาในด้านต่างๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์การพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงานองค์การพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

๑๐) การแบ่งตามลักษณะของงานเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายพื้นที่ (Area Network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบลเดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่รวมกันเป็นเครือข่าย

2) เครือข่ายกิจกรรม (Issue Network) เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัดหลายประเทศ เป็นต้น

๑๑) การแบ่งตามกฎหมายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจดทะเบียน หรือการไม่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของเครือข่าย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือยังไม่ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ยังไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เป็นต้น

๒) เครือข่ายนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบของส่วนราชการ เช่น ชมรมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย สมาคมออนไลน์แห่งประเทศไทย หอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

๑๒) การแบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิกเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความร่วมมือของสมาชิกในการดำเนินงานของเครือข่าย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายไม่เป็นทางการ (Informal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย โดยไม่ต้องมีการลงนาม ไม่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มารวมกันด้วยความจริงใจเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายขององค์การพัฒนาเอกชน เป็นต้น

๒) เครือข่ายเป็นทางการ (Formal Network) เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันภายใต้พันธสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีการกำหนดโครงสร้าง กฎระเบียบของเครือข่ายบทบาท หน้าที่ของสมาชิกไว้อย่างชัดเจน เช่น สภานายความ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

๑๓) การแบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่ายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของการรวมกันเป็นเครือข่าย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายเทียม เป็นเครือข่ายที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเครือข่ายแต่เข้าใจว่าเป็นเครือข่าย เพราะเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกแต่ไม่ได้ร่วมกันแบบเครือข่าย ไม่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สมาชิกของสมาคม

ศิษย์เก่าบางสถาบันการศึกษาที่มีการจัดงานชุมนุมศิษย์เก่าทุกปี สมาชิกในรุ่นเดียวกันต่างมาสังสรรค์กันในลักษณะของการรับประทานอาหารเท่านั้น ไม่ได้มีกิจกรรมอื่นใดอีก เป็นต้น

๒) เครือข่าย แท้ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมารวมกันเป็นเครือข่ายแล้วมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายที่แท้จริง

๑๔) การแบ่งตามลักษณะของเครือข่ายเป็นการแบ่งโดยพิจารณาลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) เครือข่ายการเรียนรู้ เป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ประสบการณ์ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นต้น

๒) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายช่วยเหลือ และร่วมมือทำกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน หรือสนับสนุนส่งเสริมกัน เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

๓) เครือข่ายทรัพยากร เป็นเครือข่ายที่ระดม และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ภาคราชการเอกชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการขาดแคลนทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างที่คาดหวัง เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นต้น

๑๕) การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการประกอบอาชีพของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายครู เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายแพทย์แผนไทย เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

๑๖) การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของกิจกรรม หรืองานที่ดำเนินการ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ^{๑๖} เครือข่ายมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์การของเครือข่ายเอง ดังนี้

๑) เครือข่ายแนวราบ โดยการประสานบุคคลที่อยู่ใน “ระดับ” เดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคล หรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่าย

^{๑๖}เสรี พงศ์พิศ, วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้นชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

ศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่ว ไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่อง หรือประเด็นเดียวกันนั้น

๒) เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำผู้คนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมา เป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และร่วมกัน เครือข่ายนี้มีมากขึ้นวันนี้เพราะการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ช่วยให้คนไม่ว่าอาชีพอะไร ฐานะอะไร ระดับใด สามารถเป็นสมาชิกอย่างเท่าเทียมกัน

๓) เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และ ประสบการณ์ดีขึ้น ง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ ได้สะดวก และดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วน ทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐ หรือเอกชนองค์กรทุน หรือองค์การวิชาการทำให้ได้รับความสนใจ และความช่วยเหลือง่ายขึ้น

๔) เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัยการศึกษา การ ฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น (เครือข่ายยโสธรแลกเปลี่ยนข้าวกับชีเลื้อยและผลผลิตอื่นๆ ของเครือข่ายนครศรีธรรมราช) บางเครือข่ายเน้นการรวมตัวกันเพื่อกดดันทางการเมืองรณรงค์ เพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่า ชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน)^{๑๗} การแบ่งประเภท รูปแบบ และลักษณะ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายก็เพื่อสร้างความเข้าใจ และมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กรเครือข่ายต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็น ได้ว่า มีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ อย่างมากมาย ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และภาคประชาชน รวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรม ก็มี กระบวนการแบ่งประเภท และรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นนัยต่างๆ ดังนั้น ประเภท และรูปแบบ ของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมที่แต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรม เครือข่ายกำหนดขึ้น โดยในที่นี้จะกล่าวถึงเกณฑ์บางประการในการจัดประเภท และรูปแบบของ เครือข่าย เพื่อให้เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ดังนี้

๑) เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) หมายถึง การรวมตัวของ กลุ่ม องค์กร เครือข่าย ที่อาศัย พื้นที่รูปธรรม หรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกัน เป็นกระบวนการ พัฒนาที่ อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป้าหมายนำทาง และเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วน ต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

^{๑๗}พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข,๒๕๔๗), หน้า ๘๔-๙๐.

๒) เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue) ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์การ โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓) เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์การพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการ ภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ

๒.๑.๕ การสร้างเครือข่าย

Starkey^{๑๘} เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่ายว่าควรดำเนินการ ดังนี้

๑) เชิญองค์การและผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุม โดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วม หรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกัน มอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุมให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันรับผิดชอบ การหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

๒) กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทาง กิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจน โดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำจากกลุ่มคนบางคน ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

๓) จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่พิจารณาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการและส่งกำลังบำรุงให้กับสมาชิก ซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์การตัวเอง และกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่าย เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

๔) ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและความผูกพันที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การเลือกกิจกรรมและวิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตย

๕) เครือข่ายต้องมีวิธีการจัดหาและจัดการทรัพยากร เพื่อความมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่าย และความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วม เทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

^{๑๘}Starkey, Paul. **Networking for Development.** (London: IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development), 1997.

๖) ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุน และความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่าย และอาจส่งข่าวสารไปให้กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

๗) ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวราบ แนวตั้ง หรือในภูมิภาคต่างระดับกัน การเชื่อมเครือข่ายทำได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยการมีกิจกรรมร่วมกันหรือเป็นตัวแทนร่วมกันในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกันประสานงานการประชุม

๘) ควรมีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่าย และร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

๙) ควรมีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกน และผู้นำเครือข่ายสม่ำเสมอ

๑๐) ถ้าวัตถุประสงค์ของเครือข่ายดี การเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสมเอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความเข้มแข็งของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลสมาชิกที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

เสรี พงศ์พิศ^{๑๙} ได้เสนอขั้นตอน ๘ ขั้นตอนต่อไปนี้เป็นเรื่องเครือข่ายองค์การที่ดำเนินงานเพื่อให้การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน สนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง เพราะการดำเนินงานเครือข่ายองค์การชุมชนมักเริ่มต้นเป็นเครือข่ายหลวมๆ แบบ “ธรรมชาติ” มากกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดข้อความเอกสารอะไรให้ดูเป็นทางการยุ่งยาก แต่องค์การที่ต้องการทำงานเครือข่ายร่วมกับองค์กรอื่นๆ เพื่อให้การสนับสนุนชุมชน โดยการทำงานเป็นเครือข่ายควรดำเนินการ ดังนี้

๑) ร่างเป้าประสงค์(Purpose) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาของการก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมจึงต้องมีเครือข่ายนี้ ตั้งแล้วจะทำอะไร

๒) บอกเป้าหมาย (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objectives)

๓) กำหนดแผนการดำเนินงาน (Action Plan)

๔) กำหนดกฎระเบียบกฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน

^{๑๙}เสรี พงศ์พิศ, วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน,๒๕๔๘), หน้า ๒๐๙.

๕) กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ (Define Decision Making Process)

๖) เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก

๗) เลือกโครงสร้างการจัดการองค์การ

๘) จัดหาทุนในการดำเนินงาน (Secure Resources)

บันฑธ อ่อนคำ^{๒๐} ได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย (Realization) เพื่อที่ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์การต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงานโดยต้องพิจารณาว่าจะได้เข้าร่วมกับใคร จะได้รับผลประโยชน์ หรือผลประโยชน์ด้านใดบ้าง และระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนานเท่าใด

๒) ขั้นการติดต่อกับองค์การที่จะเป็นสมาชิก หรือภาคีเครือข่าย (Courtship) ซึ่งความต้องการ และอยากที่จะทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการเหมือนกัน โดยจะต้องสร้างความคุ้นเคย และการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจ เป็นขั้นเตรียมกลุ่ม หรือ เครือข่ายมีการปลูกจิตสำนึกอยากจะมาแก้ปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน

๓) ขั้นการสร้างพันธกรณีร่วมกัน (Commitment) เป็นการสร้างความผูกพัน ตกลงที่จะทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มองค์การจะต้องมีความรู้เพียงพอที่จะทำกิจกรรม จึงต้องเสริมความรู้ที่จำเป็น อาจมีการแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย เช่น ศึกษาดูงาน ฝึกอบรม ฯลฯ เรียกว่าเป็นกลุ่มศึกษาเรียนรู้ และเป็นที่มาของการสร้างเครือข่ายการจัดการความรู้ดังกล่าวถึง ต่อไป

๔) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ (Building) เป็นสร้างผลงานรูปธรรมร่วมกัน โดยมีการแบ่งปัน ใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการเครือข่าย กำหนดกิจกรรมและบทบาท แต่ละองค์การต้องมีการปรับกระบวนการทำงานให้เอื้อต่อประโยชน์ของเครือข่าย แต่ยังคงความเป็นเอกเทศของตนเองเอาไว้

๕) ขั้นการเรียนรู้ร่วมกัน และขยายผล เมื่อผลงานรูปธรรมของเครือข่ายปรากฏชัดเจนก็จะทำให้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายแน่นแฟ้นมากขึ้น อยากที่จะเรียนรู้ร่วมกัน และขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มออกไป

๒.๑.๖ ประโยชน์ของการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่าย ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เครือข่าย (Network Utilizing) ดังนี้^{๒๑}

^{๒๐} บันฑธ อ่อนคำ และคณะ, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทยากรพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๖-๔๑.

^{๒๑} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

(๑) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน เป็นช่องทางในการประสานความเข้าใจระหว่างกันในด้านวัตถุประสงค์ ขอบข่าย แผนการทำงาน วิธีการทำงาน ตลอดจนแนวทางปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน

(๒) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้ ยิ่งเครือข่ายมีอัตราการหมุนเวียนแลกเปลี่ยน (Velocity of Exchange) สารสนเทศและความรู้ระหว่างสมาชิกมากขึ้นเท่าใด เครือข่ายนั้นก็ยิ่งเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น เพราะการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือบทเรียนใหม่ๆ ที่ค้นพบขึ้นมาจะช่วยต่อยอดความคิด และความรู้ระหว่างสมาชิก เครือข่าย อีกทั้งยังช่วยประสานงานให้รู้ว่าปัจจุบันใครสนใจเรื่องเดียวกันบ้าง ซึ่งอัตราการหมุนเวียนของการแลกเปลี่ยนขึ้นอยู่กับความสะดวกของการพบปะกันระหว่างสมาชิกความสามารถในการเข้าถึงสารสนเทศ และประสิทธิภาพของระบบสารสนเทศของเครือข่าย ดังนั้นเครือข่ายพึงกระทำให้สมาชิกพบปะกันให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และทำให้สมาชิกเข้าถึงสารสนเทศได้ง่ายที่สุดเช่นเดียวกัน

(๓) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร ควรมีหน่วยงานกลางเข้ามาทำหน้าที่สนับสนุนเงินทุนเพิ่มจากส่วนที่เครือข่ายได้ระดมจากสมาชิกในกลุ่มอยู่แล้วโดยอาจดำเนินการประสานงานกับองค์การระหว่างประเทศ หรือมูลนิธิในต่างประเทศที่มีจุดหมายเหมือนกันกับเครือข่ายนั้น หรืออาจทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารเรื่องแหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรเพื่อให้เครือข่ายเข้ามาสืบค้นได้ โดยมีหน่วยงานกลางดำเนินการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างประเทศแทนเครือข่ายก็ได้ นอกจากนี้ ก็อาจใช้วิธีสร้างระบบรับรองเครือข่าย เช่น การออกเอกสารรับรองเครือข่าย เพื่อให้เครือข่ายสามารถนำไปใช้ขอทุนจากธุรกิจโดยตรงได้

(๔) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ควรให้สมาชิกของแต่ละเครือข่ายมีทักษะในการศึกษาวิจัยด้วยตนเอง ในกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific Thinking) ซึ่งองค์ความรู้ใหม่ๆ จะเกิดจากเครือข่าย หากมีการแลกเปลี่ยนความรู้และลงมือศึกษาค้นคว้าร่วมกันระหว่างสมาชิก และลักษณะองค์ความรู้ที่ได้รับจะสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของพื้นที่ของตนเอง

(๕) การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ๆ เครือข่ายสามารถที่ เป็นผู้ปลุกกระแสบางเรื่อง เพื่อปลุกให้สังคมเกิดความตื่นตัวในเรื่องนั้นๆ และอาจรวมถึงการขยายผลออกไปในวงกว้างขึ้นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความกว้างและความเข้มแข็งของเครือข่าย รวมไปถึงความสามารถของเครือข่ายในการครอบคลุมกลุ่มคนหลักๆ ของสังคมความต่อเนื่องของกิจกรรม และความเป็นเอกภาพในการร่วมมือ

โดยสรุป การสร้างเครือข่าย ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เครือข่าย

- ๑) ช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อ
- ๒) ช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้อน
- ๓) เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย
- ๔) ให้ความต้องการของประชาชนได้รับการสนองจากรัฐ
- ๕) ช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและท่วมท้นในหมู่บ้าน
- ๖) ช่วยเชื่อมหน่วยงานวิชาการและแหล่งทุนกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ
- ๗) ทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนได้รับกำลังใจ การจูงใจ และการยอมรับ

การสร้างเครือข่าวนับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในปัจจุบัน เนื่องด้วยเครือข่ายเป็นการจัดระบบให้กลุ่ม บุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน การรวมตัว เป็นเครือข่ายจึงควรทำในลักษณะการแลกเปลี่ยน ต้องสกัดเอาส่วนดีหรือ จุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้และ สนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายมักจะมีผลที่ดีกว่า ผลรวมที่เกิดจากการปล่อยให้ต่างคนต่างทำแล้วนำผลลัพธ์ของแต่ละคนมารวมกัน ดังนั้นการสร้างเครือข่ายในการ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ

๒.๒ แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Development and Community Theory)

ความหมายของชนบท

นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายของ “ชนบท” ไว้หลายท่าน แต่อาจสรุปความหมายได้ ๒ ประการ คือ

- ๑) ความหมายในแง่ที่ตั้ง ชนบทหรือชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึงเขตพื้นที่ที่ตั้งอยู่นอกเมือง อยู่เขตนอกเทศบาล มีความเจริญทางด้านวัตถุน้อย พื้นที่สิ่งแวดล้อมเต็มไปด้วยภูเขาสำเนา ไพรมีทุ่งนา ป่าเขา คลองบึง แม่น้ำลำธารเป็นต้น
- ๒) ความหมายในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม คือ ชุมชนบนพื้นที่สูง ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน รู้จักกันอย่างทั่วหน้าทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมหรือเป็นสังคมที่มีประเพณีนำ (Traditional society) ทุกคนในครอบครัวต่างใช้แรงงานในการทำงาน ทำไร่ ทำสวน ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) ภายในครอบครัวเป็นทั้งสถาบันผู้ผลิตและผู้บริโภค

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” (Community Development) จะเห็นว่าประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ คำว่า “พัฒนา” และ “ชุมชน” ดังนั้นจึงควรพิจารณาคำ ๒ คำนี้เสียก่อน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของคำว่า พัฒนาชุมชน ได้ดีขึ้น

พัฒนา (Development) หมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น(Change for the better) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้ พัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญ การคลี่คลายไปในทางที่ดี^{๒๒}การพัฒนาจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่ การพัฒนาเมื่อนำมาวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่ามีการให้ความหมายตามแนวทาง ๓ แนวทาง คือ (๑) ในแง่ความก้าวหน้า (๒) ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญ (๓) ในแง่ของวิธีการในการดำเนินการพัฒนา^{๒๓}

ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดไปในทางเดียวกัน และสามารถรวมกำลังกันดำเนินกิจกรรมใด ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้^{๒๔} กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน^{๒๕}

เมื่อนำคำ ๒ คำมารวมกันเป็นพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นทุก ๆ ด้านนั่นเอง คือ จะต้องพัฒนาคน กลุ่มชน สิ่งแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือสาธารณสมบัติ และพัฒนาภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปด้วย^{๒๖} การพัฒนาโดยเร็วทั่วไปมุ่งพัฒนาทางวัสดุเศรษฐกิจหรือพื้นที่เป็นหลัก แต่การพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาให้ความสำคัญกับคนมากที่สุดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก^{๒๗}

ลักษณะดั้งเดิมในสังคมบนพื้นที่สูง ฮอร์ตตัน (Paul Horton) กล่าวว่า ชุมชนบนพื้นที่สูงแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมต่าง ๆ แต่ทั่วไปแล้วชุมชนบนพื้นที่สูงมีคุณสมบัติร่วมกัน ๔ ประการ คือ

๑) ความโดดเดี่ยว (Isolation) หมู่บ้านในชนบทหรือชุมชนบนพื้นที่สูงมักจะตั้งอยู่เป็น

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗๙.

^{๒๓}ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๒.

^{๒๔}สุเทพ เชาวลิต, หลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖.

^{๒๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖๘.

^{๒๖}อึ้งถึง, สุเทพ เชาวลิต, หลักการพัฒนาชนบท, หน้า ๑๖.

^{๒๗}วิรัช วิรัชนิการวรรณ, หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

หย่อม หรือไม่มีกระจายไปตามสวนไร่นาของตน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่การคมนาคมกับชุมชนภายนอกมีความยากลำบาก

๒) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเชื้อชาติ ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม มีความสมานสามัคคี จงรักภักดีในหมู่คณะ

๓) การใช้แรงงานเพื่อการเกษตร (Agricultural Employment) ในชุมชนบนพื้นที่สูงจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

๔) การเศรษฐกิจเพื่อการบริโภค (Subsistence Economy) ในชุมชนบนพื้นที่สูงครอบครัวเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ นอกจากเพื่อไว้เป็นอาหารแล้วยังเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น^{๒๔}

การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญ^{๒๕} ดังต่อไปนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังงานของความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนที่มีเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผนและปฏิบัติงานร่วมประเมิณผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชนเพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

๓) การช่วยเหลือตนเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งเกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น

^{๒๔}สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๒๕}อ้างอิง, สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๑๗๕.

แก่ชุมชนตั้งนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาด้านนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานของชุมชนการดำเนินงานในขั้นตอนนี้ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า ความคิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะค้นหาปัญหาวิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหได้ด้วยตนเอง

๖) ความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชน มุ่งเน้นให้ดำเนินการ โดยคน และทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด บุคลากร งบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานการพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนได้จึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐก็เข้าไปให้ความสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗) การร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาประชาชนจะประสบผลสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชนการมีส่วนร่วมของประชาชน

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จคือการพัฒนาชุมชนต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กันหลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาในชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงานเพราะงบประมาณ

และเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙) ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมการทุกด้าน ไม่มุ่งเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องการทุกชนิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนา เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนากับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างร่างกายกับจิตใจคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต กับการพัฒนาชุมชน มีลักษณะการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ และกระบวนการทางสังคม ดังนี้

๑๐.๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

๑๐.๒) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชนและมีความเหมาะสมกับสภาพในชุมชน

๑๐.๓) การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานที่ย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๑๐.๔) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชาหรือท้อถอย

การพัฒนาชุมชน เป็นการนำความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน ตามกระบวนการทุกขั้นตอน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินงานโครงการ การติดตามและประเมินผล การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การพัฒนาชุมชน จึงหมายถึง ขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมประชาชนให้เกิดความริเริ่มขึ้น และเข้าร่วมมือในการปรับปรุงความเป็นอยู่

ของตนเองและส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

หลักการพัฒนาชุมชน องค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในที่ประชุมเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) การพัฒนาชุมชน จะต้องสอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของประชาชน เริ่มจากการวางแผนที่ง่าย ๆ แล้วค่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาที่ยากขึ้น

๒) การพัฒนาชุมชน จะต้องเป็นโครงการเอนกประสงค์ คือ มีวัตถุประสงค์ เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชน หรือการปรับความสุขความเจริญได้ในหลาย ๆ ด้านพร้อม ๆ กัน

๓) การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนพร้อม ๆ กับการพัฒนาหรือพร้อม ๆ กันกับการดำเนินการของชุมชน

๔) การพัฒนาต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มที่ เพื่อเป็นการสร้างพลังชุมชนและจัดรูปสถาบันหรือหน่วยการปกครอง หน่วยการบริหารของประชาชนขึ้น

๕) การพัฒนาต้องเสาะแสวงหาผู้นำในท้องถิ่นและมีการพัฒนาผู้นำของท้องถิ่นขึ้นตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของชุมชน

๑. การพัฒนาต้องให้สตรีและเยาวชนในเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด เพราะสตรีมีบทบาทที่สำคัญต่อการขยายตัวของงานและแนวความคิดต่าง ๆ ส่วนเยาวชนเป็นกำลังรับช่วงงานและชายผลงานได้เป็นอย่างดี

๒. การพัฒนา รัฐจะต้องจัดบริการไว้ให้พร้อม เพื่อสนับสนุนงานและเป็นหลักประกันในประสิทธิภาพของผลงานและการสร้างขวัญและกำลังใจ

๓. การพัฒนาต้องมีการวางแผนงานเพื่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับประเทศถึงระดับท้องถิ่นและการบริหารงานในทุกระดับจะต้องมีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

๔. การพัฒนาดำเนินการพัฒนาชุมชนนั้น ควรสนับสนุนให้องค์กรของเอกชน องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย

๕. การพัฒนา จะต้องมีการวางแผนการพัฒนาชุมชนนั้น ต้องมีการวางแผนให้มีการพัฒนาหรือมีความเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ^{๓๐}

การพัฒนาชุมชนมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการ เป็นโครงการ และกระบวนการทางสังคม ดังนี้

๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Process) คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกิริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันจะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

^{๓๐} อ่างถึง, สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๕๔-๕๕.

(๑) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Method) ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ความต้องการของประชาชนในชุมชนและมีความเหมาะสมกับสภาพในชุมชน

(๒) การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Program) ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานที่ยึดที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

(๓) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม (Social Process) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจ กระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Movement) ไม่เฉื่อยชาหรือท้อถอย^{๓๑}

การพัฒนาชุมชน เป็นการนำความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงาน ตามกระบวนการทุกขั้นตอนคือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินงานโครงการ การติดตามและประเมินผล การทบทวนเพื่อแก้ไข้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา ได้เสนอแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดมูลฐานอยู่ ๓ ประการ^{๓๒} คือ

๑) การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตนเองในรูปของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเองหากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามควร การช่วยเหลือตนเอง หมายถึง ราษฎรสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถเข้าใจ แก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวมของชุมชน ฉะนั้นจึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวงของชุมชน ไม่ว่าจะกำลังคนหรือทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่การปฏิบัติงาน อย่างรู้ตามสรรพกำลังดังกล่าวนี้ อาจมีข้อจำกัดอยู่บ้างประการ เช่น ด้านคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสามารถและกำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงยังมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาแก้สถานการณ์ในระยะนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะช่วยเหลือให้ราษฎรสามารถช่วยตัวเองไปตลอด

๒) การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ มีความหมายว่า ปัญหาชุมชนหรือ

^{๓๑} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๕๑-๕๒.

^{๓๒} จิรพรรณ กาญจนะจิตรา, **แนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๘), หน้า ๕-๖.

ปัญหาของประเทศไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานงานของชุมชนนั้น มีต้นตอมาจากแหล่งต่าง ๆ หรือมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ ร่วมกันไป การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาเสมอ ฉะนั้นโครงการที่จะต่อสู้กับปัญหา จึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่งอาจจะต้องมีโครงการเข้าต่อสู้หลายโครงการ

๓) การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นสู่ชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกันนโยบายพัฒนาประเทศ วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศมีได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนดนโยบายท้องถิ่น แต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนค้ำจุนนโยบายชาติ การสนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือ การสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไปโดยเอกเทศปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายชาติ ย่อมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร

จากปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน^{๓๓} ได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม

๒) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

๓) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการ

๔) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

^{๓๓}กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ.** (กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๓๘). (เอกสารอัดสำเนา).

กระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน **ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคณะ** ได้กล่าวว่า การปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ ดังนี้

๑) การศึกษาชุมชนเป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกันทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้คือการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ระหว่งการพัฒนา กับชาวบ้านแล้วเป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริง ๆ ของชาวบ้านความสัมพันธ์อันดี จนถึงขั้นตอนความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

๒) การให้การศึกษแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับประชาชนเป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

๓) การวางแผนโครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการเป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนักและยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกัน หาสาเหตุแนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการโดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๔) การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผนและโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนในสองลักษณะ คือ (๑) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน (๒) เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

๕) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่กำลังดำเนินการตามโครงการ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันท่วงที กลวิธีสำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำ เพื่อทราบผลความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ ดังนี้ (๑) แนะนำให้

ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานผลด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น (๒) พัฒนาการเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจาต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง เสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ประชุม ทำบันทึกรายงานตามแบบฟอร์มต่าง ๆ ของทางราชการ^{๓๔}

๒.๓ แนวคิดคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

๒.๓.๑ ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

“คุณภาพชีวิต” ถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิต ซึ่งผู้ศึกษาได้รวบรวมความหมายไว้ ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมาย คุณภาพชีวิต หมายถึง ลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลในความเป็นอยู่

องค์การอนามัยโลก ได้นิยามคุณภาพชีวิตว่า เป็นการรับรู้ความพึงพอใจ และสถานะของบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคม โดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมายและความคาดหวังของตนเองภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม มาตรฐานของสังคม และสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สวัสดิการ และบริการด้านต่างๆ ตลอดจนลักษณะทางการเมืองการปกครองในสังคมที่อยู่อาศัย และสามารถประเมินคุณภาพชีวิตในด้านวัตถุวิสัย และด้านจิตวิสัย

ส่วนนักวิชาการชาวต่างชาติและชาวไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณภาพชีวิต” ดังนี้

Orem^{๓๕} กล่าวว่า คุณภาพชีวิตก็คือ ความผาสุก (Wellbeing) ซึ่งเป็นการรับรู้ของบุคคลต่อการมีชีวิตอยู่ ตามประสบการณ์ของความพึงพอใจ ความรู้สึกเป็นสุขภาพและสุขใจ ในขณะที่นักวิชาการด้านสุขภาพส่วนใหญ่ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตโดยอาศัยแนวคิดจากองค์การอนามัยโลก จึงมุ่งให้ความสนใจที่สุขภาวะทางกายและจิตใจ รวมทั้งความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน

Zhan^{๓๖} อธิบายว่าคุณภาพชีวิตเป็นระดับความพึงพอใจซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล

^{๓๔} ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคณะ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๘-๑๑.

^{๓๕} Orem, D.E. Nursing concepts of practice. (NY: Mc Graw-Hill Book, 2001), P.179.

^{๓๖} Zhan, L. Quality of Life: Conceptual and Measurement Issues. Journal of Advanced Nursing, 17(July), 1992, P.979.

อัจฉรา นวจินดา^{๓๖} (2524: 43) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตของบุคคลที่มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตดี มีการดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขในสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาภาวะเศรษฐกิจและสังคม

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์^{๓๘} (2526: 48) กล่าวเพิ่มเติมว่า คุณภาพชีวิตเป็นชีวิตที่มีคุณภาพไม่เป็นภาระ และไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้งกาย จิตใจ มีความสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคม

พัทธา สายหู^{๓๙} (2526: 31-34) สรุปคุณภาพชีวิตเฉพาะตัวบุคคลว่า ประกอบด้วย การมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ การมีสติปัญญาที่จะศึกษาหาความรู้ การมีความสามารถในการทำงานหาเลี้ยงชีพ และการรู้จักหาความสุข ความพอใจให้ชีวิตในทางที่เหมาะสม

โดยสรุป คุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ของบุคคลต่อสภาพการดำรงชีวิตของตน ซึ่งวัดจากความพึงพอใจในเรื่องความเป็นอยู่ ความสุข สุขภาพกายและจิต อาหารการกิน การมีสิ่งของใช้ตามความจำเป็น การอยู่ในสภาพแวดล้อม และการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม

๒.๓.๒ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

องค์การอนามัยโลกได้ แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบคือ

๑) **ด้านร่างกาย (Physical Domain)** คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน

๒) **ด้านจิตใจ (Psychological Domain)** คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง

๓) **ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships)** คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น

๔) **ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment)** คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตนั้น ประกอบไปด้วยปัจจัยย่อยมากมาย นอกเหนือไปจากปัจจัยพื้นฐาน คือเรื่องเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ที่เป็นพื้นฐานทางด้านร่างกายเพื่อที่จะไม่ให้โรคร้ายไข้เจ็บคอยเบียดเบียน ตลอดจนการศึกษา และวิธีเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรม ที่ดี เพื่อให้สามารถต่อสู้ฝ่าฟันกับอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น และมีความเข้มแข็งที่จะพัฒนาตนเอง ส่วนใน

^{๓๖} อัจฉรา นวจินดา, แนวคิดการศึกษาเรื่องชีวิตคุณภาพชีวิต. ประชากรศึกษา, ๒๕๒๕, หน้า ๔๓.

^{๓๘} ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, "คุณภาพชีวิต" ประชากรศึกษา. นครปฐม: ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖, หน้า ๔๘.

^{๓๙} พัทธา สายหู, นโยบายสังคม: แนวความคิดและการศึกษาเฉพาะกรณี. (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๑-๓๔.

ด้านจิตใจนั้น ทุกคนปรารถนาที่จะมีความสุข แต่การที่จะมีความสุขได้นั้นก็ต้องมีองค์ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายอย่างชีวิตที่เป็นสุขควรประกอบด้วยปัจจัยใดบ้างคำตอบน่าจะมีหลากหลายและแน่นอนที่จะต้องผสมผสานกลมกลืนกันไป

Berghorn et al^{๔๐} ระบุองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุว่าประกอบด้วย สภาพทางเศรษฐกิจ สุขภาพ สภาพแวดล้อม การพึ่งพาตนเอง และการทำกิจกรรม

Denham^{๔๑} เสนอว่าองค์ประกอบคุณภาพชีวิตประกอบด้วย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต และด้านบุคลิกภาพและประวัติในอดีต

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์^{๔๒} ระบุองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตของบุคคลประกอบด้วย สุขภาพ ที่อยู่อาศัย การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข อนามัยแม่และเด็ก อาหาร บริการ และคุณภาพทางการศึกษา ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รายได้ และสภาพจิตใจ

อุทุมพร จามรมาน^{๔๓} ระบุองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตของมนุษย์ไว้ 10 องค์ประกอบ ได้แก่ ทักษะคิดลักษณะความเป็นอยู่ การเป็นเจ้าของ อาชีพหลัก นันทนาการ บริการจากรัฐ การถือครองบ้านและที่ดิน อาชีพรอง การแสวงหาความรู้ และสุขอนามัย

๒.๓.๓ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคลแต่ละคน แต่ละครอบครัวจึงต้องมีการพัฒนาตนเอง ในด้านการศึกษา การมีแนวคิดเจตคติที่ดี การรู้จักบริหารตนเอง การมีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น มีอาชีพ มีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำเนินชีวิต มีคุณธรรม และศีลธรรม ทุกคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ก็เท่ากับว่า สามารถช่วยยกระดับทั้งตนเอง และสังคมให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม พัฒนาไปสู่สังคมในอนาคต ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมจะลดลงหมดไปได้ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรม ปัญหามลภาวะ เป็นพิษ ฯลฯ ดังนั้น ประเทศต่าง ๆ จึงใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น จนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ เพื่อช่วยให้สมาชิกทุกคนในสังคมมีความกินดีอยู่ดี มีความสุขสมบูรณ์

^{๔๐}Berghorn, F.J., et al. The dynamics of aging: Original essays on the process and experience of growing old. Colorado: Westview Press, 1981, P.335.

^{๔๑}Denham, M.J. Care of the long-stay elderly patient. 2nd ed. London: Chapman and Hall, 1991, P.48.

^{๔๒}ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. “คุณภาพชีวิต” ประชากรศึกษา, (นครปฐม: ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๒.

^{๔๓}อุทุมพร จามรมาน. การสังเคราะห์งานวิจัย: เชิงปริมาณ เน้นวิธีวิเคราะห์เมตต้า, (กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับบลิชซิง, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐-๓๑.

การพัฒนาตนเองถือว่าเป็นความสำคัญมาก มนุษย์เราทุกคนต้องรู้จักความเด่นและความด้อยของตนเองก่อน การรู้จักความเด่นก็เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน การรู้จักความด้อยก็เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของตน หลายคนมักมองไม่เห็นความผิดพลาดของตน แต่จะมองเห็นความผิดพลาดของผู้อื่นได้ง่าย ซึ่งความสำคัญของการพัฒนาตนเองไปได้ดีนั้น ต้องอาศัยพื้นฐานความเชื่อและองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน

พระธรรมปิฎก^{๔๔} ให้แนวคิดที่ว่า “ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้ หรือเชื่อในความเป็นมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ จะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองซึ่งแสดงอาการออกด้วยการเป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน อันชี้บ่งถึงความเป็นผู้พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาตนให้สูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตสำนึกในการศึกษาหรือฝึกฝนพัฒนาตน จะทำให้บุคคลมีท่าทีต่อประสบการณ์ทั้งหลายอย่างที่เรียกว่า มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตน”

จะเห็นว่ามนุษย์มีคุณลักษณะ ที่สำคัญคือ ความสามารถที่พัฒนาได้ และเมื่อได้รับการพัฒนาแล้วจะมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ จะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสุขบนพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น ประโยชน์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงสรุปได้ ดังนี้^{๔๕}

๑) การพัฒนาคุณภาพชีวิตช่วยทำให้บุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมโดยมีแนวทางในการดำรง ชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขไปด้วย

๒) การพัฒนาคุณภาพชีวิต กระตุ้นให้บุคคลและสังคมเกิดความกระตือรือร้นคิดที่จะปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

๓) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญา มีเหตุผล ความมีคุณธรรม จริยธรรม หลักจิตวิทยา หลักการบริหาร เพื่อมาแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม

๔) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้บุคคลและสังคมมีการอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ ช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาสังคม

๒.๓.๔ คุณภาพชีวิตที่ดีตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)^{๔๖} ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศและสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางใน

^{๔๔}ประยูร ปรุฑโต, การศึกษาเพื่อสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม.ปภาวัส: องค์การยูเนสโก,๒๕๓๗), หน้า ๒.

^{๔๕}สำราญ จุช่วย, การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (Life and Social Skills), (คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป ,วิทยาลัยราชพฤกษ์,๒๕๕๔), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๔๖}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๖๔.

การพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙-๑๑ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และ ทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ”

หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙-๑๑ และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม

วัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒

วัตถุประสงค์

๓.๑.๑. เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

๓.๑.๒. เพื่อให้คนไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

๓.๑.๓. เพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง แข่งขันได้ มีเสถียรภาพ และมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก และสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ

๓.๑.๔. เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

๓.๑.๕. เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ทันท่วงที และมีการทำงานเชิงบูรณาการของภาคีการพัฒนา

๓.๑.๖. เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค โดยการพัฒนาภาคและเมืองเพื่อรองรับการพัฒนายกระดับฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานการผลิตและบริการใหม่

๓.๑.๗. เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับประเทศต่างๆ ทั้งในระดับ อนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้ประเทศไทยมีบทบาทนาและสร้างสรรค์ในด้านการค้า การบริการ และการลงทุนภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก

เป้าหมายรวม

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว ได้กำหนดเป้าหมายรวมการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบด้วย

๑. คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง และมีความเป็นไทย

๒. ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจนลดลง เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร การประกอบอาชีพ และบริการทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ ๔๐ มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ ๑๕

๓. ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่เศรษฐกิจฐานบริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่เข้มแข็งสามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการ มีระบบการผลิตและให้บริการจากฐานรายได้เดิมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และมีการลงทุนในการผลิตและบริการฐานความรู้ชั้นสูงใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมทั้งกระจายฐานการผลิตและการให้บริการสู่ภูมิภาคเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยเศรษฐกิจไทยมีเสถียรภาพและมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๕ ต่อปี และมีปัจจัยสนับสนุน อาทิ ระบบโลจิสติกส์พลังงาน และการลงทุนวิจัยและพัฒนาที่เอื้อต่อการขยายตัวของภาคการผลิตและบริการ

๔. ทูทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และนา โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่ง ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗ ภายในปี ๒๕๖๓ เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตให้อยู่ ในเกณฑ์มาตรฐาน

๕. มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สันคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และเพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และความคิดในสังคมลดลง ปัญหาอาชญากรรมลดลง ปริมาณความสูญเสียจากภัยโจรสลัดและการลักลอบขนส่งสินค้าและค่านมนุษย์ลดลง มีความพร้อมที่ปกป้องประชาชนจากการก่อการร้ายและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประเทศไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เกิดความเชื่อมโยงการขนส่ง โลจิสติกส์ ห่วงโซ่มูลค่า เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาที่สำคัญในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก และอัตราการเติบโตของมูลค่า การลงทุนและการส่งออกของไทยในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และอาเซียนสูงขึ้น

๖. มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน บทบาทภาครัฐในการให้บริการซึ่งภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ดีกว่าลดลง เพิ่มการใช้ระบบดิจิทัลในการให้บริการ ปัญหาคอร์รัปชันลดลง และการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้น โดยอันดับประสิทธิภาพภาครัฐที่จัดทำโดยสถาบัน การจัดการนานาชาติและอันดับความยากง่ายในการดำเนินธุรกิจในประเทศดีขึ้น การใช้จ่ายภาครัฐและระบบงบประมาณมีประสิทธิภาพสูง ฐานภาษีกว้างขึ้น และดัชนีการรับรู้การทุจริตดีขึ้น รวมถึงมีบุคลากรภาครัฐที่มีความรู้ความสามารถและปรับตัวได้ทันกับยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้น

๒.๔ แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่หรือแนวคิดทฤษฎีใหม่

ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกร เป็นปัญหาสำคัญยิ่งในปัจจุบัน และการประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะในเขตที่ใช้น้ำฝนทำนาเป็นหลัก เกษตรกรจะมีความเสี่ยงสูงเป็นเหตุให้ผลผลิตข้าวอยู่ในระดับต่ำ ไม่เพียงพอต่อการบริโภค ด้วยพระอัจฉริยะในการแก้ปัญหา จึงได้พระราชทาน "ทฤษฎีใหม่"^{๔๗} ให้ดำเนินการในพื้นที่ทำกินที่มีขนาดเล็ก ประมาณ ๑๕ ไร่ ด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาอย่างเหมาะสม ด้วยการจัดสรรการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยให้มีการจัดสร้างแหล่งน้ำในที่ดินสำหรับการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผล เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายและมีอาหารไว้บริโภคตลอดปี ซึ่งได้ดำเนินการอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เพื่อการผลิตทางเกษตรกรรมที่ยั่งยืนสำหรับเกษตรกรชาวไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า "...ถึงบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ สองอย่างนี้จะทำความเจริญแก่ประเทศได้ แต่ต้องมีความเพียร แล้วต้องอดทน ต้องไม่ใจร้อน..."

^{๔๗}ทฤษฎีใหม่ : แนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน [ออนไลน์] : แหล่งที่มา https://web.ku.ac.th/king72/2542-09/res05_02.html [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด ๑๖ ไร่ ๒ งาน ๒๓ ตารางวาใกล้วัดมงคล ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และทรงมอบให้มูลนิธิชัยพัฒนาที่ทรงจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเสริมโครงการของรัฐ ทั้งนี้ก่อนที่จะทรงนำเอกสารออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นั้น ทรงให้จัดตั้ง "ศูนย์บริหารพัฒนา" ตามแนวพระราชดำริ อยู่ในความรับผิดชอบของมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อเป็นต้นแบบสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตรโดยประสานความร่วมมือระหว่าง วัด ราษฎรและรัฐ ทำการเผยแพร่อาชีพการเกษตรและจริยธรรมแก่ประชาชนในชนบท โดยทรงหวังว่าหากประสบความสำเร็จก็จะใช้เป็นแนวทางสาธิตในท้องที่อื่นๆ ต่อไป ทั้งนี้ในส่วนของการพัฒนาด้านการเกษตรนั้น ก็คือแนวคิดและมรรควิธีที่รู้จักกันในนาม "เกษตรทฤษฎีใหม่"

“เกษตรทฤษฎีใหม่” ในกรอบแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของในหลวง ที่ดินควรแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่

๑) นาข้าว ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อให้เพียงพอกับการบริโภคในครอบครัว อัตราการบริโภคข้าวของคนไทยอยู่ที่ประมาณ ๑๐๖ กิโลกรัม (กก.) ต่อปีต่อคน^{๔๘}

๒) พืชผสมผสาน ไม้ยืนต้น สมุนไพร ผักผลไม้ เพื่อใช้ประกอบอาหารประจำวัน ตามเกณฑ์ขั้นต่ำองค์การอนามัยโลก อัตราบริโภคผักผลไม้คือ ๔๐๐ กรัม (ก.) ต่อวันต่อคน

๓) แหล่งน้ำ ขุดสระกักเก็บน้ำในฤดูฝนเพื่อให้ใช้พอกับการเพาะปลูกตลอดปี และใช้เลี้ยงปลารวมถึงปลูกพืชน้ำ พืชริมสระ โดยพระราชทานแนวทางการคำนวณว่าต้องมีน้ำ ๑๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร (ลบ.ม.) ต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ^{๔๙}

๔) ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ เช่น ลานตาก โรงเรือน ถนน กองปุ๋ยหมัก เป็นต้นตามหลัก “เกษตรทฤษฎีใหม่” ขั้นต้น การจัดแบ่งที่ดินเป็นตามอัตราส่วนร้อยละ ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ ตามลำดับ เพื่อให้เกษตรกรเลี้ยงตนเองได้ ความพออยู่พอกินเป็นพื้นฐาน จากทฤษฎีมีการทดลองนำไปปฏิบัติแห่งแรกที่วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และตัวแบบสำหรับภาคอีสาน ที่เขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อทำทฤษฎีขั้นต้นได้แล้วก็ปรับเป็นระยะสองมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ และก้าวหน้าไปเป็นระยะสามมีการประสานงานหาแหล่งทุน มีผลผลิตดีขายได้ราคา

^{๔๘}มติชนออนไลน์, “ปลัดพาณิชย์ เผยผลวิจัยคนไทยเริ่มไม่กินข้าว เฉลี่ยแค่ปีละ 106 กิโลกรัม,” (26 ตุลาคม 2559). [ออนไลน์]: แหล่งที่มา <http://www.matichon.co.th/news/49336>

^{๔๙}สันทิต โรจนสุนทร, “Modeling and Simulation: เรื่องเล่าผ่านประสบการณ์ พระเจ้าอยู่หัวคือต้นแบบ,” [ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://dl.dropboxusercontent.com/u/47649626/พระเจ้าอยู่หัวคือต้นแบบ.pdf>. [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้นมีการจัดสรรที่ดินเป็นสัดส่วนชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร รายย่อย ซึ่งโดยเฉลี่ยมีเนื้อที่ถือครอง ๑๐-๑๕ ไร่ มีการคำนวณปริมาณน้ำเพื่อให้พอเพาะปลูก ข้าว และพืชผักผลไม้ให้พอเพียงในครอบครัว ซึ่งโดยเฉลี่ยมี ๓-๕ คน สมมติว่าเกษตรกรครอบครัวนี้มี พื้นที่ทำกิน ๑๕ ไร่ จากอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ นี้จะได้ ๑) นาข้าว $๓๐\% \times ๑๕ = ๔.๕$ ไร่ ๒) พืช ผสมผสาน ๓๐% คิดเป็น ๔.๕ ไร่ ๓) พื้นที่บ่อน้ำ ๓๐% คิดเป็น ๔.๕ ไร่ ๔) ที่พัก $๑๐\% \times ๑๕ = ๑.๕$ ไร่

พระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่" เป็นแนวทางหรือหลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นา คือที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ ได้พระราชทานขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกร คือ มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจน อยู่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ ๑ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิต เสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของ ชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่ ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ ๓๐% ให้ขุด สระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่สอง ประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อ ตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วน ที่สี่ประมาณ ๑๐% ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่น ๆ (ถนน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น

ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่ง ในที่ดินของตนเป็นระยะเวลาพอสมควรจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองจากขั้น "พออยู่พอ กิน" ไปสู่ขั้น "พอมีอันจะกิน" เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและ ขั้นที่สามต่อไปตามลำดับ

ขั้นที่ ๒ ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของ ตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือ สหกรณ์ ร่วมแรง ร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

(๑) การผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(๒) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด

เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาถังรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(๓) **ความเป็นอยู่** ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(๔) **สวัสดิการ** แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานเอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ

(๕) **การศึกษา** มีโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษา เล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(๖) **สังคมและศาสนา** ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว กิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ขั้นที่ ๓ ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ซื้อในราคาขายส่ง) ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับการจัดพื้นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและมีชีวิตอย่างยั่งยืน โดยมีแบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ ได้แก่ พื้นที่น้ำ พื้นที่ดินเพื่อเป็นที่นาปลูกข้าว พื้นที่ดินสำหรับปลูกพืชไร่ นานาพันธุ์ และที่สำหรับอยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ ในอัตราส่วน ๓:๓:๓:๑ เป็นหลักการในการบริหารการจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนี้^{๕๐}

๑.มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็ก ออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน

๒.มีการคำนวณโดยหลักวิชาการ เกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียง ต่อการเพาะปลูกได้ตลอดปี

^{๕๐}วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, **ทฤษฎีใหม่** [ออนไลน์]: แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/wiki/ทฤษฎีใหม่> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]

๓.มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบ สำหรับเกษตรกรรายย่อย ๓ ขั้นตอน เพื่อให้พอเพียง สำหรับเลี้ยงตนเองและเพื่อเป็นรายได้

ในปัจจุบันนี้ได้มีการนำเอาเกษตรทฤษฎีใหม่ไปทำการทดลองขยายผล ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งกรมวิชาการเกษตรได้ดำเนินการจัดทำแปลงสาธิต จำนวน ๒๕ แห่งกระจายอยู่ทั่วประเทศ นอกจากนี้ กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพอากาศ กระทรวงกลาโหม และ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการดำเนินงานให้มีการนำเอาทฤษฎีใหม่นี้ไปใช้อย่างกว้างขวาง

๒.๕ แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์และการทำเกษตรแนวพุทธ

๒.๕.๑ แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) เป็นรูปแบบการทำเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อความปลอดภัยต่อสุขภาพ โดยการทำเกษตรอินทรีย์จะนำเศษซากพืช ซากสัตว์และซากเหลือทิ้งต่างๆ มาใช้ในการปรับปรุงดินโดยผสมผสานกับการกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิธีคือ ให้สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติช่วยในการควบคุมและทำลายศัตรูพืช เกษตรกรเกิดความตระหนักต่อสุขภาพที่ได้รับอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารพิษที่ตกค้างในผลผลิต ทางเกษตร ทั้งนี้ “เกษตรกรรมอินทรีย์” ในคำจำกัดความของสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือ IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) คือ ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใย ด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย^{๕๑}

ความหมายของเกษตรอินทรีย์

คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ กล่าวว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการเกษตรที่ใช้หลักการพึ่งพิงความสมดุลตามธรรมชาติ อย่างเป็นองค์รวมเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดระบบนิเวศการเกษตรที่ยั่งยืนสามารถให้ผลผลิตที่ดี ในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง อย่างยั่งยืน ผสมผสานระบบการเกษตรทุกระบบที่ส่งเสริมและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมสังคม และเศรษฐกิจเพื่อผลิตอาหารและปัจจัยพื้นฐานการดำรงชีพที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทั้งนี้ โดย

^{๕๑}สำนักเศรษฐกิจการเกษตรระหว่างประเทศ, การศึกษาเศรษฐกิจสีเขียว ในบริบทภาคการเกษตร, หน้า ๕๘-๕๙.

ใช้หลักการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศเกษตรให้เกิดการผสมผสานเกื้อกูลกัน และกันอย่างเป็นองค์รวมมีการหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุดหลีกเลี่ยงการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกในระบบนิเวศเกษตรและใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นชีวภัณฑ์และสารอินทรีย์ที่ได้จากสิ่งมีชีวิตรวมทั้งสารอินทรีย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ปฏิเสธการใช้ปัจจัยที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ รวมทั้งพันธุ์ที่ผ่านการปรับเปลี่ยนทางพันธุวิศวกรรม^{๕๒}

กระทรวงเกษตรของสหรัฐอเมริกาได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ว่า หมายถึงระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนที่ กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ การเกษตรกรรมอินทรีย์ อาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน เศษซากพืช มูลสัตว์ พืชตระกูลถั่วปุ๋ยพืชสดเศษซากเหลือทิ้งต่างๆ การใช้ธาตุอาหารจากการคั่วของหินแร่รวมทั้งการใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพเพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน เป็นแหล่งอาหารของพืชรวมทั้งการควบคุมศัตรูพืชต่างๆ เช่นแมลงโรคและวัชพืช

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดความหมายของเกษตรอินทรีย์ ไว้ในกรอบของเกษตรกรรมยั่งยืนว่าหมายถึงระบบการทำเกษตรที่ทำให้ความสำคัญกับระบบนิเวศโดยจะต้องช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในไร่นาและสิ่งแวดล้อมลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้มากที่สุดและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีผลตอบแทนที่จะทำให้เกษตรกรดำรงชีพและประกอบอาชีพทางการเกษตรได้อย่างยั่งยืน

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements) ซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่าเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นระบบการผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจโดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืชสัตว์และนิเวศเกษตรอินทรีย์ จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกและหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืชและเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยงหลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักการสเกลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมภูมิอากาศและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย^{๕๓}

กรมวิชาการเกษตร ให้คำจำกัดความว่า เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมรักษาสมดุลของธรรมชาติและ ความหลากหลายของทางชีวภาพ โดยมีระบบการ

^{๕๒}คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๑, หน้า ๓-๔.

^{๕๓}ชิต แดงปรกและคณะ, คู่มือ ความรู้ เรื่องเกษตรอินทรีย์, (กรมการสัตว์ทหารบก, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

จัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติและหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ตลอดจนไม่ใช่พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทาง พันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ต้นพืชมีความแข็งแรงสามารถ ต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วย ผลผลิตที่ ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้างทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่ทำให้ สภาพแวดล้อม เสื่อมโทรมอีกด้วย

มูลนิธิสายใยแผ่นดิน ได้ให้ความหมายของระบบเกษตรอินทรีย์ หมายถึง สารที่ได้จาก ชากพืชซากสัตว์

สุดใจ จงวรกิจวัฒนา ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า หมายถึง ระบบเกษตร ทางเลือกระบบหนึ่งที่ใช้พื้นฐานของหลักการทางนิเวศวิทยามาประยุกต์กับการทำเกษตร โดยมี จุดประสงค์หลักในการทำเกษตรแบบยั่งยืนให้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟู สภาพแวดล้อม โดยใช้หลักการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพก่อให้เกิดการผลิตที่เน้นการ ผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การใช้เศษพืชเป็นอาหารสัตว์และใช้มูลสัตว์ วัสดุอินทรีย์อื่นเป็นสารบำรุงดินไม่ใช่สารเคมีสังเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นในรูปของปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืชและเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์เพื่อการผลิตในฟาร์ม รวมถึง การไม่ปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่มีการตัดต่อพันธุกรรม (GMOs) ที่ยังไม่มีข้อพิสูจน์ว่าจะไม่มีผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและผู้บริโภค

เกษตรอินทรีย์ คือ การเกษตรที่มีชีวิต มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นความสามารถ ของสิ่งมีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกันโดยมีหลักการพึ่งพาตนเอง สร้างสรรค์ระบบนิเวศทางด้านการเกษตร ให้เกิดความสมดุล มีการผสมผสานกันของระบบการเกษตรทุกระบบที่พัฒนาและส่งเสริมคุณภาพ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ โดยไม่พึ่งพาสารเคมี ฮอร์โมน ปุ๋ยเคมี สารสังเคราะห์และไม่นำพันธุ ที่ถูกตัดต่อทางพันธุกรรม เพื่อประโยชน์โดยรวมของผู้บริโภค สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ เพื่อนำมา สู่อความยั่งยืน^{๕๔}

กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ กล่าวว่า เกษตรอินทรีย์ (Organic Framing) เป็นระบบการผลิตทาง การเกษตรทางเลือกที่หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและ

^{๕๔}สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร, “เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดฉะเชิงเทรา”, รายงาน ผลการวิจัย, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๙), หน้า ๗.

ฮอร์โมนต่างๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้สารอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสดและปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ การปลูกพืชหมุนเวียน รวมทั้งใช้หลักการควบคุมศัตรูพืชโดยชีวภาพ และเน้นการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน^{๕๕}

สรุป เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการเกษตรที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมรักษาสมดุลของธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นชีวภัณฑ์และสารอินทรีย์ที่ได้จากสิ่งมีชีวิตรวมทั้งสารอินทรีย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ปฏิเสธการใช้ปัจจัยที่เป็นสารเคมี

ความสำคัญของเกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม ที่มีความปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค รวมทั้งระบบนิเวศวิทยา สามารถจำแนกได้แต่ละด้านดังนี้

๑) ด้านสุขภาพของผู้บริโภค เนื่องจากปัจจุบันผู้บริโภคได้ตระหนักถึงปัญหาการเจ็บป่วยจากการบริโภคอาหารที่ไม่ปลอดภัย เช่น โรคมะเร็ง โรคไต เป็นต้น เนื่องจากมีการตกค้างของยาฆ่าแมลง ยาปฏิชีวนะและสารเคมี ทำให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงทัศนคติและให้ความสำคัญต่อการบริโภค โดยเลือกซื้ออาหารที่เชื่อว่าจะมีความปลอดภัย เช่น อาหารที่ผลิตตามแนวทางของเกษตรอินทรีย์หรือแนวทางธรรมชาติมากขึ้น

๒) ด้านสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นจากความพยายามอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม และขยายสู่ความสนใจในเรื่องผลกระทบของเกษตรเคมีที่มีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เช่น ความเสื่อมโทรมของดิน การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเกิดมลพิษและสภาวะโลกร้อน เป็นต้น

๓) ทางเลือกในการทำเกษตรกรรมแบบปลอดภัยของผู้ผลิต เพื่อหลีกเลี่ยงพ้นจากวัฏจักรเกษตรเคมีที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม รวมถึงต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดแนวคิดของการหาทางเลือก เพื่อทำการเกษตรในรูปแบบที่เรียกกันว่า เกษตรธรรมชาติ เกษตรปลอดสารพิษ เกษตรอินทรีย์ วนเกษตร หรือเกษตรสีเขียว (Green agriculture) ฯลฯ

๔) การสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ สืบเนื่องจากการผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีการจัดการระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ที่อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม รวมถึงการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ ซึ่งประเทศ

^{๕๕}กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, การจัดการระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน, เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๒, หน้า ๘.

ไทย ในฐานะเป็นผู้ผลิตและส่งออกอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกมีความเหมาะสมและมีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งผลิตอาหารระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติ

ประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์

๑. ลดต้นทุนการผลิต ไม่ฉีดพ่นสารเคมี ปุ๋ยเคมี
๒. พื้นฟูระบบนิเวศน์ ได้แก่ การบำรุงดินด้วยปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำชีวภาพ

เพิ่มจุลินทรีย์ในดิน

๓. รักษาต้นน้ำลำธารและพื้นที่ป่าป้องกันสารเคมี สารปนเปื้อน จากการผลิตทางการเกษตรสู่แหล่งน้ำ

๔. พึ่งพาตนเอง รักษาป่า เกิดความยั่งยืนต่ออาชีพการเกษตร

๕. ประโยชน์ต่อ ผู้ผลิตและผู้บริโภค^{๕๖}

หลักการเกษตรอินทรีย์

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) กำหนดหลักการที่สำคัญของการผลิตเกษตรอินทรีย์ ๔ ด้าน คือ ด้านสุขภาพ (Health) ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ด้านความเป็นธรรม (Fairness) และด้านการดูแลเอาใจใส่ (Care) รายละเอียด ดังนี้

๑. **ด้านสุขภาพ** เกษตรอินทรีย์ควรจะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์ มนุษย์และโลก

๑) สุขภาวะของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชน เป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาวะของระบบนิเวศ การที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรงมีสุขภาวะที่ดี ส่งผลต่อสัตว์เลี้ยงและมนุษย์ที่อาศัยพืชพรรณเหล่านั้นเป็นอาหาร

๒) สุขภาวะเป็นองค์รวมและเป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาวะที่ดีไม่ใช่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพ จิตใจ สังคมและสภาพแวดล้อมโดยรวม ความแข็งแรง ภูมิต้านทานและความสามารถในการฟื้นตัวเองจากความเสื่อมถอยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาวะที่ดี

๓) บทบาทของเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจายผลผลิตหรือการบริโภค ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กที่สุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพสูงและมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์มีสุขภาวะที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้

^{๕๖} กลุ่มงานศึกษาและพัฒนาการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, การจัดระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน, เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๒, หน้า ๑๒.

เกษตรกรอินทรีย์จึงเลือกที่จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เวชภัณฑ์สัตว์และสารปรุงแต่งอาหารที่อาจมีอันตรายต่อสุขภาพ

๒. ด้านนิเวศวิทยา เกษตรอินทรีย์ควรที่จะตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวิถีการแห่งธรรมชาติ การผลิตการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและช่วยทำให้ระบบและวัฏจักรธรรมชาติเพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น

๑) หลักการเกษตรอินทรีย์ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศที่มีชีวิต ดังนั้น การผลิตการเกษตรจึงต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติ โดยการเรียนรู้และการสร้างระบบนิเวศให้เหมาะสมกับการผลิตแต่ละชนิด ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการปลูกพืชเกษตรกรจะต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิตหรือในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์มหรือในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง

๒) การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า จะต้องสอดคล้องกับวัฏจักรและสมดุลทางธรรมชาติ แม้ว่าวัฏจักรธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นนิเวศได้ ดังนั้น การจัดการเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่น ภูมินิเวศวัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำการหมุนเวียน เพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้มีความยั่งยืน

๓) ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ควรสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร โดยออกแบบระบบการทำฟาร์มที่เหมาะสม การฟื้นฟูระบบนิเวศท้องถิ่นและการสร้างความหลากหลายทั้งทางพันธุกรรมและกิจกรรมทางการเกษตร ผู้คนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูป การค้าและการบริโภค ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ควรช่วยกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ภูมินิเวศและสภาพบรรยากาศนิเวศท้องถิ่น ความหลากหลายทางชีวภาพ อากาศและน้ำ

๓. ด้านความเป็นธรรม เกษตรอินทรีย์ควรที่จะตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต ความเป็นธรรมนี้ รวมถึง ความเท่าเทียม การเคารพความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมในการปกป้องพิทักษ์โลกที่เราอาศัยอยู่ ทั้งในระหว่งมนุษย์ด้วยกันเองและระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ

๑) ในหลักการด้านนี้ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตและการจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในทุกระดับควรมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรม ทั้งเกษตรกร คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้าและผู้บริโภค ทุกคนควรได้รับโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนร่วมช่วยในการรักษาอธิปไตยทางอาหาร และช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน เกษตรอินทรีย์ควรมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและผลผลิตการเกษตรอื่นๆ ที่เพียงพอและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒) ในหลักการข้อนี้รวมถึงการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดสภาพการเลี้ยงให้สอดคล้องกับลักษณะความต้องการทางธรรมชาติของสัตว์ รวมทั้ง ดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของสัตว์อย่างเหมาะสม

๓) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภคควรจะต้องดำเนินการอย่างเป็นธรรม ทั้งทางสังคมและทางนิเวศวิทยา รวมทั้งต้องมีการอนุรักษ์ปกป้องให้กับคนรุ่นหลังความเป็นธรรมนี้จะรวมถึงว่า ระบบการผลิต การจำหน่ายและการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะต้องโปร่งใสมีความเป็นธรรมและมีการนำต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาเป็นต้นทุนการผลิตด้วย

๔. ด้านการดูแลเอาใจใส่ การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งพิทักษ์ปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

๑) เกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่มีพลวัตและมีชีวิตในตัวเอง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและภายนอก ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ควรดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มผลิตภาพและเพิ่มผลผลิตในการผลิต แต่ในขณะเดียวกันจะต้องระมัดระวัง อย่าให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จะต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างจริงจังและแม้แต่เทคโนโลยีที่มีการใช้อยู่แล้ว ก็ควรมีการทบทวนและประเมินผลอยู่เนืองๆ เนื่องจากมนุษย์เรายังไม่ได้มีความรู้เข้าใจอย่างดีพอเกี่ยวกับระบบนิเวศการเกษตรที่มีความสลับซับซ้อน ดังนั้นจึงต้องมีการดำเนินการต่างๆ ด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่

๒) ในหลักการนี้การดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ การพัฒนาและการคัดเลือกเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในเกษตรอินทรีย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นใจว่าเกษตรอินทรีย์นั้นปลอดภัยและเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามความรู้ทางวิทยาศาสตร์แต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ประสบการณ์จากการปฏิบัติและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมถ่ายทอดกันมาก็อาจมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้เช่นกัน เกษตรกรและผู้ประกอบการควรมีการประเมินความเสี่ยงและเตรียมการป้องกันจากการนำเทคโนโลยีต่างๆ มาใช้และควรปฏิเสธเทคโนโลยีที่มีความแปรปรวนมาก เช่น เทคโนโลยีพันธุวิศวกรรม การตัดสีนใจเลือกเทคโนโลยีต่างๆ จะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นและระบบคุณค่าของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ที่อาจได้รับผลกระทบและจะต้องมีการปรึกษาหารืออย่างโปร่งใสและมีส่วนร่วม

แนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์

มูลนิธิสายใยแผ่นดิน ได้ประมวลแนวคิดพื้นฐานของเกษตรอินทรีย์ คือ การทำการเกษตรอินทรีย์เน้นการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติและระบบนิเวศ

โดยการประยุกต์ปรับใช้กลไกนิเวศธรรมชาติสำหรับการทำการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ การหมุนเวียนธาตุอาหาร การสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความสัมพันธ์แบบสมดุของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร

๑) การหมุนเวียนธาตุอาหาร อาศัยหลักการทางธรรมชาติ ด้วยการใช้ธาตุอาหารพืชที่อยู่ในรูปของอินทรีย์วัตถุที่สามารถย่อยสลายได้โดยจุลินทรีย์ ซึ่งจะช่วยให้วงจรธาตุอาหารหมุนเวียนได้อย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างของการหมุนเวียนธาตุอาหารในแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่สำคัญ คือ การใช้ปุ๋ยหมัก การคลุมดินด้วยอินทรีย์วัตถุ การปลูกพืชเป็นปุ๋ยพืชสดและการปลูกพืชหมุนเวียน เป็นต้น

๒) ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดิน ถือเป็นหัวใจสำคัญของเกษตรอินทรีย์ การทำการเกษตรอินทรีย์นั้น เกษตรกรต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดินฟื้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่งและการไม่ใช้สารเคมีต่างๆ เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ยังเป็นการช่วยทำให้ดินสามารถฟื้นความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้พืชที่ปลูกมีความแข็งแรง ต้านทานต่อโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตต่อพื้นที่สูง

๓) ความหลากหลายที่สัมพันธ์กันอย่างสมดุลในระบบนิเวศ การทำเกษตรอินทรีย์จะต้องหา สมดุลของการเพาะปลูกพืชที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชร่วมหลายชนิดในเวลาเดียวกันหรือเหลื่อมเวลากัน ตลอดจนการปลูกพืชหมุนเวียนต่างชนิดกัน รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ การทำเกษตรที่หลากหลาย (เกษตรผสมผสาน) นับเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าและยังเป็นการลดความเสี่ยงภัยจากปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืชระบาด อีกด้วย นอกจากนี้ การไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะมีส่วนช่วยให้ศัตรูธรรมชาติสามารถแสดงบทบาทในการควบคุมศัตรูพืช เป็นการสร้างสมดุลนิเวศการเกษตรอีกรูปแบบหนึ่ง

๔) การอนุรักษ์และฟื้นฟูนิเวศการเกษตร ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ทุกชนิด เพราะปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตรและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีผลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน เช่น สัตว์ แมลง และจุลินทรีย์ ในกลไกธรรมชาติสิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร นอกจากการอนุรักษ์ ยังเน้นการฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย

๕) การพึ่งพากลไกธรรมชาติในการทำการเกษตร เกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่บนปรัชญาแนวคิดการเกษตรที่ยั่งยืนต้องเป็นการเกษตรที่เป็นไปตามวิถีธรรมชาติ กลไกในธรรมชาติที่สำคัญต่อการทำการเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ วงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร วงจรการหมุนเวียนของน้ำ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศทั้งในเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพาและห่วงโซ่อาหาร ระบบนิเวศและกลไกตามธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงสภาพเงื่อนไขของท้องถิ่นที่ตนเองทำการเกษตรอยู่ การหมั่นสังเกต เรียนรู้

วิเคราะห์ สังเคราะห์และทำการทดลองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อได้ใช้ประโยชน์จากกลไกธรรมชาติและสภาพนิเวศท้องถิ่นอย่างเต็มที่

๖) การพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิตมุ่งให้เกษตรกรพยายามผลิตปัจจัย การผลิต ต่างๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ เมล็ดพันธุ์ ฯลฯ ด้วยตนเองและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น เพื่อ สอดคล้องกับนิเวศของท้องถิ่น ช่วยสร้างควมมีเสถียรภาพและความยั่งยืนของระบบการผลิต ใน ระยะยาวและเกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๗}

๒.๕.๒ แนวคิดการทำเกษตรแนวพุทธ

ความเป็นมาของสังคมชาวพุทธไม่ต่างไปจากสังคมอื่นๆ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ในการ ดำรงชีวิตแต่ในการดำรงชีวิตนั้นมียุทธศาสตร์อย่างไรบ้างที่จะก่อให้เกิดความสงบสุข ชาวพุทธได้มองชีวิต ของตนเองกับชีวิตของคนอื่นๆ อย่างไรบ้าง ชีวิตเราชีวิตเขาแตกต่างกันหรือไม่อย่างไรนั้น เป็น ประเด็นที่มีความสำคัญ พระพุทธศาสนาได้พูดถึงการแสวงหาปัจจัย ๔ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการ ดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด

ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตั้งแต่ดั้งเดิมนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่กับ ธรรมชาติ ซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งป่าไม้และมีสัตว์เลี้ยงต่างๆ อยู่เป็นเพื่อนรอบข้าง เช่น ควาย วัว เป็นต้น โดยเฉพาะควาย วัว ได้เป็นเพื่อนที่แสนดีและซื่อสัตย์ อยู่กับคนและช่วยคนในการ ทำงาน เช่น ช่วยลากคันไถ เป็นต้น ดังนั้น ควายวัว จึงเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์และได้ผลิตปุ๋ยชั้นดี มอบให้แก่คนอื่นด้วยส่วนคนได้ทำการทำเกษตรโดยใช้ปุ๋ยที่ได้จากมูลสัตว์ต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการทำ การเกษตรแบบไร้สารพิษหรือเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษนั่นเอง

การทำเกษตรอินทรีย์ของชาวพุทธในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาข้าว ทำไร่ ทำสวน การปลูกพืช ต้นไม้ ผลไม้ เป็นต้น ตามความเหมาะสมของพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ อาชีพ เกษตรกรเป็นอาชีพหลักของสังคมไทย เพราะมีพื้นที่และทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำ เกษตรกรรมมากกว่าอย่างอื่น อีกทั้งเกษตรกรรมเป็นแหล่งสำคัญด้านข้าว ไม่เฉพาะมีแต่ข้าวเท่านั้น ที่มีอยู่ในนาข้าว แต่ยังมีสิ่งมีชีวิตและสิ่งมีค่าอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ด้วย เช่น พืชผัก กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด แร่ธาตุ ปุ๋ยอินทรีย์และสิ่งที่ไม่เห็นต่างๆ เป็นต้น จากการที่อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม และมีการเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติทั้งต้นไม้ป่าไมรรวมทั้งสัตว์เลี้ยง จึงทำให้สังคมชาวพุทธรู้จัก แนวทางในการทำมาหากินในด้านการเกษตร ได้ดีกว่าอาชีพอื่นๆ อีกทั้งเป็นอาชีพที่ใช้ความสามารถ ความคิดตัวเอง พึ่งพาตัวเองได้ ไม่ต้องไปพึ่งสิ่งอื่น มีความเป็นอยู่ที่ประหยัดอดออม เรียบง่าย หาเอง ใช้เอง ทำเอง กินเอง โดยส่วนมากจะยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำรงชีวิต

^{๕๗} คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑-๑๒.

ดังนั้น เกษตรกรรมอินทรีย์แบบพุทธ หมายถึง การทำเกษตรกรรมโดยนำเอาหลักหรือทฤษฎีในทางพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ (Buddhist Economic) คือ วิชาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการค้าเนินธุรกิจของมนุษย์ในการผลิต จำหน่าย บริโภค สิ่งของต่างๆ ที่มีจำกัด เพื่อให้การดำเนินชีวิตได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้น โดยนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เข้ากับแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

ประเภทของทฤษฎีเกษตรกรรมอินทรีย์แบบพุทธ ได้แก่ วิธีการหรือแนวทางที่ควรปฏิบัติไปตามวิถีแห่งพุทธศาสนาด้วยจุดประสงค์ที่แต่ละคนได้วางเอาไว้ เช่น

(๑) เกษตรแบบชาวบ้าน (๒) เกษตรแบบเหนือชาวบ้าน ดังกล่าว คือ

๑) เกษตรแบบชาวบ้านหรือโลกียเกษตร คือ การทำเกษตรกรรมสำหรับฆราวาสหรือปุถุชนคนทั่วไปผู้ที่ใช้ชีวิตด้วยการครองเรือน มีครอบครัว โดยธรรมดาการดำรงชีวิตด้วยการ มีครอบครัว จะต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่างประกอบกัน เพื่อให้ชีวิตสมบูรณ์จะต้องอาศัยหลักการในทางพุทธศาสนาเป็นตัวช่วยในด้านจิตใจ เป็นกำลังใจในการเลี้ยงชีพที่สำคัญ ในชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านนั้น ต้องมีความอดทนต่อสู้กับสภาพปัญหามากมายนับไม่ถ้วน การต่อสู้กับสภาพความเป็นจริงทางสังคมมีปัจจัยภายนอกมากมายที่จะต้องศึกษาและคัดเลือกหรือสรรหาเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

๒) เกษตรแบบเหนือชาวบ้านหรือโลกุตระเกษตร คือ การทำเกษตรกรรมสำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์รักษาศีล หรือผู้ออกจากเรือน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการอยู่ครองเรือน มีชีวิตสันโดษชอบความสงบ อาศัยอยู่ตามป่าไม้ ความเป็นอยู่ด้วยพืชผักผลไม้และอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยการนำเอาแนวคิดทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีเกษตรกรรมอินทรีย์แบบพุทธ เกษตรกรจะต้องปฏิบัติตามหลักการหรือทฤษฎีที่ขอบธรรมเรียกว่า สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ สุจริต ถูกต้องชอบธรรม ไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ได้แก่ กายสุจริต วาจสุจริตและมโนสุจริต ซึ่งพื้นฐานของการเลี้ยงชีพแนวพุทธ อาชีพที่สุจริตที่สมควรยกย่องและส่งเสริม เพราะเป็นอาชีพการเกษตรหรือเกษตรกรรมที่ใช้ความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา คือ ปฏิบัติตามหลัก สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

เกี่ยวกับการทำการเกษตร เช่น การปลูกต้นไม้ ปลูกป่า ปลูกพืชเพื่อบริโภคหรือเพื่อประดับให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น พุทธศาสนาแสดงไว้ว่า ครั้งหนึ่งเทวดาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุญ

ยอมเจริญ ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ แก่ชนเหล่าไหน ชนเหล่าไหนดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ชนเหล่าใดปลุกสวน อันนารีนรมย์ ปลุกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำและให้ที่พักอาศัย บุญยอมเจริญแก่ชนเหล่านั้นทั้งกลางวัน และกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้วย่อมไปสู่สวรรค์ อย่างแน่นอน^{๕๘}

ดังนั้น การทำเกษตรกรรมแนวทฤษฎีเกษตรอินทรีย์แบบพุทธนั้น เน้นการทำบุญหรือ ความสุข ความเจริญ การตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล จึงจะพบสถานที่สวยงาม คือ สวรรค์ และ การที่เกษตรกรชาวพุทธได้ปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงทำให้สังคมเกษตรกรรมส่วนใหญ่มีความสงบสุข มีความเป็นอยู่แบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย พึ่งพาอาศัยกันแบบญาติพี่น้อง เป็นสังคม สามีคิธรรม ส่วนใหญ่อยู่กันแบบเป็นหมู่เป็นคณะ เป็นหมู่บ้าน รวมตัวกัน มีความเคารพรัก ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการเกษตร เมื่อถึงหน้า ทำนาข้าว จะให้वानบอกต่อๆ กันช่วยกัน ทำการเกษตรตลอดมา แต่ในปัจจุบันสังคมอาจจะเปลี่ยนไปทางด้านวัตถุทำจิตใจคนเปลี่ยนไปด้วย ปัญหาต่างๆ จึงตามมา ในคำสอนทางพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขใจให้แก่มนุษย์ เช่นเดียวกับกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจาก จุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสะดวกสบายยิ่งขึ้น แต่พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัด รู้จัก บรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลง ไม่พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์ เพื่อลดความโลภต่างๆ ซึ่งเป็น เป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา

การเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย หลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ ที่ เป็นจริงของสังคม เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่ง คือ ปัญหาความ ล้มเหลวของภาคเกษตรและปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธ จำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควายเน้นสวนผักและ (๕) รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของ ธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่างๆ ในการผลิต

การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

การเกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตร ไปสู่การเกษตรแนวพุทธมีความสามารถในการพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความ

^{๕๘} ส.ส (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

สมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำบทสวดมนต์บทต่างๆ ก่อให้เกิดดุลยภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ทั้งกายภาพชีวภาพและจิตวิญญาณ เป็นวิธีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการ การเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อมๆ ไปกับพัฒนาเศรษฐกิจ^{๕๙}

ดังนั้น การทำเกษตรกรรมอินทรีย์แบบพุทธ หมายถึง การทำเกษตรกรรมโดยนำเอาหลักหรือทฤษฎีในทางพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติ เน้นการทำบุญหรือความสุข จึงจะพบสถานที่สวยงามคือสวรรค์ จากปัญหาการทำเกษตรที่ขาดความละเอียดรอบคอบ การเห็นแก่ตัวส่งผลทำให้พืชผักที่ผลิออกมาปะปนไปด้วยสารพิษ จึงทำให้มีการตื่นตัวหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วย “ทางสายกลาง” ตามแนวพุทธไปใช้ด้วย การเกษตรแนวพุทธมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เพื่อบรรลุประโยชน์ในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์และการทำเกษตรแนวพุทธ คือ การทำเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) เป็นรูปแบบการทำเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี โดยใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นชีวภัณฑ์และสารอินทรีย์ที่ได้จากสิ่งมีชีวิตรวมทั้งสารอินทรีย์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีความสำคัญต่อสุขภาพของผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม ที่มีประโยชน์ คือ ลดต้นทุนการผลิต พื้นฟูระบบนิเวศ รักษาต้นน้ำลำธาร พึ่งพาตนเอง รักษาป่า เกิดความยั่งยืนต่ออาชีพการเกษตรและประโยชน์ต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยหลักการเกษตรอินทรีย์มี ๔ ด้าน คือ ด้านสุขภาพ (Health) ด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ด้านความเป็นธรรม (Fairness) และด้านการดูแลเอาใจใส่ (Care) ได้มาตรฐานและการตรวจรับรองของเกษตรอินทรีย์และการทำเกษตรกรรมอินทรีย์แบบพุทธเป็นการทำเกษตรกรรมโดยนำเอาหลักหรือทฤษฎีในทางพุทธศาสนาไปใช้ในการปฏิบัติ ลดการเห็นแก่ตัวที่จะส่งผลกระทบต่อพืชผักที่ผลิออกมาปะปนไปด้วยสารพิษ จึงทำให้มีการตื่นตัวหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วย “ทางสายกลาง” แนวพุทธไปใช้ด้วยการเกษตรแนวพุทธ มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เพื่อบรรลุประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

๒.๖ ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนมีหลายทฤษฎี แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ (ก) ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (ข) ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม (ค) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาแบบผสมผสาน (ง) ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งผู้วิจัยจะขอเสนอเพียงบางทฤษฎีเท่านั้น ดังนี้

^{๕๙}พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ อโนมปญโญ / กองสินธุ), “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”, วารสารชอพะยอม, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗).

ก. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๑) ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) มีชื่อเรียกอย่างอื่นอีก เช่น ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม ทฤษฎีความเฉื่อยทางวัฒนธรรม เป็นต้น ผู้นำเสนอทฤษฎีนี้เป็นชาวอเมริกัน คือ วิลเลียมเอฟ ออกเบิร์น (William Ogburn) สาธารณคดีสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ วัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่าง การใช้สิ่งของ เครื่องมือ อุปกรณ์ และปัจจัยต่าง ๆ สำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นต้น วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมต่าง ๆ เป็นต้น สังคมทุกสังคมมีวัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้เป็นของตนเอง และมีความแตกต่างกันออกไป หรือมีความเป็นตัวของตัวเองทางวัฒนธรรม ความล่าช้าทางวัฒนธรรม เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่สมดุลกัน สังคมรับวัฒนธรรมจากภายนอกโดยรับวัฒนธรรมทางวัตถุได้เร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จึงทำให้เกิดปัญหา เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นในสังคม อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนความคิดของคนทำได้ยาก การเปลี่ยนแปลงวัตถุทำได้ง่ายกว่า^{๖๐}

ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนได้โดยการดำเนินงานด้านการวางแผนหรือการจัดทำโครงการใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาคนเป็นลำดับแรก วัตถุเป็นเรื่องรองลงมา จึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านความคิด สติปัญญา หรือวิถีคิด ของคนในชุมชนมากกว่าการพัฒนาทางด้านวัตถุเพราะบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมและเป็นแกนกลางในการพัฒนาแบบองค์รวม

๒) ทฤษฎีวิวัฒนาการของ ออګุสท์ คองท์ (August Comte) ออګุสท์คองท์ เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เขาเป็นคนแรกที่นำทฤษฎีวิวัฒนาการมาใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สาธารณคดีสำคัญของทฤษฎีนี้คือ สังคมมีโครงสร้างที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือคงที่ กับส่วนที่เปลี่ยนแปลงหรือพลวัต ส่วนที่เปลี่ยนแปลงนี้เองที่ทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สังคมได้มีวิวัฒนาการจากโครงสร้างง่าย ๆ ไปสู่โครงสร้างที่สลับซับซ้อนมากขึ้นอยู่เสมอ เป็นการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ จากครอบครัวขยายเป็นชุมชนและสังคม ซึ่งมีลักษณะที่ซับซ้อนเป็นลำดับ^{๖๑}

ความเปลี่ยนแปลงในสังคมมนุษย์ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อาจแบ่งออกเป็นยุคสมัยตามประวัติศาสตร์ และมีวิวัฒนาการเรื่อยมา ซึ่งการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวในอดีตของชุมชนหรือประวัติ

^{๖๐} อ่างถึง, สนธยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*, หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

^{๖๑} อ่างแล้ว, สนธยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

ชุมชนว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และมีวิวัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันอย่างไรบ้าง ย่อมเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานด้านการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก

ก. ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม ทฤษฎีการจัดระเบียบทางสังคมที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน คือ ทฤษฎีควบคุมทางสังคมและทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

๑) ทฤษฎีควบคุมทางสังคม ริชาร์ด ที. ลาพิเอร์ (Richard T. Lapiere) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสเป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ สารสำคัญของทฤษฎี คือ การจัดระเบียบทางสังคมด้วยการควบคุมทางสังคม ต้องมุ่งให้สมาชิกแต่ละคนประพฤติและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือบรรทัดฐานของสังคม เช่น การปฏิบัติตามสถานภาพของบุคคล สถานภาพของกลุ่ม การควบคุมทางสังคมจะเป็นการป้องกันให้สมาชิกละเมิดบรรทัดฐานทางสังคมหรือมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ ซึ่งจะทำให้สังคมประสบปัญหาความเดือดร้อน วิธีการควบคุม คือ การให้รางวัลแก่สมาชิกเมื่อประพฤติปฏิบัติดี และการลงโทษเมื่อสมาชิกละเมิดบรรทัดฐานของสังคม

ทฤษฎีการควบคุมทางสังคมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดกฎระเบียบของชุมชนและมีการให้รางวัลกับสมาชิกในหมู่บ้านที่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี หรือมีการลงโทษสมาชิกที่ละเมิดกฎระเบียบหรือจารีตประเพณีของหมู่บ้าน

๒) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ นักทฤษฎีเรื่องนี้มีหลายคน ซึ่งมีความคิดเป็นแนวเดียวกันว่า โครงสร้างของสังคมประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เช่นเดียวกันกับมนุษย์ที่ประกอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายใน ส่วนประกอบของสังคมก็มีทั้งที่เป็นส่วนย่อย เช่น ครอบครัว ชนชั้นของสังคม และมีส่วนประกอบที่ใหญ่ขึ้น เช่น ชุมชนหรือเมือง เป็นต้น^{๖๒} ออกุสต์ คองท์ (August Comte) เป็นคนแรกที่เสนอทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ เขาได้เสนอว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคมเหล่านี้จะทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน แต่ต้องประสานกันอย่างเป็นระบบ สังคมจะดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขหรือมีดุลยภาพ สำหรับเฮอริสเปอร์ท สเป็นเซอร์ (Herbert Spenser) ก็มีความคิดเช่นเดียวกับออกุสต์ คองท์ แต่ได้เสนอเพิ่มเติมว่า สังคมจะมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้น มีความหลากหลายแตกต่างไปจากโครงสร้างเดิมเสมอ ทำให้หน้าที่ของโครงสร้างแต่ละส่วนแตกต่างกันไปด้วย แต่โครงสร้างและหน้าที่ที่แตกต่างกันนี้จะเชื่อมโยงประสานกัน ไม่ได้แยกกันโดยสิ้นเชิง เรียกว่า การรวมตัวกันของโครงสร้างที่แตกต่างกัน

การเพิ่มจำนวนประชากรที่เป็นสมาชิกของชุมชน ได้ก่อให้เกิดความแตกต่างของสังคมมากยิ่งขึ้น ทำให้สมาชิกในสังคมต้องปรับตัวเช่น แบ่งงานกันทำมีระเบียบกฎเกณฑ์มากขึ้น สังคมมีลักษณะที่เพิ่มความสลับซับซ้อนเกิดความพิเศษเฉพาะอย่าง (Specialization) ขึ้น สังคมจะมีดุลยภาพ เพราะโครงสร้างต่าง ๆ ได้ทำตามหน้าที่ของตนและประสานเชื่อมโยงกับโครงสร้างอื่น ๆ ด้วย ทฤษฎีนี้นำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนได้ มุ่งเน้นให้โครงสร้างของชุมชนไม่ว่าจะเป็น

^{๖๒} อ่างถึง, สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

ครอบครัว กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้านได้มีการปฏิบัติหน้าที่ของตนเต็มศักยภาพ มีการพัฒนาตามแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน มีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข. ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาแบบผสมผสาน

๑) ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้เสนอโดย อาจารย์สัญญา สัญญาวิวัฒน์ นักสังคมวิทยาและนักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชนของไทย สาธารณสำคัญของทฤษฎี คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมเกิดการพัฒนามีดังนี้

(๑) ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนามีเป็นทุนในการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

(๒) ทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานและเป็นแรงงานที่มีคุณภาพจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาได้มาก สังคมใดที่มีประชากรในวัยเด็กหรือวัยชรามากจะเป็นภาระมากกว่าประโยชน์ต่อการพัฒนา

(๓) องค์กรทางสังคม หมายถึง คนที่อยู่ในสังคม ระดับครอบครัว กลุ่ม ชุมชน องค์กรต่างๆ เป็นทุนสำคัญยิ่งในการพัฒนาสังคม

(๔) ภาวะผู้นำ ทำให้เกิดศักยภาพในการพัฒนามากขึ้น สังคมที่มีผู้นำที่ดี มีความเสียสละอุทิศตนให้กับกิจกรรมการพัฒนา ย่อมบังเกิดผลดีแก่ชุมชน

(๕) การติดต่อกับโลกภายนอก คนในชุมชนมีการติดต่อกับคนนอกชุมชนหรือกับชุมชนอื่น ทำให้เกิดการถ่ายทอดการเรียนรู้ รับเอาความรู้ เทคโนโลยีมาใช้ในชุมชนของตนเอง ทำให้มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น

(๖) ฝึกอบรม คือ การได้รับการศึกษาของประชาชน โดยเฉพาะการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ด้านการงานอาชีพ สุขภาพอนามัย การจัดตั้งกลุ่ม หรือเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม^{๖๓}

ปัจจัย ๖ ประการดังกล่าว หากมีมากเพียงใดการพัฒนามากยิ่งขึ้นเท่านั้น ซึ่งการพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นเรื่องการพัฒนาคน ซึ่งใช้วิธีการฝึกอบรมย่อมทำให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาและเกิดการแพร่กระจายสู่สังคมมากขึ้น

ทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development Theory) ทฤษฎีนี้เป็นแนวทางที่ธนาคารโลก เสนอให้ประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนามาใช้ในการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นสังคมส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านั้น สาธารณสำคัญของทฤษฎีนี้คือ แนวคิดของ

^{๖๓}กรมการพัฒนาชุมชน, หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ., (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐ (อัดสำเนา)

รูปแบบเป็นระบบเดียวกัน โดยมีหลักการสำคัญคือ รัฐบาลต้องดำเนินการให้ชาวนารายย่อยเข้าถึง บริการและปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่รัฐจัดขึ้นเพื่อปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น มีการ วางแผนหลาย ๆ สาขาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระดมการพัฒนาให้ครอบคลุมพื้นที่ทุก ๆ ด้าน กระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น

การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานมีวิธีการ ดังนี้ แผนงานและโครงการที่จัดทำขึ้น ต้องมา จากการสำรวจความต้องการและความจำเป็นของประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย การปรับปรุงคุณภาพ ชีวิตของประชาชน ต้องคำนึงถึงด้านกายภาพ การบริหารสาธารณสุข การบริการสังคม การสนับสนุน กลุ่มและองค์กรที่ประชาชนจัดตั้งขึ้น มีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจนตามความชำนาญของหน่วยงาน ต่าง ๆ ไม่เกิดความซ้ำซ้อนกัน ต้องมีศูนย์ประสานงานเพื่อสนับสนุนอย่างจริงจัง บุคลากรที่เข้าร่วม ดำเนินงานต้องมีคุณภาพและมีจำนวนเพียงพอ ต้องมีแผนงานโครงการแต่ละปี วางเป้าหมายอย่าง ชัดเจน มีการประเมินผลและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ต้องมอบการตัดสินใจให้แก่องค์กรบริหารส่วน ท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม^{๖๔}

การนำทฤษฎีการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้โดยใช้วิธีการ วางแผนและโครงการพัฒนาแบบองค์รวม ไม่ใช่เป็นแบบแยกส่วน เป็นการผสมผสานงานโครงการ ทุกภาคส่วน สามารถดำเนินงานก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน เน้นการกระจายอำนาจสู่องค์กรท้องถิ่น และปรับปรุงการดำเนินงานแก้ปัญหาของชุมชนได้

ทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนมีหลายทฤษฎี จะขอนำเสนอเพียงบางทฤษฎี^{๖๕} ดังนี้

จากปรัชญา และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน ได้นำมาใช้ เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรี และศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อ แก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวเองของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม

๒) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้อง สนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือ สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชน

^{๖๔} สันธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๒๑๘-๒๑๙.

^{๖๕} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้ เข้าอบรมที่เป็น อสพ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๓๘), (เอกสารอัด สำเนา), หน้า ๑๐.

๓) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่อง ความเป็นเจ้าของโครงการ

๔) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชน

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ และคณะ ได้กล่าวการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการ ดังนี้

๑) การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกันทั้ง การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้คือการ สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากับชาวบ้าน แล้ว เป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริง ๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดีจนถึงขั้นความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

๒) การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชนเป็นการ นำข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีประชาคม เพื่อ ค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

๓) การวางแผน/โครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการ เป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนักและยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกันหาสาเหตุ แนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอกกลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการโดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

๔) การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผน และโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนใน ๒ ลักษณะ คือ

๔.๑) แนะนำให้ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

๔.๒) พัฒนาการเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วยตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจาต่อผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องเสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ประชุม ทำบันทึกรายงานตามแบบฟอร์มต่าง ๆ ของทางราชการ

พัฒน์ บุญยรัตน์ ได้กล่าวถึง หลักปรัชญามูลฐานของงานพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

๑) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนอันหนึ่ง

๒) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ

๓) บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติประเพณีปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

๔) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำ และความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ ถ้าพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ได้รับการพัฒนา

๕) การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ^{๖๖}

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้น ประการแรก ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวคนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนก็คือ ความศรัทธาในเรื่องของความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชน นั้นเป็นเรื่องที่อารยสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความต้อตึง และการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้กล่าวถึง ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วยการพัฒนาชุมชนนั้นให้ความศรัทธา เชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human Resources) ที่มีความสำคัญที่สุด

^{๖๖}อ้างถึง, พัฒน์ บุญยรัตน์, การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน, หน้า ๑-๒.

ในความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งปวง และเชื่ออย่างแน่วแน่นว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน หากโอกาสอำนวยและมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนา ต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกาย สบายใจ (Social Satisfaction) และต้องอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย (Social Acceptability)^{๖๗}

ทฤษฎี คัมไชน้ำและคณะ ได้กล่าวถึงปรัชญาการพัฒนาชุมชน ไว้ว่า การพัฒนาชุมชนมีหลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานสำคัญ ดังนี้

- ๑) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม และความเป็นผู้นำซ่อนเร้นอยู่ในตัวพลังเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ ถ้าได้รับการพัฒนา
- ๒) บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมขึ้นได้
- ๓) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง
- ๔) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ
- ๕) การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของคนในชุมชนทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทุกคนและชุมชนโดยรวม^{๖๘}

กรมการพัฒนาชุมชน ได้กล่าวสรุป ปรัชญางานพัฒนาชุมชน มีความเชื่อว่า (๑) มนุษย์ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีในความเป็นคน (๒) มนุษย์ทุกคนมีความสามารถหรือมีศักยภาพ (๓) ความสามารถของมนุษย์สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส การศึกษาแนวความคิดพื้นฐานของงานพัฒนาชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้พัฒนาการสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงานการปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา
- ๒) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self – Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การ

^{๖๗} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บางกอกบล็อด , ๒๕๓๔), หน้า ๕.

^{๖๘} อ้างถึง, นางศักดิ์ คัมไชน้ำและคณะ, การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ, หน้า ๖.

ช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

๓) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๔) ความต้องการของชุมชน (Felt – Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชน และองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างงานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

๕) การศึกษาภาคชีวิต (Life – Long Education) งานพัฒนาชุมชนถือเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน การให้การศึกษาต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป トラบเท่าที่บุคคลยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน^{๖๙}

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชน จากปรัชญาและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑) ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิดวางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำ ส่งเสริม

๒) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักที่สำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนส่วนรัฐบาลช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

๓) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดตัดสินใจวางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการหรือกิจกรรม

๔) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย^{๗๐}

^{๖๙}กรมการพัฒนาชุมชน, หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ.(กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย,๒๕๓๘), (อัดสำเนา).

^{๗๐}อ้างอิง, กรมการพัฒนาชุมชน, หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้เข้าอบรมที่เป็น อสพ, (อัดสำเนา).

นินิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาที่จะเป็นผลดีและเป็นธรรมนั้นประชาชน ต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานับตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของการกำหนดเป้าหมาย และแนวทางของการ พัฒนาดังกล่าว ย่อมต้องโอนอ่อนต่อความแตกต่างของท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางการพัฒนาย่อมต้อง อยู่ภายใต้การควบคุมและตัดสินใจของท้องถิ่นมากกว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการนำความรู้สาขาวิชา ต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ไปประยุกต์ใช้การดำเนินงาน ตามกระบวนการทุกขั้นตอนคือการศึกษา ชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินงานโครงการ การ ติดตามและประเมินผล การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น^{๗๐}

จากการศึกษาแนวคิดทั้ง ๔ ประเด็น จะเห็นว่า การทำงานด้านการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะ เป็นพื้นราบหรือบนพื้นที่สูงนั้นจะต้องศึกษาเรียนรู้คติ ความเชื่อ ค่านิยม สิทธิหน้าที่และ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี กฎระเบียบของชุมชน รู้จักอ่อนหนักอ่อนเบา ต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ รู้จักผสมผสานในการทำงานวางแผนงาน การติดตาม ประเมินผล เพื่อการแก้ไขในส่วน บกพร่อง และพัฒนาส่งเสริมเต็มเต็มส่วนที่ดีให้ยั่งยืน

๒.๗ เอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิฑูร หนูเสนา^{๗๑} ชาว ต.เขาหัวช้าง อ.ตะโหมด จ.พัทลุง จากการสนับสนุนของศูนย์เรียนรู้ สุขภาวะชุมชน สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้นำแนวหลักธรรมในศาสนาพุทธมาเปลี่ยนการเกษตรให้เป็น “เกษตรวิถีพุทธ” หรือ วน เกษตรป่ายาง โครงการนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ แต่เดิมคุณลุงวิฑูร ปลูกยางพาราอย่างเดียว เหมือนกับเกษตรกรอื่นๆ ก็ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนมาเป็นการนำพืชป่าต่างๆ เข้ามาปลูกแซมร่วมกับต้น ยางพารา เพื่อสร้างป่าในพื้นที่ทำการเกษตร หรือการเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติ หลักการ คือ เมื่อ มีพืชแต่ละชนิดที่เจริญเติบโตเพิ่มขึ้นมาในสวนยาง กระบวนการพึ่งพาอาศัยกันตามธรรมชาติก็ เกิดขึ้น พืชคลุมดินก็จะช่วยการกักเก็บชุ่มชื้นในดินให้กับพืชยืนต้น พืชล้มลุกเปลี่ยนสภาพตัวเอง กลายเป็นปุ๋ยอินทรีย์ เป็นอาหารให้พืชด้วยกัน ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สิ่งที่ปรากฏ ให้เห็นตามมา คือการเพิ่มขึ้นของสัตว์ตามธรรมชาติและนกชนิดต่างๆ เข้ามาหากิน เกิดความสมดุล ในระบบนิเวศเพิ่มเข้าไปอีก พื้นที่เกษตรที่เคยให้ประโยชน์แก่มนุษย์ฝ่ายเดียว เริ่มแปรสภาพมาเป็น พื้นที่ป่า ทั้งคนและธรรมชาติเริ่มได้รับประโยชน์ร่วมกัน ทั้งยังสามารถใช้ทรัพยากรพืชพรรณที่ออก งามขึ้นมา กระจายสำคัญสู่ความสำเร็จ การจัดการระบบวนเกษตรป่ายางคือแนวคิดแบ่งการบริหาร จัดการออกเป็น ๗ โซน โซน ๑ ป่ายางพาราเนื้อที่ ๗ ไร่ ปล่อยให้ต้นไม้ พืชผัก และสมุนไพร ขึ้นอยู่

^{๗๐}นินิ เอียวศรีวงศ์, *เชิงอรรถสังคมในสายตานักวิเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลด์คิมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๙๘.

^{๗๑}นายวิฑูร หนูเสนา จ.พัทลุง [ออนไลน์]: แหล่งที่มา

<https://pptinternet.pttplc.com/greenglobe/2553/personal-06.html> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๒]

รวมกันกับต้นยางพารา โชน ๒ สวนยางพาราเนื้อที่ ๖ ไร่ โชน ๓ ป่าไผ่ หรือที่ซึ่งเคยปลูกข้าวไร่มาก่อน แต่ปัจจุบันปล่อยพื้นที่ให้ธรรมชาติจัดการกันเอง เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยสัตว์ป่าเนื้อที่ ๑๐ ไร่ โชน ๔ นาข้าว เนื้อที่ ๓ ไร่ การทำนาข้าวจะเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกทดแทน โชน ๕ บ่อเลี้ยงปลา ๒ ไร่ นอกจากมีปลาที่ได้จากธรรมชาติแล้วก็มีปลาที่ได้จากการเพาะเลี้ยงมาปล่อยในบ่อปลาด้วย เช่น ปลานิล ปลาดุก ปลาเทโพ อาหารที่ใช้เลี้ยงปลาก็จะเป็นอาหารที่ได้จากธรรมชาติ โชน ๖ ที่อยู่อาศัย ๒ ไร่ การสร้างที่อยู่อาศัยจะใช้ประโยชน์จากไม้ที่ปลูกเอาไว้ส่วนบริเวณบ้านก็จะปลูกผักสวนครัวและผลไม้ไว้บริโภค และโชน ๗ พื้นที่ปลูกสัตว์ สามารถใช้พื้นที่ได้ทุกโชน มีการเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบปล่อยลาน โดยการให้ไก่หากินตามธรรมชาติ

ชุดโครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตและการตลาดของกาแฟอราบิก้าบนพื้นที่สูง ปิงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘^{๗๓} ในการดำเนินงานประกอบด้วย ๓ โครงการย่อย คือ โครงการย่อยที่ ๑ การวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตและการตลาดของกาแฟอราบิก้าบนพื้นที่สูง โครงการย่อยที่ ๒ การประเมินและเฝ้าระวังการระบาดของโรคและแมลงศัตรูกาแฟอราบิก้าในพื้นที่การส่งเสริมการปลูกกาแฟอราบิก้าบนพื้นที่สูง และโครงการย่อยที่ ๓ การวิจัยการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตและการตลาดกาแฟอราบิก้าบนพื้นที่สูง ผลการดำเนินงานสรุปได้ ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตกาแฟอราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและขยายผลโครงการหลวง

๑.๑ การศึกษาการคัดเลือกสายพันธุ์กาแฟอราบิก้าโครงการหลวงและสถานการณ์การส่งเสริมของสายพันธุ์กาแฟอราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและขยายผลโครงการหลวง ดำเนินงานวิจัยในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ ศูนย์ย่อยแม่ยะน้อย อยู่ระหว่างการทดสอบการเจริญเติบโตและการให้ผลผลิตในระดับแปลงปลูกปีที่ ๓ โดยต้นกาแฟมีการเจริญเติบโตค่อนข้างดีและเริ่มให้ผลผลิต ซึ่งจะมีการเก็บข้อมูลการให้ผลผลิตและทดสอบคุณภาพด้วยวิธีการชิมต่อไป โดยจะสามารถได้สายพันธุ์กาแฟที่มีคุณภาพดีเยี่ยมในระยะเวลาอีก ๒-๓ ปี

๑.๒ การศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพการปลูกกาแฟอราบิก้าคุณภาพภายใต้ระบบการปลูกแบบวนเกษตร (Agro - Forestry System) ดำเนินงานวิจัยเก็บข้อมูลในพื้นที่แปลงของเกษตรกรศูนย์ป่าเมี่ยงและศูนย์ฯ ตีนตก จำนวน ๑๐ แปลง เพื่อศึกษาลักษณะระบบการปลูกในแต่ละแปลงต่อการให้ผลผลิตของกาแฟอราบิก้า ผลจากการศึกษา พบว่า ระบบปลูกกาแฟอราบิก้าของเกษตรกรซึ่งส่วนใหญ่มีไม้ให้ร่มเงาและพืชปลูกร่วมกับกาแฟหลากหลายชนิด เช่น ยาง มะขม ก่อเต็ย ก่อ

^{๗๓} สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, สรุปผลการดำเนินงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘, หน้า ๕-๖.

แป้น จำปี จำปา เมียงและพลับ โดยส่วนใหญ่มีแสงส่องผ่านประมาณ ๖๐-๘๐ เปอร์เซ็นต์ โดยจากการสำรวจปริมาณแสงที่ส่องผ่านได้น้อยระหว่าง ๖๐-๗๐ เปอร์เซ็นต์ ทำให้ต้นกาแฟมีลักษณะยึดและลำต้นเล็ก และมีการออกดอกและติดผลน้อยกว่า

๑. โครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตและการตลาดของกาแฟอาราบิก้า บนพื้นที่สูง แผนงานวิจัยสนับสนุนการเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตและการตลาดแปลงกาแฟที่มีแสงส่องผ่าน ๗๐-๘๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งการศึกษาลักษณะของระบบการปลูกกาแฟแบบวนเกษตรนี้จะเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนการทดสอบการเพิ่มผลผลิตกาแฟอาราบิก้าที่ปลูกภายใต้ระบบร่มเงาในปีต่อไป

๑.๓ การทดสอบเทคโนโลยีการจัดการธาตุอาหารเพื่อเพิ่มผลผลิตกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและขยายผลโครงการหลวง ดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ศูนย์ฯ ป่าเมียง ตีนตอก ห้วยโป่ง โครงการขยายผลฯ วาวีและปางมะโอ จากการวิเคราะห์สถานะธาตุอาหารในดินในสวนกาแฟ ตัวอย่าง พบว่า pH ของดินเป็นกรด เกษตรกรควรมีการจัดการดินดังนี้คือปรับ pH ของดินให้อยู่ในช่วงที่เหมาะสมสำหรับกาแฟ โดยการใช้โดโลไมท์ และเพิ่มปริมาณธาตุอาหาร ได้แก่ ฟอสฟอรัส แคลเซียม สังกะสี ทองแดง และโบรอน ในการทดสอบการจัดการธาตุอาหารกาแฟที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตอยู่ระหว่างการรอเก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๘ – มกราคม ๒๕๕๙

๑.๔ การศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการจัดการมาตรฐานคุณภาพกาแฟอาราบิก้าโครงการหลวงดำเนินงานที่โรงเก็บเมล็ดกาแฟมูลนิธิโครงการหลวง โดยการสุ่มเก็บเมล็ดกาแฟและศึกษาผลของอุณหภูมิที่แตกต่างกันต่อคุณภาพของกาแฟเมล็ดจากพื้นที่ศูนย์ฯ พัฒนโครงการหลวง ๑๐ แห่ง ผลจากการศึกษา พบว่า การวิเคราะห์คุณภาพการเก็บรักษาเมล็ดกาแฟในระดับโรงเก็บที่อุณหภูมิห้องเก็บ และเปรียบเทียบกับการทดลองเก็บกาแฟเมล็ดที่อุณหภูมิ ๑๘-๒๐ องศาเซลเซียส โดยอยู่ระหว่างการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและทางเคมี เช่น โปรตีน คาเฟอีน ทุก ๓ เดือน เป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน หลังจากนั้นจะทดสอบคุณภาพด้วยการชิม (Cup Test) ต่อไป

๒. การประเมินและเฝ้าระวังการระบาดของโรคและแมลงศัตรูกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่การส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าบนพื้นที่สูง ได้สำรวจการเข้าทำลายของมอดและโรคแมลงอื่นๆ จำนวน ๘ พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่โครงการหลวง ๔ พื้นที่ (ป่าเมียง ตีนตอก ม่อนเงาะ ห้วยโป่ง) และพื้นที่โครงการขยายผลโครงการหลวง ๔ พื้นที่ (ป่าแป๋ โหล่งขอด วาวี แม่สลอง) โดยผลการศึกษา พบว่ามอดเจาะผลกาแฟ ทำความเสียหาย ๑๐.๙๘ เปอร์เซ็นต์ ที่ศูนย์ฯ ม่อนเงาะ และมีจำนวน ๓๗๘.๗๗ ตัวต่อกับดัก หนอนเงาะลาดัน พบรุนแรงที่สุดในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงโหล่งขอด คือ ๖๙ เปอร์เซ็นต์ โรคราสนิมพบความรุนแรงมากที่สุดที่ศูนย์ฯ ป่าเมียง ๔๑.๓ เปอร์เซ็นต์ อย่างไรก็ตาม ที่ระดับความสูงของพื้นที่เกิน ๑,๐๐๐ msl. มีดัชนีความรุนแรงของโรคและแมลงน้อยกว่าพื้นที่ปลูก

กาแฟที่อยู่ต่ำกว่า และจากผลการสำรวจสามารถจัดทำคู่มือการป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูกาแฟอราบิก้าที่สำคัญสำหรับเกษตรกร ๑ เรื่อง

๓. การวิจัยการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตและการตลาดกาแฟอราบิก้าบนพื้นที่สูง ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการผลิตและการตลาดกาแฟอราบิก้าโครงการหลวง พบว่าโครงการหลวงต้องมียุทธศาสตร์ในการส่งเสริมและพัฒนา ระบบการปลูก/ผลิตอย่างชัดเจนแน่นอน มีการกำกับดูแลพื้นที่ปลูก (zoning) และควบคุมคุณภาพการผลิต/การวิจัยพัฒนา มีการสร้างเอกลักษณ์คุณภาพกาแฟโครงการหลวงการปลูกและผลิตกาแฟคุณภาพเฉพาะ (specialty coffee for Niche Market) การส่งเสริมการปลูกกาแฟบนพื้นที่สูงนั้นควรจะเป็นระบบเกษตรป่าไม้ร่วมกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและรักษาสิ่งแวดล้อม และการวิเคราะห์เอกลักษณ์ของกาแฟแต่ละพื้นที่ ศูนย์ต่างๆ ว่าจะมีความแตกต่างกันอย่างไร และใช้เอกลักษณ์ที่ค้นพบสร้างเรื่องราวให้เกิดเป็นความพิเศษให้กับกาแฟเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่การแข่งขันทางการตลาดของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ผลผลิตที่สำคัญ

๑. แนวทางการประเมินและเฝ้าระวังการระบาดของโรคและแมลงศัตรูกาแฟอราบิก้าในพื้นที่การส่งเสริมการปลูกกาแฟอราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการขยายผลโครงการหลวง

๒. แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตและการตลาดกาแฟอราบิก้าโครงการหลวง การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. เจ้าหน้าที่และเกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวงและขยายผลโครงการหลวงสามารถหาคู่มือการป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูกาแฟอราบิก้าไปปรับใช้ในการพัฒนากาแฟอราบิก้าให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๒. มุลนิธิโครงการหลวงนำผลการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตและการตลาดกาแฟอราบิก้าไปกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาการผลิตและคุณภาพของกาแฟโครงการหลวงได้

โครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ขยายผลโครงการหลวงวาวี^{๓๔} โครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านดอยช้าง ตาบลาหวี อำเภอมะสรวย จังหวัดเชียงราย บ้านดอยช้างเป็นพื้นที่ปลูกกาแฟอราบิก้าที่สำคัญของประเทศ และมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ประมาณ ๖,๕๓๙ คน พื้นที่ทำการเกษตรมีจำกัด เฉลี่ยครัวเรือนละ ๗ ไร่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้ โดยไม่มีวิธีการจัดการที่ดีพอ ทำให้เกิดผล

^{๓๔} อ่างถึง, สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, .สรุปผลการดำเนินงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ , หน้า ๖๑-๖๒.

กระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน รายได้หลักของเกษตรกรบ้านดอยช้างมาจากการปลูกกาแฟเป็น รายได้หลัก ซึ่งในอนาคตอาจมีความเสี่ยงต่อความมั่นคงด้านรายได้ของเกษตรกรได้ ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ทดสอบเทคโนโลยีการผลิตสำหรับพืชแบบบูรณาการเพื่อเพิ่ม ศักยภาพด้านการผลิตและคุณภาพผลผลิต รวมถึงการศึกษาโอกาสในการปลูกพืชทางเลือกชนิดอื่นๆ ที่จะมีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและเกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนจากการ ดำเนินงานในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ สรุปได้ดังนี้

๑. การทดสอบเทคโนโลยีเพื่อความยั่งยืนในการปลูกกาแฟอาราบิก้า โดยดำเนินการ ร่วมกับเกษตรกร ๑๐ ราย พื้นที่ทดสอบ รวม ๒๐ ไร่ มีการเก็บตัวอย่างดินและพืชเพื่อวิเคราะห์ สถานะธาตุอาหารพืชเพื่อจัดทำแผนการปรับปรุงดินและพืช สํารวจและจัดทำข้อมูลแปลงทดสอบ ระบบการปลูกกาแฟแบบยั่งยืนรวมถึงวิธีการจัดการสวน ได้แก่ การตัดแต่งกิ่ง การปรับปรุงรํมเงา โดยเพิ่มชนิดไม้รํมเงาในแปลงปลูกกาแฟเดิมของเกษตรกร ได้แก่ จันทร์ทองเทศ มะขามป้อม พืช และอาโวคาโด ผลการทดสอบนี้จะนำมาซึ่งเทคโนโลยีในการปรับปรุงระบบการปลูกกาแฟอาราบิก้าที่ มีความยั่งยืนในเชิงรายได้และสอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง ยั่งยืนด้วย

๒. การทดสอบชนิดพืชที่เหมาะสมกับการให้ผลผลิตและรายได้ของชุมชนบ้านดอยช้าง จากการศึกษารูปแบบการเกษตรของเกษตรกรในบ้านดอยช้าง พบว่า รูปแบบการเกษตรในบ้านดอย ช้างมี ๓ ระบบ คือ (๑) ปลูกกาแฟเชิงเดี่ยว ร้อยละ ๖๐ (๒) ปลูกกาแฟร่วมกับไม้ผล (พืช พลับ มะ คาเดเมีย) ร้อยละ ๒๕ และ (๓) ปลูกกาแฟร่วมกับไม้ป่า ร้อยละ ๑๕ ในการดำเนินงานครั้งนี้ จึง มุ่งเน้นให้เกษตรกรปรับปรุงระบบกาแฟเชิงเดี่ยวมาเป็นแบบผสมผสาน โดยปลูกไม้บังร่มเงาและไม้ ผลที่มีศักยภาพทางตลาดมากยิ่งขึ้น โดยมีการสำรวจข้อมูลปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบการปลูก กาแฟเพื่อวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนของระบบการปลูกกาแฟทั้ง ๓ ระบบ นอกจากนี้ยังมี การศึกษาข้อมูลการปลูกพืชทางเลือกชนิดอื่นๆ เช่น เก็บข้อมูลต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืช ทางเลือกของเกษตรกรในพื้นที่บ้านดอยช้าง โดยเกษตรกรมีความสนใจปลูกพืชสร้างรายได้อื่นๆ คือ มะคาเดเมีย องุ่น สตรอเบอร์รี่ และพืช ตามลำดับ จากการศึกษาครั้งนี้จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อทดสอบ การปลูกพืชและใช้วิเคราะห์หาแบบการทำเกษตรที่เหมาะสมให้กับเกษตรกรบนพื้นที่สูงใช้ เป็นทางเลือกในการพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืนต่อไปผลผลิตที่สำคัญ ๑. เทคโนโลยีเพื่อความยั่งยืนใน การผลิตกาแฟอาราบิก้า ๒. เกษตรกรได้ชนิดพืชทางเลือกที่เหมาะสมสามารถสร้างรายได้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เกษตรกรจำนวนอย่างน้อย ๘ ราย นำองค์ความรู้ เรื่องการจัดการสวนกาแฟอย่างน้อย ๒ เรื่องไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาระบบการปลูกกาแฟอาราบิก้าให้ ดียิ่งขึ้นได้

ณัฐตากานต์ ปินทุภาคและพงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์^{๗๕} การศึกษารูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนา พื้นที่สูงแบบโครงการหลวงนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพของการส่งเสริมและพัฒนาการปลูกกาแฟอาราบิก้า บนพื้นที่สูง ๒) เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางที่ดีที่เหมาะสม (รูปแบบและกระบวนการ) ในการส่งเสริมการปลูกกาแฟที่ดีที่เหมาะสมสำหรับมูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งดำเนินโครงการวิจัยในพื้นที่การส่งเสริมการปลูกกาแฟอาราบิก้าโครงการหลวงและ พื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ๑๒ แห่ง และพื้นที่ส่งเสริมอื่นๆ ๓ แห่ง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ เกษตรกรจำนวน ๒๐๙ คน และเจ้าหน้าที่ ๓๐ คน เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ สำหรับเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้าบนพื้นที่สูงและการจัดสนทนากลุ่มระยะเวลาดำเนินการของงานวิจัย ตั้งแต่วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ ถึง วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙ จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมการปลูกกาแฟ ส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริม ปลูกในรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และการส่งเสริมปลูกในรูปแบบการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร ร้อยละ ๘๐.๐ การวิเคราะห์กระบวนการส่งเสริมการปลูกกาแฟ หลักสำคัญ คือ แหล่งที่มาของวิชาการ มาจากนักวิชาการ เกษตร และนักส่งเสริมในระดับมาก ร้อยละ ๕๖.๙ ด้านการดำเนินการส่งเสริมการปลูกกาแฟ คือ การสร้างความตระหนัก และสนใจ จากโครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงในระดับมาก ร้อยละ ๗๒.๒

วารุณี เกียรติถาวร รัตนวัฒน์ ไชยรัตน์ และ สкар ที่จันทัก^{๗๖} ศึกษาเรื่อง ผลผลิตกาแฟอาราบิก้าในระบบวนเกษตรในพื้นที่โครงการพัฒนาอดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงราย ได้ทำการศึกษากาแฟอาราบิก้าในระบบวนเกษตร โดยปลูกกาแฟอาราบิก้าร่วมกับสวนป่าสนสามใบ ป่ารุ่นสอง และพืชเกษตร เทียบกับการปลูกแบบเชิงเดี่ยว โดยกาแฟอาราบิก้ามีอายุ ๓-๒๕ ปี ใช้ระยะปลูก ๑.๖๕-๑.๘๐ เมตร ความสูง ๑.๘๕-๒.๑๗ เมตร ซึ่งไม่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ที่ จำนวน ๑๘๐ แปลง พบว่า กาแฟอาราบิก้าที่ปลูกร่วมกับพืชเกษตร (ลิ้นจี่ แมคคาเดเมีย และชาอัสสัม เป็นต้น) มีปริมาณผลผลิตเฉลี่ยมากที่สุด (๑.๘๐±๑.๔๐) กิโลกรัม/ตารางเมตร รองลงมา คือ การปลูกกาแฟอาราบิก้าเชิงเดี่ยว การปลูกกาแฟอาราบิก้าร่วมกับป่ารุ่นสองและสวนป่าสนสามใบ (อายุประมาณ ๒๐ ปี) มีปริมาณผลผลิตเฉลี่ย (๑.๘๗±๑.๕๒), (๑.๐๖±๐.๖๙) และ (๐.๙๙±๐.๘๖) กิโลกรัม/ตารางเมตร ตามลำดับ ($p < ๐.๐๕$) กาแฟที่ปลูกเชิงเดี่ยวมีค่าเฉลี่ยปริมาณผลกาแฟต่อกิ่ง และจำนวนกิ่งต่อต้นมากที่สุด (53.88±53.07) ผลต่อกิ่ง และ

^{๗๕}ภาควิชาเกษตรที่สูงและทรัพยากรธรรมชาติ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมที่สูง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, แก่นเกษตร ๔๕ ฉบับพิเศษ: (2560). หน้า ๕๒๑.

^{๗๖}วารุณี เกียรติถาวร และคณะ. การจัดการผลิตกาแฟ. สมาคมพฤกษศาสตร์. ๒๕๕๓.

(38.26±13.89) กิ่งต่อต้น ตามลำดับ การปลูกกาแฟอาราบิก้าร่วมกับผลไม้มีจำนวนต้นต่อพื้นที่มากที่สุด ทำให้ผลผลิตโดยรวมมีค่ามากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับด้านเศรษฐกิจพบว่า การปลูกกาแฟอาราบิก้า ร่วมกับสวนป่าสนสามใบ มีการลงทุนสูงสุด (๗,๕๐๑.๙๘±๑,๒๒๔.๐๖ บาท/ไร่) ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจโดยรวม และผลตอบแทนสุทธิสูงสุด (๖,๑๗๐.๘๒±๒,๘๑๗.๗๑ บาท/ไร่) ส่วนการปลูกกาแฟอาราบิก้าเชิงเดี่ยว การปลูกร่วมกับพืชเกษตร และป่ารุ่นสองมีการลงทุนน้อยกว่า (๕,๒๒๔.๓๓±๑,๑๘๒.๘๔, ๔,๖๙๓.๑๙±๕๙๔.๑๙ และ ๔,๒๖๒.๗๙±๔๒๒.๖๗ บาท/ไร่ ตามลำดับ) แต่การปลูกกาแฟอาราบิก้า ร่วมกับพืชเกษตรให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจโดยรวม และผลตอบแทนสุทธิ น้อยที่สุด (๒,๐๑๔.๖๒±๘๔๘.๕๘ บาท/ไร่)

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย” (The Practical Guideline and the Development Process of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao , Mae Suai and Muang Chiang Rai) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ๔ ประการ คือ ๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานสถานการณ์ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ทั้งนี้โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษา “แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑) สํารวจพื้นที่ ที่ในการเก็บในการลงเก็บข้อมูล ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อําศรมห้วยไม้เตือ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัด

เชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลือช ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๒) การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในพื้นที่จำนวน ๗ แห่ง ๓ อำเภอ ในเขตจังหวัดเชียงราย ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลือช ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๓) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ในพื้นที่ ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง

๔) สรุปผลการศึกษาวิจัย และให้ข้อเสนอแนะ

๓.๒ พื้นที่การวิจัยและประชากร

พื้นที่การวิจัย ได้แก่ อาศรมพระบัณฑิตอาสาใน ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ดังนี้

๑.๑ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง

๑.๒ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี

๑. ๓ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลือช ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

ประชากร การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่สูง ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง ได้แก่ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาปี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาปี และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลือช ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๒) กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ของอาศรมทั้งหมด ๗ แห่ง ได้แก่ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาปี,

อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี ,อาศรมบ้านปางกิว ต.วาวี,อาศรมบ้านห้วยสำนลีซอ ต.ห้วยชมพู และ
อาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ มุ่งเน้นวิธีการสัมภาษณ์ประชาชนแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระ
บัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔
รูป/คน ในวันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒ ดังนี้

กลุ่มพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่สูง ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ได้แก่

๑. พระคมศักดิ์ สุโขโต อาศรมแม่ห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด
เชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๒. พระถนอม พลโท อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัด
เชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๓. พระพิรัชย์ ยตินธโร อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
(๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๔. พระวินัย โชติโก อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐
มกราคม ๒๕๖๒)

๕. พระพิสิทธิ์ วรสถโร อาศรมบ้านปางกิว ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
(๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๖. พระวีรวัฒน์ ชุตินธโร, อาศรมบ้านห้วยสำนลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๗. พระคำอ้าย ปัญญาโร, อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

**กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ของอาศรมทั้งหมด ๗
แห่ง ได้แก่**

๘. นายวินัย ปู่แตรระ ผู้ใหญ่บ้านอาศรมแม่ห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า
จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๙. นายพงศ์ภัก คะหน่อ ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่
สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๐. นางนัยนา แซ่ย่าง ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย
จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๑. นายสมบุรณ์ แซ่หลี อบต. อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัด
เชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๒. นายกิตติ ลิ่มศรีปะ กำนันตำบลลาวี อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๓. นายวีรวรรณ ชุตินินธโร ผู้ใหญ่บ้าน อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๔. นายสุทินัย เยลฎู ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และจากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางสถิติ

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อสถาบันงานวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาค้นคว้าเอกสาร เพื่อกำหนดประเด็นข้อคำถามที่ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์โดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย อาศัยกรอบแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยแบ่งออกเป็น

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถี

ตอนที่ ๒ วิธีดำเนินการในรูปแบบใดบ้าง

ตอนที่ ๓ ผลการดำเนินการ

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการสถาบันวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบ แล้วนำมาปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) และจัดบันทึกการสัมภาษณ์ โดยลงพื้นที่ ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ในวันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒ ดังนี้ คือ

๑. อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง
๒. อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี และอาศรมบ้านปางกัว ต.วาวี
๓. อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยสำนาลีซอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่เก็บรวบรวมได้ มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องแล้วทำการวิเคราะห์

๓.๕.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจัดกลุ่มข้อมูลของการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ (Data Grouping) จากนั้นจึงนำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) เกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย จำนวน ๗ แห่ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวคิด การปฏิบัติและการใช้พุทธธรรมการบูรณาการในการปฏิบัติงาน ในโครงการต่อไป

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง “The Practical Guideline and the Development Process of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai, Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang ” วิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ ประชากรแบบเจาะจง การสังเกตการณ์ การสำรวจพื้นที่ ในกลุ่มพระภิกษุในศาสนาในพื้นที่ ประกอบด้วย พระภิกษุในศาสนาในพื้นที่สูงและกลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ในหมู่บ้านที่มีอาศรมพระภิกษุและหมู่บ้านบริวาร ดังนี้ คือ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยสำลีซอ ต.ห้วยชมพู , อาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งสิ้น ๗ แห่ง ที่ปฏิบัติงานในโครงการพระภิกษุพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงขอการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ของพระเครือข่ายนักพัฒนาใน ๓ อำเภอ คือ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมือง ทั้งหมด จำนวน ๗ แห่ง โดยทำการสัมภาษณ์ ๒ กลุ่ม คือ พระเครือข่ายนักพัฒนา ๗ อาศรม จำนวน ๗ รูป และกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๗ คน รวมทั้งหมด ๑๔ รูป/คน ดังนี้

๑. กลุ่มพระเครือข่ายนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ จำนวน ๗ อาศรม ทั้งหมด ๗ รูป ดังกล่าว ท่านได้ลงไปปฏิบัติในพื้นที่ดังกล่าว โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน คือ การส่งเสริมการเพาะปลูก และจากการสัมภาษณ์ท่านจากแนวการปฏิบัติ พบว่า

๑.๑ พระคมศักดิ์ สุโขโต^๑ ให้ที่ศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียงอำเภอเวียงป่าเป้า จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความขยัน อดทน และสิ่งสำคัญจะต้องมีสติการทำงานในการเพิ่มรายได้ในการเกษตร

๑.๒ พระถนอม พลโท^๒ ให้ที่ศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของอิทธิบาท ๔ อันประกอบด้วยมีความพึงพอใจในการทำงาน มีความเพียรพยายาม เป็นอันดับแรกที่สำคัญ

๑.๓ พระพิรัชย์ ยติธโร^๓ ให้ที่ศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านดอยล้าน ต.ลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความมีเมตตาและช่วยเหลือแบ่งปัน อันเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจกัน ที่ก่อให้เกิดการรักใคร่แลส่งผลที่ให้การงานสำเร็จด้วยดี

๑.๔ พระวินยู โขติโก^๔ ให้ที่ศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านมังกาล่า ต.ลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความช่วยเหลือ และร่วมกันแก้ปัญหา

๑.๕ พระพิสิทธิ วรสทุโร^๕ ให้ที่ศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านปางกิว ต.ลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของการมีความสามัคคีกัน พุดคุยกันบ่อยๆ

^๑สัมภาษณ์, พระคมศักดิ์ สุโขโต, อาศรมแม่ปูน้อย ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^๒สัมภาษณ์, พระถนอม พลโท, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^๓สัมภาษณ์, พระพิรัชย์ ยติธโร, อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^๔สัมภาษณ์, พระวินยู โขติโก, อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^๕สัมภาษณ์, พระพิสิทธิ วรสทุโร, อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

๑.๖ พระวีรวัฒน์ ชุตินธโร^๖ ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านห้วยล้านลีขอ ต.ห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความสัมพันธ์ที่จริงใจต่อกัน

๑.๗ พระคำอ้าย ปัญญาวิโร^๗ ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความสัมพันธ์ และคิดให้รอบคอบ มีความเพียร ขยัน อดทน

๒.กลุ่มผู้นำชุมชน ใน ๓ อำเภอ จำนวน ๗ อาศรม ทั้งหมด ๗ คน ดังกล่าว จากการสัมภาษณ์ท่านจากแนวทางการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง พบว่า

๒.๑ นายวินัย ปู่แตร^๘ ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความขยันทำการเพาะปลูก และดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี

๒.๒ นายพงศ์ภัก คะหน่อ^๙ ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของการมีสติและใช้หลักอริยสัจ ๔

๒.๓ นางนัยนา แซ่ย่าง^{๑๐} ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านดอยล้าน

^๖สัมภาษณ์, พระวีรวัฒน์ ชุตินธโร, อาศรมบ้านห้วยล้านลีขอ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^๗สัมภาษณ์, พระคำอ้าย ปัญญาวิโร, อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^๘สัมภาษณ์, นายวินัย ปู่แตร, ผู้ใหญ่บ้านอาศรมแม่ห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^๙สัมภาษณ์, นายพงศ์ภัก คะหน่อ ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐}สัมภาษณ์, นางนัยนา แซ่ย่าง ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

ต.ลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความขยัน อดทน ให้รับจ้าง พี่พanners มาปลูกจากหน่วยงานเอกชน

๒.๔ นายสมบุญ แซ่หลี่^{๑๑} ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านมังกาล่า ต.ลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความมีสติ และแสวงหาพี่ชมาปลูกหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา

๒.๕ นายกิตติ ลิ้มศรีปะ^{๑๒} ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านปางก๊ว ต.ลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องความเพียรที่จะต้องมีความขยัน และ อดทน

๒.๖ นายวีรธรรม ชูตินินโร^{๑๓} ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ต.ห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของการมีความรัก ความสามัคคีกันในชุมชน และจะต้องแบ่งปัน ช่วยเหลือกัน

๒.๗ นายสุทินัย เยลฎู^{๑๔} ให้ทัศนะว่า แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จะใช้หลักพุทธธรรมในเรื่องของความมีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือ แบ่งปันกัน และต้องพูดคุยกันบ่อยๆ

ดังนั้น จะเห็นว่าจากทัศนะทั้ง ๒ กลุ่ม มีแนวคิดในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระ

^{๑๑}สัมภาษณ์, นายสมบุญ แซ่หลี่ อบต. อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒}สัมภาษณ์, นายกิตติ ลิ้มศรีปะ กำนันตำบลลาวี อาศรมบ้านปางก๊ว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๓}สัมภาษณ์, นายวีรธรรม ชูตินินโร ผู้ใหญ่บ้าน อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔}สัมภาษณ์, นายสุทินัย เยลฎู ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมภู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

นักพัฒนาที่มีความหลากหลาย และหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้มาก สรุปลงได้แก่ หลักธรรมเรื่องขันติ , สติ , สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ , สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗

๔.๒ การดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนบนพื้นที่สูง ใน ๓ อำเภอ ได้แก่ ทั้ง ๗ แห่ง ในเรื่องของปัญหาด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมืองเชียงราย พบว่า

๑. นายวินัย ปู่แตร^{๑๕} ให้ทัศนะว่า ปัญหาด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอาศัยห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ ผลผลิตหลักที่ได้จากการปลูกข้าวโพด ข้าวตอย และผลผลิตที่ได้จากการปลูกพืชไร่ เช่น พริก ผักกาด มะเขือม่วง เมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว ขาดแหล่งในการนำไปจำหน่าย ต่างคนต่างทำและหาแหล่งจำหน่ายเอง ทำให้ผลผลิตตกค้างมากที่จะนำไปสู่การขาดทุน

๒. นายพงศ์ภัก คะหน่อ^{๑๖} ให้ทัศนะว่า ปัญหาด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ หนี้ปลูกข้าวเป็นหลักและใช้สารเคมีที่เป็นปุ๋ยชีวภาพที่มีราคาสูง เมื่อได้ผลผลิตออกมามาจำหน่ายไม่คุ้มทุน ทำให้ขาดทุน

๓. นางนัยนา แซ่ย่าง^{๑๗} ให้ทัศนะว่า ปัญหาด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ เนื่องจากบ้านดอยล้านอยู่บนพื้นที่เป็นดอยสูง มีสภาพอากาศดี มีการปลูกข้าวโพด มะเขือเทศ กาแฟ และยางพาราเป็นบางส่วน จึงทำให้ได้ผลผลิตที่ดี โดยเฉพาะการปลูกกาแฟที่นี้จะเข้าร่วมกับโครงการหลวงและบริษัทเอกชนจึงทำให้มีรายได้ที่ดี แต่พอถึงฤดูร้อนที่ว่างเว้นจากการเพาะปลูกจะแห้งแล้ง น้ำแห้งไม่เพียงพอต่อการกินการใช้ และการทำเกษตร ประกอบกับเกิดไฟป่า หมอกควันและฝุ่นเต็มกระจายทั่วทั้งบ้านดอยล้าน

^{๑๕}สัมภาษณ์, นายวินัย ปู่แตร ผู้นำชุมชน, อาศรมห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๖}สัมภาษณ์, นายพงศ์ภัก คะหน่อ ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗}สัมภาษณ์, นางนัยนา แซ่ย่าง ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

๔. นายสมบุญ แซ่หลี่^{๑๘} ให้ทัศนะว่า ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ หมู่บ้านมังกาล่านี้มีหลายบ้านอยู่ร่วมกัน ได้แก่ บ้านแม่ปงกลาง บ้านสวนใต้ บ้านแม่นางสรวง บ้านปางแก้วเมา และชาวบ้านมังกาล่าส่วนมากจะเป็นชาติพันธุ์จีนฮ่อหรือจีนยูนาน รองลงมาจะเป็นอาข่า ลีซอและไทยลื้อ อาชีพส่วนใหญ่ คือ การทำเกษตร มีการปลูกข้าว ข้าวโพด ปลูกชาและเลี้ยงสัตว์ ปัญหาที่พบมีหลายด้าน เช่น ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้ ปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาและปัญหาการบุกกรุป่าสงวน

๕. นายกิตติ ลิ้มศรีปะ^{๑๙} ให้ทัศนะว่า ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ ที่นี้มีพื้นที่ตั้งอยู่บนดอยสูง การเพาะปลูกส่วนมากจะปลูกชาและรับจ้างเก็บใบชาเป็นหลัก เมื่อได้ผลผลิตมากจึงต้องการจะนำมาแปรรูปเพื่อนำมาจำหน่ายในการเพิ่มรายได้ แต่ไม่มีความรู้ จึงต้องการที่จะเรียนรู้ในการแปรรูปใบชาออกมาเป็นอาหารที่หลากหลาย

๖. นายวิธวรรณ ชูตินินธโร^{๒๐} ให้ทัศนะว่า ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ เนื่องจากที่นี้อยู่บนพื้นที่สูง การทำการเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ มะละหวาน ลิ้นจี่ มะเขือเทศ และผักต่างๆ ทำให้บางปีที่มีผลผลิตออกมาไม่รู้จะนำไปทำอะไร ทำให้ผลผลิตเน่าเสีย จึงทำให้ขาดทุนหรือไถ่กำไรน้อย

๗. นายสุทินัย เยลฎู ผู้นำชุมชน^{๒๑} ให้ทัศนะว่า ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ปัญหาที่พบ คือ ที่นี้มีการทำเกษตรในการปลูกกาแฟอาราบิก้าเป็นหลัก รองลงมาปลูกข้าวไร่กิน ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ และปลูกมะเขือเทศไว้ขาด จึงยังไม่มีความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธมีลักษณะอย่างไร

ดังนั้น จะเห็นว่าคนบนพื้นที่สูง มีปัญหาและอุปสรรคในแต่ละแห่งที่ไม่แตกต่างกัน คือ บริบทพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดอยสูง ไม่ใช่พื้นราบจึงมีความเข้าใจว่าจะยากต่อการจัดการเกษตรแบบวิถี

^{๑๘} สัมภาษณ์, นายสมบุญ แซ่หลี่ อบต. อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์, นายกิตติ ลิ้มศรีปะ กำนันตำบลลาวี อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายวิธวรรณ ชูตินินธโร ผู้ใหญ่บ้าน อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๑} สัมภาษณ์, นายสุทินัย เยลฎู ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

พุทธ ชาติความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ ชาติความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ ชาติพันธุ์พืชในการเพาะปลูก การคัดเลือกพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับดินและการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจที่ดูแลง่าย ชาติความรู้ในการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรที่ออกมาให้ได้หลากหลาย ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการเกษตร ที่สำคัญชนเผ่าต่างๆ ที่ได้รับความรู้ในด้านการทำเกษตรแบบวิถีพุทธยังมีความเชื่อดั้งเดิมของตน ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อแนวคิดใหม่ๆ ในด้านการเกษตรแบบวิถีพุทธ เพราะเห็นว่ามีรายได้ที่น้อยและซ้ำมากกว่าจะเห็นผล บางแห่งมีปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภคไว้ใช้ในฤดูแล้ง ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และปัญหาขาดความร่วมมือในการป้องกันไฟฟ้าป่า และการร่วมมือในการเผาทุกชนิดในฤดูแล้ง ทั้งยังมีปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้และปัญหาการบุกรุกป่าสงวน

กลุ่มพระเครื่องข่ายนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ จำนวน ๗ อาศรม ทั้งหมด ๗ รูป ดังนั้น โดยบริบทของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดอยสูง ไม่ใช่พื้นราบ จากการติดตามผลการดำเนินงานในด้านการเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง และจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน ทั้ง ๗ แห่ง โดยแต่ละแห่งมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน คือ

๑. ปัญหาชาติความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ
๒. ปัญหาชาติความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
๓. ปัญหาชาติพันธุ์พืชในการเพาะปลูก การคัดเลือกพืชพันธุ์ที่เหมาะสมกับดิน การเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจที่ดูแลง่าย
๔. ปัญหาในการขาดความรู้ในการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรที่ออกมาให้ได้หลากหลาย
๕. ปัญหาขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการเกษตร
๖. ปัญหาที่มีความเชื่อดั้งเดิมของตนในการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพราะเห็นว่าได้ผลผลิตที่น้อยซ้ำและไม่งาม
๗. ปัญหาที่ไม่มีการรวมตัวในการก่อตั้งการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรร่วมกัน
๘. ปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภคไว้ใช้ในฤดูแล้ง ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม
๙. ปัญหาขาดความร่วมมือในการป้องกันไฟฟ้าป่า การร่วมมือในการเผาทุกชนิดในฤดูแล้ง คือ ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม
๑๐. ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน
๑๑. ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้
๑๒. ปัญหาการบุกรุกป่าสงวน

ดังนั้น จึงเห็นว่าการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ที่กลุ่มพระเครื่องข่ายนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ จำนวน ๗ อาศรม ทั้งหมด ๗ รูป ที่พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องเข้าไปแก้ปัญหาโดยจะต้องดำเนินการ ดังนี้

๑. พระคมศักดิ์ สุจิตต์^{๒๒} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมแม่ปูนน้อย ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย คือ

- ปัญหาในด้านการเกษตรของของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมแม่ปูนน้อย มาจากผลผลิตที่ได้จากการปลูกและเก็บเกี่ยวมาแล้ว ต่างคนต่างขายหาแหล่งจำหน่ายเอง ทำให้ผลผลิตตกค้างมากที่จะนำไปสู่การขาดทุน ดังนั้น จะดำเนินการโดย

๑. จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรภายในหมู่บ้านเพื่อการจำหน่ายและหาแหล่งตลาด
๒. เชิญนักโภชนากรมาให้ความรู้ในด้านแปรรูปอาหาร
๓. จัดทำโครงการจัดตั้งร้านค้าชุมชน

๒. พระถนอม พลโท^{๒๓} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านแม่ฝักและ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คือ

- ปัญหาที่พบ คือ ที่นี้ปลูกข้าวเป็นหลักและใช้สารเคมีที่เป็นปุ๋ยชีวภาพที่มีราคาสูง เมื่อได้ผลผลิตออกมามาจำหน่ายไม่คุ้มทุน ทำให้ขาดทุน ดังนั้น จะดำเนินการโดย

๑. ร่วมกันหารือกับผู้ใหญ่บ้านหาแนวทางใหม่ให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันกลับมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยชีวภาพ
๒. เชิญนักเกษตรตำบลหรือเกษตรอำเภอมาให้ความรู้ในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ประหยัดและลดต้นทุน
๓. ให้เกษตรกรเข้าอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์

๓. พระพีรชัย ยติบุตร^{๒๔} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คือ

^{๒๒} สัมภาษณ์, พระคมศักดิ์ สุจิตต์, อาศรมแม่ปูนน้อย ตำบลสันสลี อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์, พระถนอม พลโท, อาศรมบ้านแม่ฝักและ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์, พระพีรชัย ยติบุตร, อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

- ในฤดูร้อนที่ว่างเว้นจากการเพาะปลูกจะแห้งแล้ง น้ำแห้งไม่เพียงพอต่อการกินการใช้และ การทำเกษตร ประกอบกับเกิดไฟฟ้า หมอกควันและฝุ่นเต็มกระจายทั่วทั้งบ้านดอยล้าน ดังนั้น จะ ดำเนินการโดย

๑. เชิญนักป่าไม้มาให้ความรู้ในการป้องกันไฟป่าและการป้องกันไฟป่า
๒. ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ารับการอบรมและปฏิบัติในการป้องกันไฟป่า
๓. จัดตั้งหน่วยงานควบคุมไฟป่าในหมู่บ้าน

๔. พระวินัย โชติโก^{๒๕} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บน พื้นที่สูง อาศรมบ้านมั่งกาล่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คือ

- ปัญหาที่พบมีหลายด้าน เช่น ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัด ต้นไม้และปัญหาการบุกรุกป่าสงวนปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภค

ปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ได้ดำเนินการแก้ปัญหา ดังนี้

๑. จัดประชุมวางแผนกับชุมชนเพื่อหาข้อสรุปแบ่งปันแนวเขตที่ดิน
๒. เชิญหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ทหาร หน่วยงานที่ดิน หน่วยงานป่าไม้ มาร่วมกันจัดแบ่งที่ดินทำกิน และกำหนดนโยบาย ผู้รับผิดชอบ เพื่อดูแลการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และ สภาพแวดล้อม

ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้และปัญหาการบุกรุกป่าสงวน ได้ดำเนินการแก้ปัญหา ดังนี้

๑. จัดประชุมร่วมกับชาวบ้าน หน่วยงานป่าไม้ เพื่อกำหนดเขตป่า แบ่งออกเป็นเขต ที่ทำกิน เขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ
๒. กำหนดกติกา มาตรการลงโทษร่วมกัน หากมีใช้ฝ่าฝืน

ปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภค ได้ดำเนินการแก้ปัญหา ดังนี้

๑. จัดประชุมหารือร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันหางบประมาณในการก่อสร้าง ถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่จุน้ำได้ ๒๐,๐๐๐ ลิตร ไว้ใช้ในชุมชน
๒. จัดทำระบบประปาภูเขาในชุมชน
๓. ให้ชาวบ้านติดตั้งเตอรันน้ำแต่ละบ้าน เพื่อให้ใช้น้ำอย่างประหยัด

๕. พระพิสิทธิ์ วรสุทธิ^{๒๖} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติ พันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย คือ

^{๒๕} สัมภาษณ์, พระวินัย โชติโก, อาศรมบ้านมั่งกาล่า ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์, พระพิสิทธิ์ วรสุทธิ, อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

- การเพาะปลูกส่วนมากจะปลูกชาและรับจ้างเก็บใบชาเป็นหลัก เมื่อได้ผลผลิตมากจึงต้องการจะนำมาแปรรูปเพื่อนำมาจำหน่ายในการเพิ่มรายได้ แต่ไม่มีความรู้ จึงจะต้องการที่จะเรียนรู้ในการแปรรูปใบชาออกมาเป็นอาหารที่หลากหลาย ดังนั้น จะดำเนินการโดย

๑. เชิญวิทยากรจากหน่วยงานโภชนาการเกษตรตำบลหรือจังหวัดมาให้ความรู้ในการแปรรูปอาหาร

๒. เข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่ให้ความรู้ในด้านการแปรรูปอาหาร เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษาหรือวิทยาลัยสารพัดช่างในจังหวัด

๖. พระวีรวัฒน์ ชุตินฺธโร^{๒๗} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านห้วยล้านลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย คือ

- เนื่องจากที่นี้อยู่บนพื้นที่สูง การทำการเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ มะละหวาน ลิ้นจี่ มะเขือเทศ และผักต่างๆ ทำให้บางปีที่มีผลผลิตออกมาไม่รู้จะนำไปทำอะไร ทำให้ผลผลิตเน่าเสียจึงทำให้ขาดทุนหรือกำไรน้อย ดังนั้น จะดำเนินการโดย

๑. เชิญนักโภชนาการของเกษตรตำบลหรืออำเภอมาจัดอบรมการแปรรูปอาหาร

๒. ศึกษาดูงานในหน่วยงานที่ทำการแปรรูปอาหาร เช่น โครงการหลวง

๗. พระคำอ้าย ปัญญาโร^{๒๘} ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย คือ

- ที่นี้มีการทำเกษตรในการปลูกกาแฟอาราบิก้าเป็นหลัก รองลงมาปลูกข้าวไว้กิน ปลูกข้าวโพดไว้เลี้ยงสัตว์ และปลูกมะเขือเทศไว้ขาด จึงยังไม่มีความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธมีลักษณะอย่างไร ดังนั้น จะดำเนินการโดย

๑. เชิญนักเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรวิถีพุทธมาให้ความรู้

๒. ศึกษาดูงานเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรวิถีพุทธ

๓. แนะนำแหล่งขอในการศึกษาหาความรู้ในการทำเกษตรวิถีพุทธจากสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือการทำเกษตรวิถีพุทธหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ของหน่วยงานเกษตรหรือค้นคว้าข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

^{๒๗} สัมภาษณ์, พระวีรวัฒน์ ชุตินฺธโร, อาศรมบ้านห้วยล้านลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์, พระคำอ้าย ปัญญาโร, อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

โดยสรุป การดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ ทั้ง ๗ แห่ง ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ดังนี้

๑. ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิถีพุทธ
๒. ให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
๓. หาแหล่งพันธ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้ให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก
๔. สรรหาปริมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน
๕. ให้ความรู้ในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์
๖. ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำงานเขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ
๗. ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่จุน้ำได้ ๒๐,๐๐๐ ลิตร ไว้ใช้ในชุมชน

๔.๓ วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากข้อมูลที่ได้ แนวทางแก้ไขปัญหาของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ผลการวิเคราะห์พบว่าพระนักพัฒนาได้ดำเนินการในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้ความรู้ทางการเกษตร

๑.๑ โดยการส่งเสริมให้ความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ ให้ความรู้การปลูกพืชที่ดูแลง่าย และเป็นพืชที่สามารถสร้างรายได้ เช่น การปลูกกาแฟ อโวคาโด เป็นต้น โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับพระบัณฑิตที่ทำเกษตรแบบวิถีพุทธกับอาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลวารี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และหาแหล่งสนับสนุนหรือเข้าร่วมกับจากหน่วยงานต่างๆ เช่น โครงการหลวง หรือเครือข่ายทางการเกษตรอำเภอหรือจังหวัด และหน่วยงานทางการเกษตรของเอกชน เป็นต้น

๑.๒ เชิญหน่วยงานด้านเกษตรของรัฐ มาให้ความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ หรือเกษตรแบบทฤษฎีใหม่ที่ถูกต้อง อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและเป็นเพิ่มรายได้ที่ยั่งยืน

๒. ส่งเสริมด้านคุณธรรม ให้คนในแก่มุขมนตรี มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน แบ่งปันกัน

๒.๑ โครงการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ผู้นำชุมชน

๒.๒ กิจกรรมสานสัมพันธ์ สร้างความสามัคคีภายในหมู่บ้าน

๓. ส่งเสริมในด้านอาชีพ

๓.๑ ผู้นำในพื้นที่ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือแก่นนำชุมชน ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ

๓.๒ ในเครือข่ายพระนักพัฒนาต้องให้ความร่วมมือในการสนับสนุน ส่งเสริมให้เกษตรกรในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ มีความรู้ในด้านเกษตรกรรมแบบวิถีพุทธ และให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองในการประกอบอาชีพ

๓.๓ โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสินค้าเอกลักษณ์ประจำหมู่บ้าน

๔. ส่งเสริมในให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง

๔.๑ รู้จักการประมาณตน พออยู่ พอกินและพึ่งพาตนเองได้ขยันหมั่นเพียร อดออม ไม่ฟุ่มเฟือย

๔.๒ ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา พยายามพัฒนาชีวิตด้านเศรษฐกิจด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก รู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ที่หาได้มาและรักษาทรัพย์ที่ได้มา ไม่โลภ รู้จักการเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะพอดีกับตนเอง

๔.๓ รู้จักหลีกเลี่ยงคบหามิตรที่ชั่ว รู้จักเสวนาคบคนดีที่เกื้อกูลกัน มีชีวิตเรียบง่ายสมถะพอประมาณสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองต่อโลกในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ให้ลุ่มหลงในวัตถุนิยมและบริโภคนิยม พึ่งพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

๕. ส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๑ เชิญหน่วยงานด้านเกษตรของรัฐ มาให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์

๕.๒ เข้าร่วมการอบรมในหน่วยงานเกษตรตำบลหรือจังหวัดที่ให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์

๕.๓ ศึกษาดูงานของเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตรที่ประสบความสำเร็จ

โดยสรุป แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ผลการวิเคราะห์แนวปฏิบัติ พบว่าพระนักพัฒนาได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมในให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๔ การสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา คือ

อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง , อาศรมบ้านแม่ฝักทะเล ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ , อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยสำลีสือ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

องค์ความรู้ที่ได้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง ที่จะทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ๒ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง
๒. ด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องมีการพัฒนาศักยภาพในตนเอง ดังนี้

๑.๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงของเครือข่าย จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในตนเอง คือ

๑. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคสื่อและข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่า

๒. รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ

๓. มีแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นความดีงามและมีประโยชน์

๔. มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ จะมีความงอกงามถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน

๕. ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้

๖. การมีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวตลอดเวลา หมายถึง การมีจิตสำนึกแห่งความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

๗. รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ญาณ ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง

เมื่อพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง มีความพร้อมในการพัฒนาตนเองและมีศักยภาพที่พร้อมแล้ว ต่อไปจะต้องนำไปสู่การพัฒนาตนเองในการแสวงหาความรู้

๑.๒ พัฒนาศักยภาพในการแสวงหาความรู้ของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ที่จะต้องพัฒนาศักยภาพในการแสวงหาความรู้ ที่สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชนได้ ในหลายเรื่อง คือ

- วิธีการทำเกษตรวิถีพุทธ
- วิธีการปลูกพืชทางเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ โอวัลโต เป็นต้น
- วิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์
- วิธีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบไร้ดิน (Hydroponics)
- วิธีการแปรรูปอาหาร (ถนอมอาหาร)

๒. ด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

ในด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีในกระบวนการทำงานในหลายๆ ด้าน ก่อให้เกิดได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในชุมชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่จะช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน รู้จักให้และแบ่งปันกัน ภายในชุมชน ที่เป็นประโยชน์ เช่น

๒.๑ ด้านสร้างเสริมความรู้แก่เกษตรกรในชุมชน พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีกระบวนการทำงานในการให้ความรู้แก่ชุมชน เช่น เชิญเกษตรกรที่ทำการเกษตรวิถีพุทธมาเป็นวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ในวิธีการทำเกษตรวิถีพุทธ พาไปศึกษาดูงานการทำเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากรที่นำให้ความรู้ในการแปรรูปอาหาร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความรู้และเกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับองค์ภายนอกที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่การเกษตร ขยายฐานการเกษตรของตน ซึ่งส่งผลให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น แสวงหาวิทยากรใหม่ ๆ มีแนวคิดที่ดีในการทำการเกษตรและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น

๒.๒ ด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาเกษตรกรในชุมชน เมื่อเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ฝึกอบรม และปฏิบัติทำให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองและมีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเองได้ในหลากหลายช่องทางของการทำการเกษตรวิถีพุทธ เช่น

- ๑) โอกาสที่จะพัฒนาตลาดขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นแหล่งสินค้าที่มีคุณภาพด้วยภูมิปัญญาความรู้ของตัวเอง
- ๒) โอกาสที่จะเป็นอิสระ เสรีภาพในการทำมาหากินประกอบอาชีพด้วยความสบายใจ หมดภาระหนี้สินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง
- ๓) โอกาสที่จะสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชุมชนของตนเองและพร้อมต่อการถ่ายทอดสู่ตำบลอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม
- ๔) โอกาสที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยไร้พิษได้
- ๕) โอกาสที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มวิชาความรู้และประสบการณ์ของตนอยู่ตลอดเวลาและก่อให้เกิดการต่อยอดทางภูมิปัญญาความรู้ของตนเอง เพื่อพัฒนาการเกษตรของตนเองและนำถ่ายทอดแก่บุคคลรุ่นหลังต่อไปได้
- ๖) โอกาสที่พัฒนาตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้ามีปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน

๒.๓ ด้านสร้างเครือข่ายความร่วมมือ พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีในกระบวนการทำงานในการขับเคลื่อนในการสร้างเครือข่ายในชุมชน ได้หลายวิธีการ เช่น การสร้างและพัฒนาการรวมกลุ่มโดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ สร้างอาชีพ เสริมรายได้ภายในหมู่บ้านและเครือข่าย การร่วมกับการส่งเสริมการเกษตรทฤษฎีใหม่ แนวทางวิถีพุทธร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด นักโภชนาการเกษตร และภาคเอกชน ซึ่งจะก่อเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรจะให้ความสำคัญและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมาก ทั้งนี้เพราะได้มีการพบปะสังสรรค์กับสมาชิกในกลุ่ม มีการบอกเล่า ชักจูง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรอยู่เสมอ จึงทำให้มีโอกาสในการรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตรอยู่เป็นประจำ เป็นการสร้างโอกาสให้กับเกษตรกรได้มีการพัฒนาทางการเกษตรที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นการให้ความสำคัญและส่งเสริมองค์กรเครือข่ายชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทางการเกษตรจึงถือเป็นการสนับสนุนสถาบันชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนจนเป็นการสร้างพื้นฐานการพัฒนาสินค้าเกษตร และระบบเศรษฐกิจไทยให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นของรัฐเข้ามามีบทบาทในการดูแล ให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง

๒.๔ ด้านการสร้างภูมิคุ้มกันของคนในชุมชน พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง มีกระบวนการทำงานในการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธให้แก่ชุมชน หลายวิธีการ เช่น มีการดำเนินโครงการจัดตลาดนัดเพื่อการเกษตรในชุมชน จัดกิจกรรมฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มสตรีแม่บ้าน และจัดนิทรรศการเกี่ยวกับจัดจำหน่ายสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ที่จะส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนมีรายได้ซึ่งจะส่งผลต่อการขยายธุรกิจ , การกระจายผลประโยชน์ , การส่งเสริมการประกอบธุรกิจต่อไป

๒.๕ ด้านการปลูกฝังคุณธรรม พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีกระบวนการทำงานปลูกฝังคุณธรรม ตามกระบวนการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธในชุมชน โดยวิธีการ เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือกัน และเกิดกระบวนการพึ่งพาช่วยเหลือกันมีภายในชุมชน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวตุนเงินตรา ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความพอดีและพอเพียงในแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ ที่จะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคในวัดต่างๆด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

๒.๖ ด้านส่งเสริมรักษาสິงแวดล้อม การทำการเกษตรแบบวิถีพุทธของเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ ทำให้ห่วงโซ่อาหารที่ถูกทำลายไปโดยสารเคมีกลับฟื้น ทำให้ประชาชนมีอาหารที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด นก ฯลฯ ลดต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกรได้กำไรมากขึ้น เกษตรกรที่ยากจนสามารถปลดปล่อยหนี้สินให้ลดลงและหมดไปได้ ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทำให้อัตราการป่วยไข้และเสียชีวิตของประชาชนทั้งประเทศลดจำนวนลง และประชาชนมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น ทำให้รัฐสามารถประหยัดเงินงบประมาณในการรักษาพยาบาลลงได้มาก และที่สำคัญแก้ไขปัญหาการส่งออกสินค้าการเกษตรที่มีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนและถูกประเทศผู้นำเข้าตั้งข้อรังเกียจที่จะนำเข้าสินค้าการเกษตรจากประเทศไทย หากปรับเปลี่ยนมาใช้ในการผลิตโดยวิถีเกษตรอินทรีย์จะทำให้ประเทศส่งออกสินค้าการเกษตรได้มากขึ้น ทั้งปริมาณและมูลค่า

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง “The Practical Guideline and the Development Process of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai, Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang ” มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ ดังนี้ ๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. การดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๔. การสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา วิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง การสังเกตการณ์ การสำรวจพื้นที่ ในกลุ่มพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่ ประกอบด้วย พระบัณฑิตอาสาพัฒนาบนพื้นที่สูง กลุ่มผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ หมู่บ้านที่มีอาศรมพระบัณฑิตอาสาและหมู่บ้านบริวาร ที่ปฏิบัติงานในโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ดังนี้ คือ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้คือ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแทะ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลือ ต.ห้วยชมพู , อาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งหมด ๑๔ รูป/คน ซึ่งมีผลสรุปจากการวิจัย ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่ เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัด เชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน นั้นมีแนวคิด ในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมกับกลุ่ม ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาที่มีความหลากหลาย และหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ มาก สรุป ได้แก่ หลักธรรมเรื่องขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ , สังคหัตถ์ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพพริสนธรรม ๗

๒. ผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

คนบนพื้นที่สูง มีปัญหาและอุปสรรคในแต่ละแห่งที่ไม่แตกต่างกัน คือ บริบทพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นดอยสูง ไม่ใช่พื้นราบจึงมีความเข้าใจว่าจะยากต่อการจัดการเกษตรแบบวิถีพุทธ ขาดความรู้ใน การทำเกษตรแบบวิถีพุทธ ขาดความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ ขาดพันธุ์พืชในการเพาะปลูก การคัดเลือก พืชพันธุ์ให้เหมาะสมกับดินและการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจที่ดูแลง่าย ขาดความรู้ในการแปรรูปผลผลิต ทางเกษตรที่ออกมาให้ได้หลากหลาย ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้าน การเกษตร ที่สำคัญชนเผ่าต่างๆ ที่ได้รับความรู้ในด้านการทำเกษตรแบบวิถีพุทธยังมีความเชื่อดั้งเดิม ของตน ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อแนวคิดใหม่ๆ ในด้านการเกษตรแบบวิถีพุทธ เพราะเห็นว่ามีรายได้ ที่น้อยและช้ามากกว่าจะเห็นผล บางแห่งมีปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภคไว้ในฤดูแล้ง ในช่วง เดือนมีนาคม-พฤษภาคม และปัญหาขาดความร่วมมือในการป้องกันไฟฟ้าป่าและการร่วมมือในการ เฝ้าทุกชนิดในฤดูแล้ง ทั้งยังมีปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้และปัญหาการบุก รุกป่าสงวน

ดังนั้น พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้การดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระ นักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ ทั้ง ๗ แห่ง ได้ดำเนินการแก้ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บน พื้นที่สูง ดังนี้

๑. ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิถีพุทธ
๒. ให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
๓. หาแหล่งพันธุ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้ให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก

๔. สรรหางบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน
๕. ให้ความรู้ในการในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์
๖. ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำงาน เขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ
๗. ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่จุน้ำได้ ๒๐,๐๐๐ ลิตร ไว้ใช้ในชุมชน

๓. วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกร วิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมือง เชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากข้อมูลที่ได้ จากแนวทางแก้ไขปัญหาของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา พบว่าพระนักพัฒนาได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ ทางด้านการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมในให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผลจากการวิจัยในแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย องค์ความรู้ที่ได้รับในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในเรื่องกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่จะทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ๒ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

โดยพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงของเครือข่าย จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในตนเอง รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ มีแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นความดีงามและมีประโยชน์ มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการ

ดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้และรู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง และพัฒนาศักยภาพในการแสวงหาความรู้ที่สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชนได้ ในหลายเรื่อง เช่น การทำเกษตรวิถีพุทธ การปลูกพืชทางเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ โอโวคาโต เป็นต้น วิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์ วิธีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบไร้ดิน (Hydroponics) และวิธีวิธีการแปรรูปอาหาร (ถนอมอาหาร) เป็นต้น

๒. ด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

ในด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีในกระบวนการทำงานในหลายๆ ด้าน ก่อให้เกิดได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในชุมชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่จะช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน รู้จักให้และแบ่งปันกัน ภายในชุมชน ที่เป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น

ด้านสร้างเสริมความรู้แก่เกษตรกรในชุมชน เช่น เชิญเกษตรกรที่ทำการเกษตรวิถีพุทธ มาเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ในวิธีการทำเกษตรวิถีพุทธ พาไปศึกษาดูงานการทำเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากรที่มาให้ความรู้ในการแปรรูปอาหาร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความรู้และเกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับองค์ภายนอกที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่การเกษตร ขยายฐานการเกษตรของตน ซึ่งส่งผลให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น แสวงหาวิทยากรใหม่ ๆ มีแนวคิดที่ดีในการทำการเกษตรและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น

ด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาเกษตรกรในชุมชน เมื่อเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ ฝึกอบรม และปฏิบัติทำให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองและมีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเองได้ เช่น พัฒนาการตลาดขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นแหล่งสินค้าที่มีคุณภาพด้วยภูมิปัญญาความรู้ของตัวเอง มีอิสระ เสรีภาพในการทำมาหากินประกอบอาชีพด้วยความสบายใจ หมดภาระหนี้สินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง สามารถที่จะสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชุมชนของตนเองและพร้อมต่อการถ่ายทอดสู่ตำบลอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยได้ มีโอกาสที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มวิชาความรู้และประสบการณ์ของตนอยู่ตลอดเวลาและก่อให้เกิดการต่อยอดทางภูมิปัญญาความรู้ของตนเอง เพื่อพัฒนาการเกษตรของตนเองและนำถ่ายทอดแก่บุคคลรุ่นหลังต่อไปได้ และพัฒนาตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้ามีปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน

ด้านสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างและพัฒนารวมกลุ่ม โดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สร้างอาชีพ เสริมรายได้ภายในหมู่บ้านและเครือข่าย การร่วมกันการส่งเสริม การเกษตรทฤษฎีใหม่ แนวทางวิถีพุทธร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด นักโภชนาการเกษตร และภาคเอกชน ซึ่งจะก่อเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรจะให้ความสำคัญและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมาก ทั้งนี้เพราะได้มีการพบปะสังสรรค์กับสมาชิกในกลุ่ม มีการบอกเล่า ชักจูง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรอยู่เสมอ จึงทำให้มีโอกาสในการรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตรอยู่เป็นประจำ เป็นการสร้างโอกาสให้กับเกษตรกรได้มีการพัฒนาทางการเกษตรที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นการให้ความสำคัญและส่งเสริมองค์กรเครือข่ายชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทางการเกษตรจึงถือเป็นการสนับสนุนสถาบันชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นการสร้างพื้นฐานการพัฒนาสินค้าเกษตร และระบบเศรษฐกิจไทยให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นของรัฐเข้ามามีบทบาทในการดูแล ให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง

ด้านการสร้างภูมิคุ้มกันของคนในชุมชน ในการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธให้แก่ชุมชน เช่น การดำเนินโครงการจัดตลาดนัดเพื่อการเกษตรในชุมชน จัดกิจกรรมฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มสตรีแม่บ้าน และจัดนิทรรศการเกี่ยวกับจัดจำหน่ายสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ที่จะส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนมีรายได้ซึ่งจะส่งผลต่อการขยายธุรกิจ , การกระจายผลประโยชน์ , การส่งเสริมการประกอบธุรกิจ ต่อไป

ด้านการปลูกฝังคุณธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธในชุมชน โดยวิธีการ เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือกัน และเกิดกระบวนการพึ่งพาช่วยเหลือกันมีภายในชุมชน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวตถุเงินตรา ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความพอดีและพอเพียงในแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ ที่จะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ด้านส่งเสริมรักษาสิ่งแวดล้อม การทำการเกษตรแบบวิถีพุทธของเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ ทำให้ห่วงโซ่อาหารที่ถูกทำลายไปโดยสารเคมีกลับฟื้น ทำให้ประชาชนมีอาหารที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด นก ฯลฯ ลดต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกรได้กำไรมากขึ้น

เกษตรกรที่ยากจนสามารถปลดเปลื้องหนี้สินให้ลดลงและหมดไปได้ ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทำให้อัตราการป่วยไข้และเสียชีวิตของประชาชนทั้งประเทศลดจำนวนลง และประชาชนมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น ทำให้รัฐสามารถประหยัดเงินงบประมาณในการรักษาพยาบาลลงได้มาก และที่สำคัญแก้ไขปัญหาการส่งออกสินค้าการเกษตรที่มีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนและถูกประเทศผู้นำเข้าตั้งข้อรังเกียจที่จะนำเข้าสินค้าการเกษตรจากประเทศไทย หากปรับเปลี่ยนมาใช้ในการผลิตโดยวิธีเกษตรอินทรีย์จะทำให้ประเทศส่งออกสินค้าการเกษตรได้มากขึ้น ทั้งปริมาณและมูลค่า

ดังนั้น ผลลัพธ์ที่ได้ตามแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ นั้น จะเห็นว่าพุทธศาสนาสอนให้ใช้หลักธรรม เช่น ชันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพพริยธรรม ๗ โดยให้ดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” ถ้าบุคคลรู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆ ด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอรรถภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ทำให้ได้ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย ที่จะนำไปเป็นข้อเสนอแนะ ในการพัฒนางานของพระพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้ดังนี้

๑. มีองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการพัฒนาแก่พระสงฆ์

๒. มีองค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในด้านการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ

๓. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สามารถนำมาถอดเป็นบทเรียน ที่จะนำไปสู่ในการพัฒนาการทำงานในโครงการพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ให้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฉบับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. หนังสือ

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **หลักสูตรนักพัฒนาชุมชนก่อนประจำการ : สำหรับผู้เข้า
อบรมที่เป็น อสพ.**(กรุงเทพมหานคร : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย,
๒๕๓๘). (เอกสารอัดสำเนา).

กลุ่มงานศึกษาและพัฒนากิจการปลูกพืช ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ,
การจัดระบบเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน, เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ปีที่
๑ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๒.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป
การศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา, ๒๕๔๓.

จิรพรรณ ญจนะจิตรา, **แนวคิดพื้นฐานารพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว,
๒๕๔๘.

ชิต แดงปรกและคณะ, **คู่มือ ความรู้ เรื่องเกษตรอินทรีย์**. กรมการสัตว์ทหารบก, ๒๕๕๖.

ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์. **“คุณภาพชีวิต” ประชากรศึกษา**. นครปฐม: ภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคณะ, **การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔.

ทวี ทิมขำ, **การพัฒนาชุมชน**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

ธนา ประมุข, **เครือข่าย. วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม**. (กรกฎาคม-กันยายน,
๒๕๔๔)

นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

นิติ เอียวศรีวงศ์, **เชิงอรรถสังคมในสายตานักวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง,
๒๕๓๒.

บัณฑิต อ่อนดำ และคณะ, **ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญ
วิทยาการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ประยูทธ ปยุตโต, **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. ภาวีส: องค์การ
ยูเนสโก, ๒๕๓๗.

พรทิพย์ อุดมสิน, **การจัดการความรู้และการสังเคราะห์ความรู้**. เอกสารประกอบการฝึกอบรม
หลักสูตร “ระบบส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์” วันที่ ๒๕-๒๘
พฤษภาคม ๒๕๕๕ โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ก, กรุงเทพมหานคร.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร:
โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ อโนมปญฺโญ / กongsin), “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจกิจ
ชุมชน”, **วารสารชอพะยอม**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗).

พัทยา สายหู, **นโยบายสังคม: แนวความคิดและการศึกษาเฉพาะกรณี**. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.

-----**เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**.กรุงเทพมหานคร:โอเอสพรีนติ้ง เฮ้าส์
๑๖๒, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, **สรุป
สาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ –
๒๕๖๔**.

สำราญ จุช่วย, **การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม (Life and Social Skills)**. คณะศิลปศาสตร์
สาขาวิชาศึกษาทั่วไป ,วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๔.

สำราญ สารบรรณและคณะ, **หน่วยที่๑๕ การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา**,กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เสรี พงศ์พิศ, **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๔๘.

สุเทพ เชาวลิต, **หลักการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, **การพัฒนาชุมชนจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : บางกอกบลิ๊อค,
๒๕๓๔.

อัจฉรา นวจินดา, แนวคิดการศึกษาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตประชากรศึกษา, ๒๕๒๕.

อุทุมพร จามรมาน, การสังเคราะห์งานวิจัย: เชิงปริมาณ เน้นวิธีวิเคราะห์เมตต้า. กรุงเทพฯ: ฟินนี่
พับบลิชซิง, ๒๕๓๑.

Berghorn, F.J., et al. *The dynamics of aging: Original essays on the process and
experience of growing old*. Colorado: Westview Press, 1981.

Denham, M.J. *Care of the long-stay elderly patient*. 2nd ed. London: Champman and
Hall, 1991.

Mitchell, J.C.S. *Networks in Urban Situation*. Manchester: Manchester University
Press, 1968.

Starkey, Paul. *Networking for Development*. London: IFRTD (The International
Forum for Rural Transport and Development), 1997.

Orem, D.E. *Nursing concepts of practice*. (NY: Mc Graw-Hill Book, 2001).

Zhan, L. *Quality of Life: Conceptual and Measurement Issues*. Journal of
Advanced Nursing, 17 (July), 1992.

๒. งานวิจัย

ภาควิชาเกษตรที่สูงและทรัพยากรธรรมชาติ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ศูนย์วิจัยและ
ฝึกอบรมที่สูง คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, แก่นเกษตร ๔๕ ฉบับพิเศษ 1:
๒๕๖๐.

วารุณี เถียรถาวร และคณะ. *การจัดการผลิตกาแฟ*. สมาคมพฤกษศาสตร์. ๒๕๕๓.

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร, “เกษตรอินทรีย์ภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดฉะเชิงเทรา”. *รายงานผลการวิจัย*,
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๙.

สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, *สรุปผลการดำเนินงานวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.*
๒๕๕๘.

๓. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กลุ่มงานอาจารย์ทำงาน: *ข้าราชการศึกษา* [ออนไลน์]: แหล่งที่มา

http://www.med.md.kku.ac.th/site_data/mykku_med/.../Networking.doc
[๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑]

ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, *การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา*. [ออนไลน์]: แหล่งที่มา

<http://www.comcreate.net/northphc/files/net.doc> [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]

ทฤษฎีใหม่ : *แนวทางการจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรที่ยั่งยืน* [ออนไลน์] : แหล่งที่มา

https://web.ku.ac.th/king72/2542-09/res05_02.html [๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]
มติชนออนไลน์, “ปลัดพาณิชย์ เผยผลวิจัยคนไทยเริ่มไม่กินข้าว เกลี้ยแคปีละ ๑๐๖ กิโลกรัม,”
[ออนไลน์]: แหล่งที่มา <http://www.matichon.co.th/news/49336> [๒๖ ตุลาคม
๒๕๕๙]

วิฑูร หนูเสน จ.พัทลุง [ออนไลน์]: แหล่งที่มา
<https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2553/personal-06.html>
[๒๐ มกราคม ๒๕๖๒]

สันทัด โจรจนสุนทร, “Modeling and Simulation: เรื่องเล่าผ่านประสบการณ์ พระเจ้าอยู่หัว คือ
ต้นแบบ,” [ออนไลน์] : แหล่งที่มา
<https://dl.dropboxusercontent.com/u/47649626/พระเจ้าอยู่หัวคือต้นแบบ.pdf>.
[๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑]

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความการวิจัย

แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนา
บนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง
The Practical Guideline and the Development Process
of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer
Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai
Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang

ดร.สุนทรี สุริยะรังษี

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานการแก้ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา และ ๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่โดยใช้แบบสอบถามเชิงลึกกับกลุ่มพระบัณฑิตอาสาและกลุ่มผู้นำชุมชน ในพื้นที่ ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ผลสรุปได้ ดังนี้

๑. ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน นั้น มีแนวคิดในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้ในการทำเกษตรวิถีพุทธและหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้มาก สรุปได้แก่ หลักธรรมเรื่องขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ , สังคหัตถ์ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗

๒. จากการติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง คนบนพื้นที่สูงมีปัญหาในด้านขาดความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ, ขาดความรู้ในการทำปุ๋ย

อินทรีย์, ขาดพันธุ์พืชในการเพาะปลูก, ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการเกษตร และที่สำคัญมีความเชื่อดั้งเดิมของตนในการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อการมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เพราะเห็นว่าได้ผลผลิตที่น้อยและไม่งาม พระพัฒนาบนพื้นที่สูงได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดย ๑.ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิถีพุทธและการทำปุ๋ยอินทรีย์ ๒.หาแหล่งพันธุ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก ๓.สรรหางบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน ๔.ให้ความรู้ในการในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์ ๕.ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำกินเขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ และ ๖.ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำ

๓. แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย พบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ทางการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. องค์ความรู้ที่ได้รับในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในเรื่องกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่จะทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆ ด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภคดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: เกษตร, เครือข่าย, การพัฒนา, เกษตรวิถีพุทธ

ABSTRACT

This research is of four objectives: 1) to investigate the practical guidelines for applying Buddhist principles in increasing Buddhist agricultural income that are suitable for ethnic groups on the highland run by the Buddhist Monk Developer Network, 2) to follow up the operation of the problem solving in agriculture of highland of highland ethnic groups in the prototype area of Wiang Pa Pao District, Mae Suai District Muang District in Chiang Rai, Mae Fah Luang District Province, 3) to analyze the practical way of the Buddhist Monk Developer Network and the process of increasing the income of the ethnic group in the prototype area and 4) to synthesize the knowledge of the prototype area to increase the income of the Buddhist way agricultural of the highlander ethnic group. Collection of data in the area was done by

using the in-depth interview with the group of volunteer graduated monks and community leaders in the three districts: Wiang Pa Pao District, Mae Suai District, Muang District in Chiang Rai, Mae Fah Luang District Province.

1. The results revealed that there were 7 Buddhist monasteries of volunteer graduated monks and 7 community leaders totally 14 persons have applied the Buddhist principles for increasing their income of Buddhist agricultural way. They have applied and practiced the Buddhist principles as Khanti: patience, Sati: mindfulness, Sacca: truth, Samaggi: concord, Iddhipada or the Four Paths of Accomplishment, Brahmavihara: sublime states of mind, Sangahavatthu: bases of social solidarity, Ariyasacca: The Four Noble Truths and Sappurisa-dhamma: qualities of a good man.

2. From monitoring the implementation of the problem solving in agriculture of highland ethnic groups, it was found that They lack many supporting factors such as knowledge on the Buddhism based-agriculture, how to make organic fertilizer, plants in cultivation, budget to support in agriculture and more importantly, they believe that the transition to organic fertilizers will result in reduced yields, slow-growing and unhealthy crops. However, the Highland Buddhist Monk Developer have solved the following problems: 1) provided knowledge on the Buddhist agriculture and organic fertilizer, 2) finding economic crops for cultivation to suit the soil, 3) recruiting budgets from government and private agencies, 4) providing knowledge on the benefits and disadvantage of using chemical fertilizer and organic fertilizers, 5) requesting cooperation from people in the community to comply with forest regulations in the use of arable land, forest and watershed conservation areas, 6) Funding for the supply of water tanks.

3. The process of increasing the income of the Buddhist way of agriculture in the highland ethnic groups in three the prototype areas – Wiang Pa Pao, Mae Suai and Muang in Chiang Rai province, Buddhist monk developer have undertaken various aspects, namely promoting agricultural knowledge, promoting morality, promoting career, promoting people in the community to develop themselves, promoting the maintenance of natural resources and the environment.

4. In addition, the knowledge gained in the model area on an increasing income process of Buddhist way agriculture, it was found that the Buddhist monk developer need develop their own potential in seeking knowledge and working processes in order to create income for the community on the highland to live based on the "Middle Way", know how to consume and use objects with modesty. In the

end, they should teach the highlanders to learn about giving and sharing, and these will lead to a truly happiness.

Keywords: Agriculture, Network, Development, Buddhist way of agriculture

บทนำ

ปัจจุบันสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี ได้เข้ามามีบทบาทในการรักษาและเพิ่มผลผลิตทางเกษตรกรรม เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในระหว่างการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงทางการเมือง ด้วยเหตุนี้เกษตรกรของประเทศจึงมีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้นทุกวิถีทาง สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชจึงถูกเกษตรกรนำมาใช้โดยไม่จำกัดขอบเขต ทั้งในรูปของปริมาณ การใช้การซื้อหาที่ทำได้อย่างเสรี การนำสารเคมีป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืชมาใช้ นั่น หากมีการใช้อย่างไม่ถูกต้องแล้ว จะก่อให้เกิดโทษต่อผู้ใช้ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม โดยพบว่ามีผู้ป่วยอันเกิดจากการแพ้สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช โดยเฉพาะเกษตรกร มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งต้นน้ำมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ประกอบกับยังมีป่าต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์

กลุ่มชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวไร่หรือข้าวตอย ข้าวโพด พืชผักดั้งเดิม และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่ เป็นต้น ต่อมา เมื่อมีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผลไม้เมืองหนาว ไม้ดอก ไม้ประดับ ยาสูบ เป็นต้น พืชไร่ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ พืชสวน เช่น มะเขือเทศ ฝรั่ง พืชเศรษฐกิจ เช่น ชา กาแฟ ทำให้กลุ่มชนบนพื้นที่สูงได้เปลี่ยนแปลงการเกษตรจากอดีตที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติไปสู่การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและป้องกันโรคพืชเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและความถี่แทนวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ แหล่งต้นน้ำลำธารและสภาพดินที่เสื่อมโทรมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้ใช้ รวมไปถึงระบบนิเวศของพืชพันธุ์ตามธรรมชาติและสัตว์ป่าด้วย โดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกพืชบนพื้นที่สูงส่วนหนึ่งในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ยังมีปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ยอดดอยสูง ทั้ง ต.วาวี ต.ท่าก้อ และ ต.ศรีถ้อย เพื่อการขยายพื้นที่บุกรุกเข้าไปทำแปลงปลูกข้าวโพด ชา กาแฟ นอกจากป่าในพื้นที่หลายตำบลจะถูกบุกรุกด้วยการแผ้วถาง และจุดไฟเผาป่าแล้ว ยังมีการนำสารเคมี สารพิษ โดยเฉพาะยาฆ่าหญ้า มาราดเพื่อกำจัดวัชพืชหรือพืชคลุมดินไม่ให้เจริญเติบโต สารเคมีเหล่านี้นอกจากจะติดหรือซึมซับลงไปในหน้าดินแล้ว ยังทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นชา กาแฟ หรือข้าวโพด ล้วนแต่มีสารพิษปนเปื้อนข้างใน เมื่อถูกนำมาจำหน่ายสู่ผู้บริโภค ย่อมทำให้เกิดอันตรายและรับสารพิษเข้าสู่ร่างกายโดยไม่รู้ตัว

จากผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กรอบความทันสมัยรวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่กระจาย แม้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าวได้ แต่ชาวบ้านกลับได้แสดงให้เห็นถึงระบบการพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการกับปัญหาอุปสรรคและดำรงชีพให้อยู่รอดได้ภายใต้แนวทางการพึ่งตนเอง (self-reliance) และหลักคำ

สอนทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นชุมชนดังกล่าวได้สร้างรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ไม่เพียงแต่เน้นการเพิ่มรายได้ แต่ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค และหนี้สิน ทำให้เกิดการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม^๑

จังหวัดเชียงรายจึงจัดโครงการพื้นที่ต้นแบบด้านสุขภาวะจังหวัดเชียงราย เมืองเกษตรสีเขียว อาหารปลอดภัยใน “โครงการบูรณาการอาหารปลอดภัย เชียงรายเป็นสุข” เนื่องจากเชียงรายเป็นเมืองท่องเที่ยว และเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญกับการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งหัวใจหลักของการสร้างเมืองเกษตรสีเขียวและอาหารปลอดภัย หรือ Chiangrai Green Network มี ๕ องค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ Green Community, Green Service, Green

Health, Green Plus และ Green Heart โดยนำการเกษตรเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาระบบความปลอดภัยด้านอาหารตลอดห่วงโซ่อาหารระบบคุณภาพร้านอาหารมาตรฐานสากล (TRQS) และแผนการตลาด G NETWORK MARKETING นอกจากผลผลิตที่ได้จะปลอดภัย ช่วยสร้างรายได้เพิ่มให้กับเกษตรกรจากการขายผลผลิตแล้วยังช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายจากการเจ็บป่วยซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการใช้สารเคมีได้อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาพัฒนาบนพื้นที่สูง ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (one) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา
๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

^๑สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒-๒๕.

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ประโยชน์ของการวิจัย

๑. มุ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการพัฒนาแก่พระสงฆ์นักพัฒนา

๒. มุ่งองค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในด้านการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจ

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการดำเนินการแต่แรกในการขอทุนในการทำวิจัยเรื่องนี้ ได้ระบุพื้นที่ไว้ทั้งหมด ๔ อำเภอ ได้แก่

๑.๑ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง

๑.๒ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวี

๑.๓ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู

๑.๔ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ทางโครงการพระธรรมจาริกขออาศรมของพระบัณฑิตอาสาไปบริหารจัดการเอง จึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้

ดังนั้น จึงเหลือพื้นที่ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยในจังหวัดเชียงรายเพียง ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวยและอำเภอเมืองเชียงราย รวมทั้งหมด ๗ อาศรม

๓. ขอบเขตด้านประชากร เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้การสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ใน ๓ อำเภอ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระบัณฑิตอาสา ๗ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง, อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี, อาศรมบ้านปางกิว ต.วาวี , อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู และกลุ่มผู้นำชุมชน ประกอบด้วย, กำนัน , ผู้ใหญ่บ้าน , คณะกรรมการหมู่บ้าน และกลุ่มหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาภาครัฐหรือภาคเอกชนในพื้นที่ รวมทั้งหมด ๑๔ รูป/คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษา“แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง”เป็นการวิจัยเชิง

คุณภาพ โดยเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑) สํารวจพื้นที่ ที่ในการเก็บในการลงเก็บข้อมูล ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวี และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยล้านลีซอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๒) การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ในพื้นที่จำนวน ๗ แห่ง ๓ อำเภอ ในเขตจังหวัดเชียงราย ได้แก่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง , อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ, อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวี, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวี และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวี และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยล้านลีซอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

๓) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ในพื้นที่ ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง

๔) สรุปผลการศึกษวิจัย และให้ข้อเสนอแนะ

ผู้ให้ข้อมูลที่สําคัญ มุ่งเน้นวิธีการสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน ในวันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒ ดังนี้

กลุ่มพระบัณฑิตอาสาในพื้นที่สูง ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ได้แก่

๑. พระคมศักดิ์ สุโขโต อาศรมแม่ห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๒. พระถนอม พลโท อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๓. พระพีรชัย ยตินธโร อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๔. พระวินัย โชติโก อาศรมบ้านมังกาล่า ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๕. พระพิสิทธิ์ วรสุโท อาศรมบ้านปางกิว ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๖. พระวีรวัฒน์ ชุตินธโร, อาศรมบ้านห้วยล้านลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๗. พระคำอ้าย ปัญญาโร, อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

กลุ่มผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ของอาศรมทั้งหมด ๗ แห่ง ได้แก่

๘. นายวินัย ปู่แตรระ ผู้ใหญ่บ้านอาศรมแม่ห้วยไม้เตื่อ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๙. นายพงศ์ศักดิ์ คชน่อ ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๐. นางนัยนา แซ่ย่าง ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านดอยล้าน ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๑. นายสมบุญ แซ่หลี อบต. อาศรมบ้านมั่งกาล่า ตำบาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๒. นายกิตติ ลิ้มศรีปะ กำนันตำบลลาวี อาศรมบ้านปางกิว ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๓. นายวีรธรรม ชุตินิธโร ผู้ใหญ่บ้าน อาศรมบ้านห้วยसानลีซอ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

๑๔. นายสุทินัย เยลฎู ผู้นำชุมชน อาศรมบ้านแม่มอญ ตำบลห้วยชมพู อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย (๑๑ มกราคม ๒๕๖๒)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และจากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทางสถิติ

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อสถาบันงานวิจัยหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์ (Interview)

ผู้วิจัยนำผลการศึกษาค้นคว้าเอกสาร เพื่อกำหนดประเด็นข้อคำถามที่ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์โดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย อาศัยกรอบแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยแบ่งออกเป็น

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถี

ตอนที่ ๒ วิธีดำเนินการในรูปแบบใดบ้าง

ตอนที่ ๓ ผลการดำเนินการ

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการสถาบันวิจัย เพื่อขอความเห็นชอบ แล้วนำมาปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสม เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) และจัดบันทึกการสัมภาษณ์ โดยลงพื้นที่ ๓ อำเภอ จำนวน ๗ แห่ง ในวันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒ ดังนี้ คือ

๑. อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จำนวน ๑ แห่ง คือ อาศรมห้วยไม้เตื่อ ต.เวียง

๒. อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๔ แห่ง คือ อาศรมบ้านแม่ฝักแหละ ต.ท่าก้อ , อาศรมบ้านดอยล้าน ต.วาวิ, อาศรมบ้านมังกาล่า ต.วาวิ และอาศรมบ้านปางกิว ต.วาวิ

๓. อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน ๒ แห่ง คือ อาศรมบ้านห้วยสำนาลีขอ ต.ห้วยชมพู และอาศรมบ้านแม่มอญ ต.ห้วยชมพู รวมทั้งหมด ๗ แห่ง

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) เกี่ยวกับแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย จำนวน ๗ แห่ง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวคิด การปฏิบัติและการใช้พุทธธรรมการบูรณาการในการปฏิบัติงาน ในโครงการต่อไป

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง “The Practical Guideline and the Development Process of Buddhist Agricultural Way of the Highland Buddhist Monk Developer Network: Target Area in the District of Wiang Pa Pao, Mae Suai, Muang Chiang Rai, Mae Fah Luang ” ผู้วิจัยจึงขอการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน นั้นมีแนวคิดในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาที่มีความหลากหลาย และหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้มาก สรุป ได้แก่ หลักธรรมเรื่องขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔ , พรหมวิหาร ๔ , สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพปุริสธรรม ๗ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พัฒนาตนเอง โดยไม่ต้องอ่อนวอนขอจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย สอนให้รู้จักการพึ่งพาตนเองที่สำคัญ คือ แก่นแท้ของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์โดยวิธีการพัฒนาตนเองด้วยปัญญาอันยิ่ง สอนให้อยู่กับความทุกข์จนรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริงได้ด้วยสติปัญญา เช่นเดียวกับพระศาสดาที่ทรงหลุดพ้นด้วยกำลังสติปัญญาและความเพียรของพระองค์เอง^๒

๒. ผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

คนบนพื้นที่สูง มีปัญหาและอุปสรรคในแต่ละแห่งที่ไม่แตกต่างกัน คือ บริบทพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดอยสูง ไม่ใช่พื้นราบจึงมีความเข้าใจว่าจะยากต่อการจัดการเกษตรแบบวิถีพุทธ ขาดความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถีพุทธ ขาดความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ ขาดพันธุ์พืชในการเพาะปลูก การคัดเลือกพืชพันธุ์ให้เหมาะสมกับดินและการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจที่ดูแลง่าย ขาดความรู้ในการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรที่ออกมาให้ได้หลากหลาย ขาดงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการเกษตร ที่สำคัญชนเผ่าต่างๆ ที่ได้รับความรู้ในด้านการทำเกษตรแบบวิถีพุทธยังมีความเชื่อดั้งเดิมของตน ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อแนวคิดใหม่ๆ ในด้านการเกษตรแบบวิถีพุทธ เพราะเห็นว่ามีรายได้ที่น้อยและช้ามากกว่าจะเห็นผล บางแห่งมีปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภคไว้ในฤดูแล้งในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และปัญหาขาดความร่วมมือในการป้องกันไฟฟ้าป่าและการร่วมมือในการเผาทุกชนิดในฤดูแล้ง ทั้งยังมีปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้และปัญหาการบุกรุกป่าสงวน

ดังนั้น พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้การดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ ทั้ง ๗ แห่ง ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ดังนี้

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕-๑๘.

๑. ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิถีพุทธ
๒. ให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
๓. หาแหล่งพันธ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก
๔. สรรหางบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน
๕. ให้ความรู้ในการในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์

๖. ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำงานเขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ

๗. ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่จุน้ำได้ ๒๐,๐๐๐ ลิตร ไว้ใช้ในชุมชน

๓. วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากข้อมูลที่ได้ จากแนวทางแก้ไขปัญหาของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา พบว่าพระนักพัฒนาได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมในให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผลจากการวิจัยในแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย องค์ความรู้ที่ได้รับในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในเรื่องกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่ทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ๒ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

โดยพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงของเครือข่าย จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในตนเอง รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ มีแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นความดีงามและมีประโยชน์ มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการ

ดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้และรู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง และพัฒนาศักยภาพในการแสวงหาความรู้ที่สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชนได้ ในหลายเรื่อง เช่น การทำเกษตรวิถีพุทธ การปลูกพืชทางเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ อโวคาโด เป็นต้น วิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์ วิธีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบไร้ดิน (Hydroponics) และวิธีวิธีการแปรรูปอาหาร (ถนอมอาหาร) เป็นต้น

๒. ด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

ในด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีในกระบวนการทำงานในหลายๆ ด้าน ก่อให้เกิดได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในชุมชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่จะช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน รู้จักให้และแบ่งปันกัน ภายในชุมชน ที่เป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น

ด้านสร้างเสริมความรู้แก่เกษตรกรในชุมชน เช่น เชิญเกษตรกรที่ทำการเกษตรวิถีพุทธ มาเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ในวิธีการทำเกษตรวิถีพุทธ พาไปศึกษาดูงานการทำเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากรที่มาให้ความรู้ในการแปรรูปอาหาร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความรู้และเกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับองค์ภายนอกที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่การเกษตร ขยายฐานการเกษตรของตน ซึ่งส่งผลให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น แสวงหาวิทยากรใหม่ ๆ มีแนวคิดที่ดีในการทำเกษตรและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น

ด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาเกษตรกรในชุมชน เมื่อเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ ผูกอบรม และปฏิบัติทำให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองและมีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเองได้ เช่น พัฒนาตลาดขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้เป็นแหล่งสินค้าที่มีคุณภาพด้วยภูมิปัญญาความรู้ของตัวเอง มีอิสระ เสรีภาพในการทำมาหากินประกอบอาชีพด้วยความสบายใจ หมดภาระหนี้สินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง สามารถที่จะสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชุมชนของตนเองและพร้อมต่อการถ่ายทอดสู่ตำบลอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยได้ มีโอกาสที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มวิชาความรู้และประสบการณ์ของตนอยู่ตลอดเวลาและก่อให้เกิดการต่อยอดทางภูมิปัญญาความรู้ของตนเอง เพื่อพัฒนาการเกษตรของตนเองและนำถ่ายทอดแก่บุคคลรุ่นหลังต่อไปได้ และพัฒนาตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้ามีปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน

ด้านสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างและพัฒนารวมกลุ่ม โดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สร้างอาชีพ เสริมรายได้ภายในหมู่บ้านและเครือข่าย การร่วมกันส่งเสริม การเกษตรทฤษฎีใหม่ แนวทางวิถีพุทธร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด นักโภชนาการเกษตร และภาคเอกชน ซึ่งจะก่อเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรจะให้ความสำคัญและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมาก ทั้งนี้เพราะได้มีการพบปะสังสรรค์กับสมาชิกในกลุ่ม มีการ

บอกเล่า ชักจูง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรอยู่เสมอ จึงทำให้มีโอกาสในการรับรู้ ข่าวสารด้านการเกษตรอยู่เป็นประจำ เป็นการสร้างโอกาสให้กับเกษตรกรได้มีการพัฒนาทางการเกษตรที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นการให้ความสำคัญและส่งเสริมองค์กรเครือข่ายชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทางการเกษตรจึงถือเป็นการสนับสนุนสถาบันชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นการสร้างพื้นฐานการพัฒนาสินค้าเกษตร และระบบเศรษฐกิจไทยให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นของรัฐเข้ามามีบทบาทในการดูแล ให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง

ด้านการสร้างภูมิคุ้มกันของคนในชุมชน ในการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธให้แก่ชุมชน เช่น การดำเนินโครงการจัดตลาดนัดเพื่อการเกษตรในชุมชน จัดกิจกรรมฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มสตรีแม่บ้าน และจัดนิทรรศการเกี่ยวกับจัดจำหน่ายสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ที่จะส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนมีรายได้ซึ่งจะส่งผลต่อการขยายธุรกิจ , การกระจายผลประโยชน์ , การส่งเสริมการประกอบธุรกิจ ต่อไป

ด้านการปลูกฝังคุณธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธในชุมชน โดยวิธีการ เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือกัน และเกิดกระบวนการพึ่งพาช่วยเหลือกันมีภายในชุมชน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวตถุเงินตรา ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความพอดีและพอเพียงในแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ ที่จะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญุตตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ด้านส่งเสริมรักษาสีงแวดล้อม การทำการเกษตรแบบวิถีพุทธของเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ ทำให้ห่วงโซ่อาหารที่ถูกทำลายไปโดยสารเคมีกลับฟื้น ทำให้ประชาชนมีอาหารที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด นก ฯลฯ ลดต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกรได้กำไรมากขึ้น เกษตรกรที่ยากจนสามารถปลดเปลื้องหนี้สินให้ลดลงและหมดไปได้ ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทำให้อัตราการป่วยไข้และเสียชีวิตของประชาชนทั้งประเทศลดจำนวนลง และประชาชนมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น ทำให้รัฐสามารถประหยัดเงินงบประมาณในการรักษาพยาบาลลงได้มาก และที่สำคัญแก้ไขปัญหากการส่งออกสินค้าการเกษตรที่มีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนและถูกประเทศผู้นำเข้าตั้งข้อรังเกียจที่จะนำเข้าสินค้าการเกษตรจากประเทศไทย หากปรับเปลี่ยนมาใช้ในการผลิตโดยวิถีเกษตรอินทรีย์จะทำให้ประเทศส่งออกสินค้าการเกษตรได้มากขึ้น ทั้งปริมาณและมูลค่า

ดังนั้น ผลลัพธ์ที่ได้ตามแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธ นั้น จะเห็นว่าพุทธศาสนาสอนให้ใช้หลักธรรม เช่น ขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔

สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัปปริสธรรม ๗ โดยให้ดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” ถ้าบุคคลรู้จัก บริโภคในวัตถุต่างๆ ด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้ เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอน ให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและ ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระ นักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ทำให้ได้ประโยชน์ที่รับจาก การวิจัย ที่จะนำไปเป็นข้อเสนอแนะ ในการพัฒนางานของพระพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้ดังนี้

๑. มีองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่ม รายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการ พัฒนาแก่พระสงฆ์

๒. มีองค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูงในด้านการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจ

๓. องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้ เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สามารถนำมาถอดเป็นบทเรียน ที่จะนำไปสู่ในการ พัฒนาการทำงานในโครงการพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ให้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการ

ไปใช้ประโยชน์

๑.กิจกรรมด้านการบริหารจัดการโครงการ

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ควรจัดกิจกรรมสร้างความรู้ในการทำเกษตรวิถีพุทธ และกระบวนการเสริมสร้างรายได้ให้แก่พระบัณฑิตอาสาพัฒนาบนที่สูง จะได้มีความรู้ไปถ่ายทอดแก่ชาวเกษตรกรในบนพื้นที่สูงได้ จัดมีกิจกรรม
  - ส่งเสริมสร้างให้ความรู้โดยเชิญวิทยากรจากหน่วยงานเกษตรตำบลหรือจังหวัดมาให้ความรู้ในการเกษตรแบบวิถีพุทธหรือเกษตรทฤษฎีใหม่
  - เสริมสร้างศักยภาพให้พระบัณฑิตอาสาพัฒนาบนที่สูง มีแนวคิดในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรวิถีพุทธ จากสื่อการเรียนรู้ต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น อินเทอร์เน็ต จะได้มีความรู้ที่ทันสมัยที่จะนำไปแนะนำเกษตรกรในชุมชนของตนเอง

๒.กิจกรรมด้านการส่งเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ / อบรม

- พระบัณฑิตอาสาบนพื้นที่สูงควรได้รับการอบรม เพิ่มเติมความรู้ในกระบวนการทำงานในด้านการพัฒนา อย่างน้อย ปีละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นเสริมสร้างการปฏิบัติงานให้มีศักยภาพมากขึ้น
- ให้บัณฑิตอาสามีการพบปะ ปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิด และการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานด้านเกษตรในชุมชนของตนเอง อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

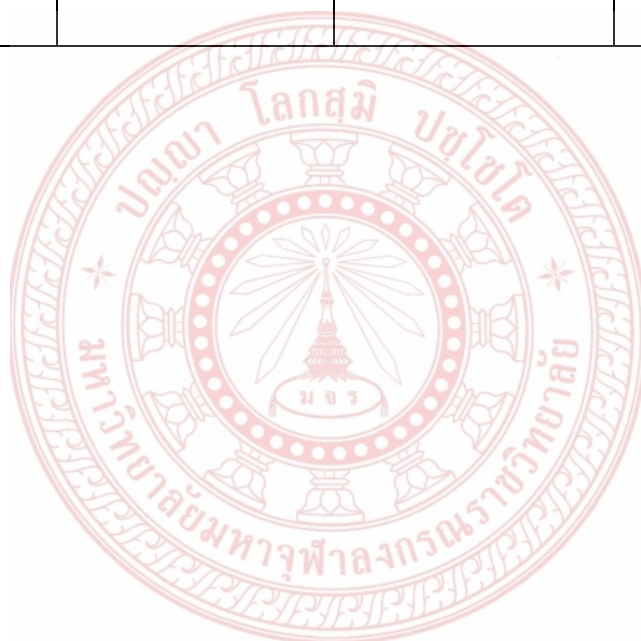

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและ
ผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรล่วัตถุประสงค์	ผลสำเร็จ
<p>- สัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน</p>	<p>- ได้ทราบแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p> <p>- ได้ทราบผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>	<p>๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p> <p>๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานสถานการณ์ปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>	<p>- ได้แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p> <p>- ได้แก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>
<p>- การวิเคราะห์ข้อมูล</p>	<p>- ได้ทราบแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>	<p>๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>	<p>- ได้ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงรายของเครือข่ายพระนักพัฒนา</p>

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	ผลสำเร็จ
- สังเคราะห์องค์ความรู้		๔.เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา	- ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

แบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยโครงการย่อยที่ ๓ เรื่อง “แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ” ความคิดเห็นที่มีผลต่อแนวทางในการปฏิบัติเพื่อกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง จึงขอความร่วมมือจากท่านช่วยให้ข้อมูลสำคัญรวมถึงความคิดเห็นตามความเป็นจริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

- ชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์

.....โทรศัพท์.....

- หน้าที่ บทบาทในชุมชน

พระนักพัฒนา   ผู้นำ/แกนนำชุมชน   ตัวแทนในชุมชน

- ที่อยู่อาศัยปัจจุบัน บ้าน.....ตำบล.....

.....

เวียงป่าเป้า   แม่สรวย   เมืองเชียงราย

- วันที่ทำการสัมภาษณ์ ..... เดือน ..... พ.ศ. ๒๕๖๑

- สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑) บริบทชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา เป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒) ความเป็นมาของชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูง (จ.เชียงราย) ของเครือข่ายพระนักพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓) วิถีชีวิตและการดำรงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่นบนพื้นที่สูงเมื่อครั้งในอดีตจวบจนถึงปัจจุบันบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๔) การให้การส่งเสริม การรับการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนบนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา มีองค์กรใดบ้างที่หยิบยื่นความปรารถนาดีให้แก่ชุมชนของท่าน

.....

.....

.....

๕) ข้อค้นพบในชุมชนที่นำพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้การเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระพัฒนา มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ ๒. แนวทางปฏิบัติในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระพัฒนา

ประเด็นคำถาม มีดังนี้

๒.๑ ท่านพบสภาพปัญหาในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านมีแนวทางต่อการปฏิบัติในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒.๓ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓. ผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบจังหวัดเชียงราย

๓.๑ ท่านพบสภาพปัญหาหรือไม่ ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

.....

.....

.....

๓.๒ ท่านมีแนวทางต่อการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓.๓ ผลลัพธ์ที่ได้จากแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิสาหกิจที่เหมาะสมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

( )

ลงชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ภาคผนวก จ

รูปภาพกิจกรรม

รูปภาพการดำเนินการวิจัย

แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนา
บนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง
วันที่ ๑๑-๑๑ มกราคม ๒๕๖๐

ภาคผนวก ฉ

แบบสรุปโครงการ

แบบสรุปรายงานวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

สัญญาเลขที่	ว.๒๑๘/๒๕๖๑
ชื่อโครงการ	การวิจัยย่อยที่ ๓ แนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนา บนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง
หัวหน้าโครงการ	นางสาวสุนทร สุริยะรังษี
คณะพุทธศาสตร์	สาขาวิชาพระพุทธศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
โทรศัพท์	๐๘๐-๙๔๘๓-๔๒๒ Email : suntreenuy@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

กลุ่มชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพหลักทางการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวไร่หรือข้าวดอย ข้าวโพด พืชผักดั้งเดิม และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู ไก่ เป็นต้น ต่อมา เมื่อมีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น กะหล่ำปลี ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผลไม้เมืองหนาว ไม้ดอก ไม้ประดับ ยาสูบ เป็นต้น พืชไร่ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ พืชสวน เช่น มะเขือเทศ ขิง พืชเศรษฐกิจ เช่น ชา กาแฟ ทำให้กลุ่มชนบนพื้นที่สูงได้เปลี่ยนแปลงการเกษตรจากอดีตที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติไปสู่การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและป้องกันโรคพืชเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและความถี่แทนวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ แหล่งต้นน้ำลำธารและสภาพดินที่เสื่อมโทรมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของผู้ใช้ รวมไปถึงระบบนิเวศของพืชพันธุ์ตามธรรมชาติและสัตว์ป่าด้วย โดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกพืชบนพื้นที่สูงส่วนหนึ่งในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอแม่สรวย และอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ยังมีปัญหาเรื่องการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ยอดดอยสูง ทั้ง ต.วาวี ต.ท่าก้อ และ ต.ศรีถ้อย เพื่อการขยายพื้นที่บุกรุกเข้าไปทำแปลงปลูกข้าวโพด ชา กาแฟ นอกจากป่าในพื้นที่หลายตำบลจะถูกบุกรุกด้วยการแผ้วถาง และจุดไฟเผาป่าแล้ว ยังมีการนำสารเคมี สารพิษ โดยเฉพาะยาฆ่าหญ้า มาราดเพื่อกำจัดวัชพืชหรือพืชคลุมดินไม่ให้เจริญเติบโต สารเคมีเหล่านี้นอกจากจะติดหรือซึมซับลงไปในหน้าดินแล้ว ยังทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นชา กาแฟ หรือข้าวโพด ล้วนแต่มีสารพิษปนเปื้อนข้างใน เมื่อกินนำมาจำหน่ายสู่ผู้บริโภค ย่อมทำให้เกิดอันตรายและรับสารพิษเข้าสู่ร่างกายโดยไม่รู้ตัว

จากผลกระทบจากการพัฒนาภายใต้กรอบความทันสมัยรวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ผลักดันให้ระบบทุนนิยม และวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่กระจาย แม้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสดังกล่าวได้ แต่ชาวบ้านกลับได้แสดงให้เห็นถึงระบบการพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง สามารถจัดการกับปัญหาอุปสรรคและดำรงชีพให้อยู่รอดได้ภายใต้แนวทางการพึ่งตนเอง (self-reliance) และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นชุมชนดังกล่าวได้สร้างรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรกรรม ที่ไม่เพียงแต่เน้นการเพิ่มรายได้ แต่ยังสามารถลดต้นทุนการผลิตในภาคเกษตรกรรม นอกจากนี้ ยังสามารถลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค และหนี้สิน ทำให้เกิดการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังทำให้เกิดกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน่วยงานที่มองเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้มอบหมายให้วิทยาเขตเชียงใหม่เป็นผู้รับผิดชอบ ทำการคัดเลือกพระนิสิตจากมหาวิทยาลัย วิทยาเขต และวิทยาลัยสงฆ์ต่างๆ เพื่ออาสาไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในเขตทุรกันดาร โดยเรียกชื่อโครงการนั้นว่า “โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา” การส่งพระบัณฑิตอาสา เข้าไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องที่บนพื้นที่สูง ด้วยเหตุนี้ พระบัณฑิตอาสาฯ ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญในชุมชนบนพื้นที่สูงก็ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามพันธกิจหนึ่งของโครงการฯ ซึ่งโครงการวิจัยจะนำไปพัฒนาต่อยอดในขอบเขตพื้นที่ที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติงานอยู่ โดยมุ่งเน้นการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ จัดทำเป็นเขตพื้นที่ (Zone) ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบ (Model) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา
๒. เพื่อติดตามผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา
๔. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้าหลวง ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผลการวิจัย

๑.แนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ประชากรแบบเจาะจง ในกลุ่มเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาในจังหวัดเชียงใหม่ ๗ อาศรม และกลุ่มผู้นำในชุมชน ๗ อาศรม จำนวนทั้งหมด ๑๔ รูป/คน นั้น มีแนวคิดในเรื่องของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธที่เหมาะสมกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงของเครือข่ายพระนักพัฒนาที่มีความหลากหลาย และหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้มาก สรุปได้แก่ หลักธรรมเรื่องขันติ , สติ, สัจจะ, ความสามัคคี, อิทธิบาท ๔, พรหมวิหาร ๔ , สังคหวัตถุ ๔ , อริยสัจ ๔ และสัพพริสธรรม ๗

๒.ผลการดำเนินงานแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

คนบนพื้นที่สูง มีปัญหาและอุปสรรคในแต่ละแห่งที่ไม่แตกต่างกัน คือ บริบทพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดอยสูง ไม่ใช่พื้นราบจึงมีความเข้าใจว่าจะยากต่อการจัดการเกษตรแบบวิถีพุทธ ขาดความรู้ในการทำเกษตรแบบวิถี

พุทธ ชาตความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์ ชาตพันธุ์พืชในการเพาะปลูก การคัดเลือกพืชพันธุ์ให้เหมาะสมกับดิน และการเลือกปลูกพืชเศรษฐกิจที่ดูแลง่าย ชาตความรู้ในการแปรรูปผลผลิตทางเกษตรที่ออกมาให้ได้หลากหลาย ชาตงบประมาณในการสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการเกษตร ที่สำคัญชนเผ่าต่างๆ ที่ได้รับความรู้ในด้านการทำเกษตรแบบวิถีพุทธยังมีความเชื่อดั้งเดิมของตน ยากต่อการเปลี่ยนแปลงต่อแนวคิดใหม่ๆ ในด้านการเกษตรแบบวิถีพุทธ เพราะเห็นว่ามียาได้ทีน้อยและช้ามากกว่าจะเห็นผล บางแห่งมีปัญหาการขาดน้ำอุปโภคบริโภคไว้ใช้ในฤดูแล้ง ในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม และปัญหาขาดความร่วมมือในการป้องกันไฟฟ้าป่าและการร่วมมือในการเผาทุกชนิดในฤดูแล้ง ทั้งยังมีปัญหาการแย่งที่ดินทำกิน ปัญหาการลักลอบตัดต้นไม้และปัญหาการบุกรุกป่าสงวน

ดังนั้น พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง ได้การดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา ใน ๓ อำเภอ ทั้ง ๗ แห่ง ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านเกษตรกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ดังนี้

๑. ให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรวิถีพุทธ
๒. ให้ความรู้ในการทำปุ๋ยอินทรีย์
๓. หาแหล่งพันธุ์พืชเศรษฐกิจในการเพาะปลูกให้ให้เหมาะสมกับดินที่ปลูก
๔. สรรหางบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน
๕. ให้ความรู้ในการในเรื่องของประโยชน์และโทษของการใช้ปุ๋ยชีวภาพและปุ๋ยอินทรีย์
๖. ขอความร่วมมือคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎ ระเบียบของทางป่าไม้ในการใช้ที่ดินทำกิน เขตป่าใช้สอย และเขตอนุรักษ์และต้นน้ำ
๗. ร่วมกันกับชาวบ้านในการระดมทุนในการจัดหาถังเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่จุน้ำได้ ๒๐,๐๐๐ ลิตร ไว้ใช้ในชุมชน

๓. วิเคราะห์แนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

จากข้อมูลที่ได้ จากแนวทางแก้ไขปัญหาของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย ของเครือข่ายพระนักพัฒนา พบว่าพระนักพัฒนาได้ดำเนินการหลายด้าน คือ ส่งเสริมให้ความรู้ทางด้านการเกษตร ส่งเสริมด้านคุณธรรม ส่งเสริมในด้านอาชีพ ส่งเสริมให้คนในชุมชนพัฒนาตนเอง และส่งเสริมด้านบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔. สังเคราะห์องค์ความรู้ของพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในพื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย แม่ฟ้า ของเครือข่ายพระนักพัฒนา

ผลจากการวิจัยในแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง: พื้นที่ต้นแบบ เวียงป่าเป้า แม่สรวย เมืองเชียงราย องค์ความรู้ที่ได้รับในพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในเรื่องกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรวิถีพุทธ ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบว่าพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงจะต้องพัฒนาศักยภาพในตนเองในการแสวงหาความรู้และกระบวนการทำงาน เพื่อ

เสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงที่จะทำให้คนในชุมชนมีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้นต่อไป ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับ ๒ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านพัฒนาศักยภาพในตนเองของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

โดยพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงของเครือข่าย จะต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในตนเอง รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ มีแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นความดีงามและมีประโยชน์ มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้ ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เอื้อต่อการเรียนรู้และรู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง และพัฒนาศักยภาพในการแสวงหาความรู้ที่สามารถนำไปถ่ายทอดให้แก่ชุมชนได้ ในหลายเรื่อง เช่น การทำเกษตรวิถีพุทธ การปลูกพืชทางเศรษฐกิจ เช่น กาแฟ โอวัลโต เป็นต้น วิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์ วิธีการปลูกพืชเศรษฐกิจแบบไร้ดิน (Hydroponics) และวิธีวิธีการแปรรูปอาหาร (ถนอมอาหาร) เป็นต้น

๒. ด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง

ในด้านกระบวนการทำงานของพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง พระนักพัฒนาบนพื้นที่สูงมีในกระบวนการทำงานในหลายๆ ด้าน ก่อให้เกิดได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในชุมชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน ที่นำไปสู่จะช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน รู้จักให้และแบ่งปันกันภายในชุมชน ที่เป็นประโยชน์ เช่น

ด้านสร้างเสริมความรู้แก่เกษตรกรในชุมชน เช่น เชิญเกษตรกรที่ทำการเกษตรวิถีพุทธมาเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้ในวิธีการทำเกษตรวิถีพุทธ พาไปศึกษาดูงานการทำเกษตรวิถีพุทธของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และการเข้ารับการอบรมจากวิทยากรที่มาให้ความรู้ในการแปรรูปอาหาร ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีความรู้และเกิดการเชื่อมสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อนำมาพัฒนาพื้นที่การเกษตร ขยายฐานการเกษตรของตน ซึ่งส่งผลให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น แสวงหาวิทยาการใหม่ ๆ มีแนวคิดที่ดีในการทำการเกษตรและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น

ด้านการเสริมสร้างภูมิปัญญาเกษตรกรในชุมชน เมื่อเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ ฝึกอบรม และปฏิบัติทำให้เกิดภูมิปัญญาของตนเองและมีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเองได้ เช่น พัฒนาตลาดขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ไทยแปนแหล่งสินค้าที่มีคุณภาพด้วยภูมิปัญญาความรู้ของตัวเอง มีอิสระ เสรีภาพในการทำมาหากินประกอบอาชีพด้วยความสบายใจ หมดภาระหนี้สินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง สามารถที่จะสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและการยกระดับให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ชุมชนของตนเองและพร้อมต่อการถ่ายทอดสู่ตำบลอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยได้ มีโอกาสที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มวิชาความรู้และประสบการณ์ของตนอยู่ตลอดเวลาและก่อให้เกิดการต่อยอดทางภูมิปัญญาความรู้ของตนเอง เพื่อพัฒนาการเกษตรของตนเองและนำถ่ายทอดแก่บุคคลรุ่นหลัง

ต่อไปได้ และพัฒนาตนเองและครอบครัวให้เจริญก้าวหน้ามีปัจจัย ๔ ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน โดยสามารถพึ่งตนเองได้อย่างไม่เดือดร้อน

ด้านสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างและพัฒนาการรวมกลุ่ม โดยจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ สร้างอาชีพ เสริมรายได้ภายในหมู่บ้านและเครือข่าย การร่วมกันการส่งเสริม การเกษตรทฤษฎีใหม่ แนวทางวิถีพุทธ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด นักโภชนาการเกษตร และ ภาคเอกชน ซึ่งจะก่อเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรจะให้ความสำคัญและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ กันมาก ทั้งนี้เพราะได้มีการพบปะสังสรรค์กับสมาชิกในกลุ่ม มีการบอกเล่า ชักจูง และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางการเกษตรอยู่เสมอ จึงทำให้มีโอกาสในการรับรู้ข่าวสารด้านการเกษตรอยู่เป็นประจำ เป็นการสร้างโอกาสให้กับเกษตรกรได้มีการพัฒนาทางการเกษตรที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้นการให้ความสำคัญและส่งเสริมองค์กร เครือข่ายชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทางการเกษตรจึงถือเป็นการสนับสนุนสถาบันชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตลอดจนเป็นการสร้างพื้นฐานการพัฒนาสินค้าเกษตร และระบบเศรษฐกิจไทยให้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นของรัฐเข้ามามีบทบาทในการดูแล ให้ความรู้และเป็นที่ปรึกษาด้านการเกษตรแก่ เกษตรกรอย่างทั่วถึง

ด้านการสร้างภูมิคุ้มกันของคนในชุมชน ในการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธให้แก่ชุมชน เช่น การดำเนินโครงการจัดตลาดนัดเพื่อการเกษตรในชุมชน จัดกิจกรรมฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มสตรีแม่บ้าน และจัดนิทรรศการเกี่ยวกับจัดจำหน่ายสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ที่จะส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนมีรายได้ ซึ่งจะส่งผลต่อการขยายธุรกิจ , การกระจายผลประโยชน์ , การส่งเสริมการประกอบธุรกิจ ต่อไป

ด้านการปลูกฝังคุณธรรม กระบวนการเพิ่มรายได้การทำเกษตรวิถีพุทธในชุมชน โดยวิธีการ เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือกัน และเกิดกระบวนการพึ่งพาช่วยเหลือกันมี ภายในชุมชน มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความอดทน ความเพียร และการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้คนในสังคมมีจริยธรรม คุณธรรม ไม่เป็นสังคมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมไม่แก่งแย่งกัน ไม่เห็นแก่ตัวเงินตรา ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความพอดีและพอเพียงในแนวทางการทำเกษตรวิถีพุทธ ที่จะก่อให้เกิดการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคล รู้จักบริโภคในวัตถุต่างๆด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอรรถภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ด้านส่งเสริมรักษาสິงแวดล้อม การทำการเกษตรแบบวิถีพุทธของเกษตรกรบนพื้นที่สูงที่หันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้สมบูรณ์ ทำให้ห่วงโซ่อาหารที่ถูกทำลายไปโดยสารเคมีกลับฟื้น ทำให้ประชาชนมีอาหารที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด นก ฯลฯ ลดต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกรได้กำไรมากขึ้น เกษตรกรที่ยากจนสามารถปลดปล่อยหนี้สินให้ลดลงและหมดไปได้ ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค ทำให้อัตราการป่วยไข้และเสียชีวิตของประชาชนทั้งประเทศลดจำนวนลง และประชาชนมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น ทำให้รัฐสามารถประหยัดเงินงบประมาณในการรักษาพยาบาลลงได้มาก และที่สำคัญ

แก้ไขปัญหาการส่งออกสินค้าการเกษตรที่มีสารเคมีที่เป็นพิษเจือปนและถูกประเทศผู้นำเข้าตั้งข้อรังเกียจที่จะนำเข้านำสินค้าการเกษตรจากประเทศไทย หากปรับเปลี่ยนมาใช้ในการผลิตโดยวิธีเกษตรอินทรีย์จะทำให้ประเทศส่งออกสินค้าการเกษตรได้มากขึ้น ทั้งปริมาณและมูลค่า

ดังนั้น ผลลัพธ์ที่ได้ตามแนวปฏิบัติและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ นั้น จะเห็นว่าพุทธศาสนาสอนให้ใช้หลักการในการดำเนินชีวิตใน “ทางสายกลาง” บุคคลรู้จักบริโภคนวัตกรรมต่างๆ ด้วยความพอดี การรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) ในการบริโภค ดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตภาพของตนเอง ไม่ทะยานอยากในสิ่งที่เกินตัว รู้จักควบคุมจิตใจและการใช้สอยต่างๆ เช่น การใช้สอยทรัพย์สินที่หามาได้ให้คุ้มค่า จึงจะทำให้ความโลภลดลงได้ และเมื่อเหลือใช้แล้วก็สอนให้รู้จักให้และแบ่งปันกัน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ที่จะนำไปสู่การใช้ชีวิตที่เป็นสุขและยั่งยืนอย่างแท้จริง

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มุ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวปฏิบัติของเครือข่ายพระนักพัฒนาและกระบวนการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการเผยแพร่สาธารณชน เพื่อเป็นคู่มือในการพัฒนาแก่พระสงฆ์นักพัฒนา
๒. มุ่งองค์ความรู้และพื้นที่ต้นแบบ (Model) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในด้านการเพิ่มรายได้เกษตรกรวิถีพุทธ

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต
http://www.mcu.ac.th/site/major/major_index.php

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย ดร.สุนทร สุริยะรังษี

ประวัติการศึกษา

คุณวุฒิทางธรรม - ธรรมศึกษาเอก , อภิธรรมจุฬาท

คุณวุฒิทางโลก

วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา	ชื่อสถานที่ศึกษา
ปริญญาตรี ศศ.ช (คหกรรม)	๒๕๓๔	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปริญญาโท พธ.ม (พระพุทธศาสนา)	๒๕๔๔	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพ
ปริญญาเอก Ph.D (Buddhist Studies)	๒๕๕๒	Magadh University

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา สังกัดวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

สถานที่ติดต่อ

๑๓๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐ โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๗ ต่อ ๓๑๑ มือถือ ๐๘๖-๔๓๒๗-๔๒๒ E-mail: suntreenuy@gmail.com

ประสบการณ์ทางวิชาการ

งานวิจัย

- การศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตที่สำคัญต่อพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาระหว่างคนไทยกับไทใหญ่ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ - ก.ศ. ๒๕๕๙)
- กระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกตามหลักศีล ๕ แก่เยาวชนในโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่ (Process of the Strengthening Conscience to five Precepts on youth in school Chiang Mai Province) ปี พ.ศ. ๒๕๕๙.

- การศึกษาแนวคิดและวิธีปฏิบัติของเครือข่ายบัณฑิตอาสาในภาคเหนือ (The study of the concept and ways of practice of pundit to volunteer in the northern part) ปี พ.ศ. ๒๕๖๐.

บทความทางวิจัย/วิชาการ

- หลักสูตรบัณฑิตไทยสมัยใหม่กับหลักการพัฒนาตามแนวคิดไตรสิกขา วารสารวิชาการธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มีนาคม – มิถุนายน ๒๕๕๙. (มจร.ขอนแก่น) ฐาน TCI กลุ่ม ๒

- จีวร : การตัดเย็บจากอดีตถึงปัจจุบัน Cāvāra’: Tailoring from past to present (พ.ศ – ส.ศ. ๒๕๕๙) วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๒ ประจำเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙. (มจร.ส่วนกลาง)

- กระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกตามหลักศีล ๕ แก่เยาวชนในโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่. วารสารธรรมทัศน์ ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-เม.ย.๖๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ฐาน TCI กลุ่ม ๑

- การศึกษาแนวคิดและวิธีปฏิบัติของเครือข่ายบัณฑิตอาสาในภาคเหนือ ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-เม.ย.๖๒) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ฐาน TCI กลุ่ม ๑

เอกสารประกอบการสอน

- พุทธปรัชญาเถรวาท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๕๙.

หนังสือ

- พุทธธรรมกับสังคมไทย สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐.

- พระพุทธศาสนามหายาน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ ชั้นปีที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๖๑.